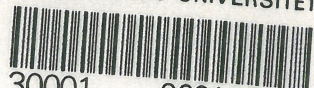

Konfidentiell

e.l.am.

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

STOCKHOLMS UNIVERSITET

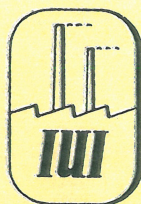
30001

002114934

DEN AMERIKANSKA ANTITRUSTPOLITIKEN

AV

HANS THORELLI JR.

STOCKHOLM

1949

FÖRSÖMNINGEN
Till en vän av friare företagsamhet.
Med utmärkt höjaktning.
Hans Thorelli jr.

Någon tillnärmelsevis fullständig översikt av den federala antitrustpolitiken i Amerika har hittills icke förelegat på svenska. Särskilt de senaste tio årens starka aktivisering av antitrustlagarnas tillämpning torde här vara ganska okänd. I tanke att saken erbjuder ett visst intresse för svenska företag och näringsorganisationer, ha vi äran härmed översända en allmän översikt av den amerikanska antitrustpolitiken och dess tillämpning. Översikten har vid sidan av ordinarie arbetsuppgifter utarbetats av sekreteraren vid Institutet, Hans Thorelli jr, på anmodan av 1946 års nyetableringssakkunniga. Institutet önskar framhålla, att översikten är att betrakta såsom förtrolig intill den tidpunkt, då sakkunnigas betänkande föreligger.

Stockholm i mars 1949

INDUSTRIENS UTREDNINGSGENSKAP

Antitrustlagstiftningen i USA
och dess tillämpning.

av jur.o. fil. kand. Hans Thorelli jr.

Innehåll.

	Sid.
I. Allmän översikt av den federala antitrustlagstiftningens historia, innehåll och tillämpning	1
II. Speciella problem	41
Den administrativa verksamheten inom antitrustdivisionen	41
Den administrativa verksamheten inom FTC	50
Antitrustmål mellan enskilda parter	56
Shermanlagens tillämpning mot monopolföretag	57
Antitrustlagarnas tillämpning mot kartellavtal	62
Otillbörlig konkurrens	66
Prisdiskriminering	71
Nyetableringskontroll, exklusiv- och bojkottavtal	79
Fabrikantbestämda återförsäljarpriser för märkesvaror	85
Antitrustlagarna och exportsammanslutningar .	91
III. Antitrustpolitikens brister, dess betydelse och framtid	94

Allmän översikt av den federala antitrustlagstiftningens historia, innehåll och tillämpning.

Den federala lagstiftningen rörande företeelser av konkurrensbegränsande natur i Förenta Staterna, den s.k. antitrustlagstiftningen, härstammar från år 1890. Redan långt före denna tid hade emellertid vissa konkurrensinskränkningar kommit att bliva olagliga eller civilrättsligt ogiltiga (unenforceable). Grunden till dessa regler återfinnes i den engelska sedvanerätten, common law, som efter Förenta Staternas frigörelse tillämpades och vidareutvecklades av de olika delstaternas domstolar.¹⁾ Vid 1800-talets slut stiftades härjämte i åtskilliga delstater särskilda antitrustlagar, vilka äro att betrakta som direkta föregångare till unionslagstiftningen.

Amerikansk sedvanerätt. Sedvanerättens regler rörande konkurrensinskränkningar kunna till stor del härledas ur behandlingen av utfästelser att icke konkurrera i samband med påbörjandet eller avslutandet av anställning eller försäljning (arrende, hyra, o.s.v.) av rörelse eller annan egendom. Den skälighetsbedömning som i sådana fall äger rum företages enligt i huvudsak samma grunder i amerikansk common law som i engelsk. Den avvikelse som stundom kan spåras i domsluten beror på, att de amerikanska domstolarna fästa större avseende vid en sådan utfästelses inverkan på konkurrensläget i branschen i dess helhet (och härigenom på den allmänna välfärden, "the public interest", i motsats till kontrahenternas) än de engelska.

Av mera principiellt intresse är tillämpningen av de senare common law-doktrinerna rörande monopol och konkurrensinskränkningar i allmänhet (restraints of trade). Den engelska inställningen till privata och offentliga monopol

---

1) Det gäller i vart fall på konkurrenslagstiftningens område att man icke kan tala om någon för hela nationen gällande common law. I själva verket kom utvecklingen av hit hörande rättsregler att gestalta sig något olika i olika delstater, vilket emellertid icke torde förrycka giltigheten av den allmänna framställningen här ovan.

kan sägas under den tidigare delen av modern tid ha varit präglad av vag misstro. Redan under kolonialtiden kom denna misstro, ej minst på grund av de halvstatliga engelska handelsmonopolens övergrepp, att i Amerika förstärkas till klar fientlighet. Denna allmänna attityd, som visserligen icke varit stark nog att förhindra uppkomsten av vissa såväl enskilda som offentliga (företrädesvis kommunala) monopol, har alltsedan frigörelsen snarare befasts än mildrats. Härtill ha ett flertal faktorer bidragit. I Västerns ofta isolerade nybyggarsamhällen kunde man icke tolerera att en ensam person eller ett enstaka företag monopoliserade tillförseln av förnödenheter. Samtidigt gav pionjärlivet som sådant upphov till en stark tro på individens förmåga - och plikt - att sörja för sin egen välfärd. Den som klokast planlade sitt arbete, och som arbetade hårdast, var härvid den som i allmänhet visade sig komma längst. Steget härifrån och till en positiv tro på ett egenvärde i den fria konkurrensen var icke långt.

Liknande tankegångar präglade 1880-talets liberala ideologi, vilken kanske särskilt genom Herbert Spencers arbeten haft en oerhörd betydelse för utvecklingen av vad som ofta benämnes "den amerikanska traditionen". En annan integrerande del av den uppfattning som kommit att bli traditionell i Förenta Staterna utgör tanken, att det vid varje tidpunkt är önskvärt att bevara ett maximum av möjligheter för den enskilde att göra sig gällande i samhället, ekonomiskt såväl som politiskt.¹⁾ Den antimonopolistiska innebörden av denna tankegång torde utan vidare vara klar.²⁾

Denna mot konkurrensbegränsningar avvisande inställning påverkade starkt domstolarnas tillämpning av de från den engelska sedvanerätten hämtade doktrinerna. De engelska

1) Denna tanke antydes i amerikansk samhällsdebatt genom det ständigt återkommande uttrycket "equal opportunities".

2) Den i stort sett alltjämt bestående motviljan mot statliga monopol torde söka sin förklaring, förutom i redan nämnda faktorer, bl.a. i den från kolonial- och revolutionstiden härstammande misstro mot statsmakten i allmänhet, som ännu kan sägas utgöra ett, om än vida mindre framträdande, moment i amerikanskt tänkande.

reglerna om att konkurrensbegränsande överenskommelser i vissa fall äro att anse som brottsliga "sammansvärjningar" (conspiracies) blevo visserligen icke upptagna i de flesta av delstaterna, närmast beroende på att tillämpningen av dem redan vid tiden för den amerikanska frigörelsen befann sig på stark tillbakagång i moderlandet. Ehuru begreppet sammansvärjning flitigt användes, kom det att bliva likvärdigt med sådana uttryck som "sammanslutning" (combination) och "överenskommelse" (agreement), vilka icke beteckna brott. Konkurrensbegränsande avtal voro icke straffbara enligt amerikansk common law.

Att den amerikanska sedvanerätten dock måste anses såsom vida mera radikal än den engelska beror på att avtalsvis genomförda pris-, kvalitets-, produktions- och marknadsregleringar i flertalet delstater nära nog undantagslöst ansågos såsom oförenliga med det allmänna bästa och därför ogiltiga (contrary to public policy and unenforceable), medan utvecklingen i England tvärtom gick i riktning mot ett godtagande av allt flera typer av sådana konkurrensbegränsningar. De amerikanska domstolarna lämnade sålunda icke sin medverkan för den händelse någon kontrahent vägrade fylla sina enligt ett sådant avtal eller ur detsamma härflytande rättsförhållanden åtagna förpliktelser. Att detta förhållande i många fall motverkade uppkomsten av karteller vilka för sin existens kunde beräknas bliva beroende av domstols medverkan kan ej betvivlas. Effektiviteten av konkurrensbegränsande avtal som trots detta ingingos ned-sattes eller äventyrades även genom att en part närhelst han fann för gott kunde draga sig ur spelet utan att någon laglig möjlighet fanns för de övriga att tvinga honom att fullgöra sina åtaganden.

Redan från 1800-talets början sökte några delstater genom tillägg till sina konstitutionella författningar eller genom vanlig lagstiftning komplettera sedvanerättens regler rörande konkurrensbegränsningar. Avsikten var härvid i allmänhet, att de statliga myndigheterna mera positivt skulle motverka karteller och liknande företeelser genom att själva vid domstolarna anhängiggöra mål mot de ansvariga,

varigenom ett större antal överenskommelser skulle kunna ogiltigförklaras. I några fall belades ingåendet av dylika avtal även med straff (böter). Dessa bestämmelser visade sig emellertid icke synnerligen effektiva. Under 1880- och början av 1890-talet stiftades därför under intryck av den då särskilt starkt antimonopolistiska stämningen i flertalet delstater s.k. antitrustlagar. Ehuru dessas utformning varierar ganska mycket i de olika staterna kunna vissa för flertalet lagar gemensamma principer urskiljas. För det första sökte man närmare precisera sedvanerättens omfattande och vaga termer, i förhoppning att vinna större rättssäkerhet och effektivare tillämpning av lagstiftningen och i tron att det skulle låta sig göra att entydigt och slutgiltigt definiera vilka typer av konkurrensbegränsningar som vore att anse såsom särskilt skadliga. För det andra kriminaliserades de på detta sätt utvalda exemplen på restriktiv verksamhet. Härjämte förutsattes sedvanerättens generella regler fortsätta att gälla, stundom med genom dessa lagar tillagd straffsanktion. För det tredje uppdrogs åt de allmänna åklagarna i respektive stater att beivra brott mot lagstiftningen.

De lokala antitrustlagarna, som i huvudsak alltjämt bestå tämligen oförändrade, ha i några stater under vissa perioder och på begränsade områden utan tvekan varit av avsevärd betydelse. I stort sett måste emellertid sägas, att dessa lagar icke förmått att fylla sitt syfte. De viktigaste orsakerna härtill äro avsaknaden av effektiv administration på grund av alltför små anslag liksom ofta bristande intresse hos åklagarmyndigheterna samt slutligen det faktum att lagstiftningen endast äger lokal tillämplighet. Bakgrunden till detta senare förhållande är av så stor betydelse i amerikansk ekonomisk lagstiftning över huvud taget, att den förtjänar att här beröras något närmare.

I en enligt den federala principen uppbyggd nation måste till undvikande av kaos en klar maktfördelning genomföras både mellan unionen (de federala myndigheterna) och delstaterna och de olika delstaterna emellan. Grundlinjer-

na för denna maktfördelning äro uppdragna i Förenta Staternas konstitution, enligt vilken unionsmyndigheterna äga rätt bl.a. att lagstifta rörande utrikeshandeln samt hand-
 deln och samfärdseln mellan delstaterna (interstate
 "interstate commerce"), medan de olika delstaternas kompetens i
 Begreppet "interstate commerce".
 vad avser det ekonomiska livet endast berör sådan verksamhet som bedrives inom vederbörande stater och som icke alls eller till blott ringa del berör utrikeshandel eller interstate commerce.¹⁾ Naturligt nog ha dessa till sin innebörd tämligen vaga grundlinjer - liksom motsvarande regler för maktfördelningen på vissa andra områden - icke varit tillfyllest för att förhindra uppkomsten av ett avsevärt antal kompetenskonflikter. Den mest betydelsefulla uppgiften för unionens Högsta Domstol har sedan mer än hundra år varit att lösa dylika kompetensspörsmål i enlighet med de grundläggande principerna i konstitutionen samt att över huvud taget vaka över, att den föreskrivna maktfördelningen mellan federala och delstatliga myndigheter upprätthålles. Uppenbarligen kan emellertid en maktbalans av denna typ icke statistiskt fastlåsas i ett för all tid givet läge. Såväl den in- och utrikespolitiska som den ekonomiska utvecklingen har under det senaste halvsekle medfört centraliseringstendenser, som kunna sägas generellt sett ha inneburit en förstärkning av de federala myndigheternas ställning på bekostnad av delstaternas. Detta förhållande har efterhand kommit att accepteras av Högsta Domstolen såsom något tämligen givet (ehuru icke nödvändigtvis önskvärt), vilket bl.a. tagit sig uttryck i dess tolkning av begreppet interstate commerce. Sålunda

1) Det bör uttryckligen framhållas att diskussionen i texten av interstate commerce-begreppet är av schematisk karaktär. Den berör sålunda icke de ofta komplicerade specialproblem som uppstått i samband med tillämpningen av detta begrepp i den praktiska politiken på t.ex. social- eller arbetslagstiftningens områden. Det bör även påpekas, att det innehåll som här ges begreppet är det moderna. Ehuru den centrala tendensen varit ett stärkande av unionsmakten på delstaternas bekostnad har begreppets innebörd undergått betydande variationer under utvecklingens lopp. Slutligen kan nämnas, att begreppet enligt vissa kända iakttagare kommit att få något olika räckvidd inom olika områden av den ekonomiska politiken. Detta torde emellertid i så fall knappast vara av nämnvärd betydelse i förevarande sammanhang.

anses numera befinna sig i interstate commerce icke blott sådan verksamhet som genom försäljning, transport, upprätandet av avdelningskontor, etc. alldeles påtagligt hör dit, utan även varje annan verksamhet som i något sammanhang rimligtvis kan tänkas på ett direkt och nödvändigt (direct and necessary) sätt påverka handeln eller samfärdseln mellan delstaterna.

Tidiga krav på federal antitrustlagstiftning. De i systemet med delstatliga antitrustlagar inneboende bristfälligheterna ledde nära nog omedelbart till krav på en federal antitrustlagstiftning.

Opinionen för en sådan lagstiftning uppbars främst av Väster- och Söders farmare, vilka efter inbördeskriget kommit i en utpräglad beroendeställning i förhållande till järnvägarna, till vilka de ofta voro helt hänvisade för transporten av sin spannmål. I vissa fall hade man rentav kunnat påvisa överenskommelser mellan järnvägarna och lagerhusen vid de stora spannmålsmarknaderna, varigenom dessa företag i samverkan utnyttjade jordbrukarnas beroende ställning. Från början av 70-talet kom farmargruppens opposition mot järnvägarnas fraktpolitik att i stigande utsträckning delas av företagen inom andra grenar av näringslivet. Man vände sig särskilt mot de godtyckliga och diskriminerande, ofta storföretagen ensidigt gynnande rabattsystem som tillämpades. Farmarnas fientlighet mot järnvägarna förstärktes ytterligare av den utbredda misskötsel av dessa företags finanser som tid efter annan blottades i uppseendeväckande skandaler. Ofta hade de själva med tveklaktiga medel intalats att placera sina besparingar i järnvägsföretag som senare visade sig helt ur stånd att infria de på dem ställda förväntningarna.

Farmarnas missnöje riktade sig icke endast mot järnvägarna utan även mot andra industrier med vilka de kommo i beröring, främst jordbruksmaskinindustrien. Dessa industrier, liksom distributionen av deras produkter, ansågos vara dominerade av öststaternas storkapital, vilket i sin tur troddes vilja motverka en självständig industriell utveckling i andra landsdelar och vars principer för prissättning

och affärsmetoder i övrigt ansågos monopolistiska. Den bland farmarna utbredda uppfattningen att konkurrensbegränsande tendenser vid denna tid vunnit större utbredning inom landets näringsliv än någonsin tillförne torde ha varit fullt riktig. Icke minst den framgång som under 70-talet utmärkt John D. Rockefeller's Standard Oil-kombination hade skapat en utbredd tro bland företagsledare (liksom bland ekonomer av facket), att effektiviteten i ett företag nästan undantagslöst stode i direkt relation till företagets storlek. Denna tro blev en kraftig stimulans till omfattande företagskombinationer under den följande tiden. Koncentrationstendenserna skärptes också av en likaledes till stor del av Standard Oils framgångar inspirerad och med den för denna tid utmärkande bristen på socialt ansvarsmedvetande inom näringslivet väl förenlig önskan bland inflytelserika personer att realisera de privatekonomiska fördelar som voro att vinna genom monopolistiska åtgärder.

Ett lämpligt organisatoriskt medel för genomförandet av koncentrationsåtgärder i det ena eller andra syftet trodde man sig ha funnit i den s.k. trusten. Denna benämning var ursprungligen reserverad för sådana företagskombinationer som - efter mönster av Standard Oil-trusten av 1879¹⁾ - byggts upp med användandet av rättsinstitutet trust, som i någon mån erinrar om de svenska stiftelse- och godemänsbegreppen. Aktieägarna i de bolag som ingingo i en trust överlämnade sina aktier till förtroendemän (trustees), vilka vanligen voro fem till nio till antalet. De erhöilo i utbyte s.k. trustcertifikat, d.v.s. andelsbevis som berättigade till eventuell utdelning och till deltagande i val av trustees. Övriga aktieägare tillkommande rättigheter utövades emellertid av trustees såsom innehavare av aktierna. Trustees fungerade även som styrelse, av- och tillsatte direktörer för trusten och anslutna företag, reglerade priser, produktion och marknadsförhållanden för hela sammanslutningen o.s.v. Särskilt stor makt

1) Före detta år var Standard Oil att betrakta som en kartellartad sammanslutning av företag.

ägde ledningen i vissa trustar, där förtroendemännen lyckats förskaffa sig oåterkalleliga fullmakter från aktieägarna. Ett betydande antal dylika trustar, vanligen omfattande en stor del av de industrier inom vilka de voro verksamma, bildades under tiden fram till omkring 1900. Ehuru trusten aldrig torde ha varit den vanligast förekommande typen av konkurrensbegränsning i Förenta Staterna, var den under denna period den utan tvekan mest uppmärksammade. I den allmänna diskussionen och särskilt i agitatoriskt syfte, kom benämningen trust dock redan under 80-talet att få en annan och mera generell betydelse, såsom ett samlingsbegrepp för organiserade konkurrensinskränkningar av alla slag. Det är denna betydelse som går igen i ordet antitrustlagstiftning.

Speciallagstiftning för järnvägarna (ej att likställas med antitrustlagarna). Koncentrationsrörelsen blev snart föremål för kraftig opposition även från andra läger än farmarnas. Många näringsidkare fruktade, att en långtgående förtrustning måste leda till statlig dirigerering av det ekonomiska livet. Hantverkare och småföretagare inom industrien befarade, att bliva utträngda från sina verksamhetsområden. En majoritet av folket fruktade, att vad man vant sig att betrakta som ekonomisk frihet och likartade utgångsmöjligheter vore på väg att försvinna ur samhällsbilden. Slutligen bevittnade man med stor oro, huru vissa av de största och mest egenmäktiga koncernbildningarna genom korrupcion och andra ekonomiska maktmedel förskaffade sig ett opropotionerligt politiskt inflytande.

Oppositionen mot "Big Business" och koncentrations-tendenserna i allmänhet kom i vad avser federal lagstiftning först till uttryck i den s.k. Interstate Commerce Act av 1887, som avsåg att genomföra en sanering och federal övervakning av järnvägarna. Lagen är byggd på tanken, att varje järnväg genom sin geografiska bundenhet tenderar att bliva ett s.k. naturligt monopol, men att å andra sidan konkurrens är tänkbar - och önskvärd - mellan olika till

varandra gränsande system. Den förbjöd därför överenskommelser om fördelning av transporterna eller fraktinkosterna ("pooling") mellan konkurrerande järnvägar. I lagen föreskrevs också, att järnvägarna måste tillämpa principen om lika frakter och biljettavgifter för lika tjänster, vilket utvecklades genom ett flertal föreskrifter i syfte att förhindra diskriminering i fråga om olika befraktare, olika slag av gods och olika platser. Järnvägarna ålades även skyldighet att i den mån faktisk möjlighet härtill förelåg på lika villkor betjäna var och en som så önskade. Då man ansåg att åtskilliga missbruk skulle kunna elimineras, om blott tillräcklig publicitet skapades kring järnvägarnas verksamhet, ålades dessa att öppet tillhandahålla allmänheten uppgifter rörande biljett- och fraktavgifter samt övriga befraktningsvillkor. Inga ändringar i avgiftsstrukturen fingo företagas annat än efter det att ett meddelande härom publicerats ett visst antal dagar före deras ikraftträdande. För administrationen av lagen tillsattes en kommission, Interstate Commerce Commission (ICC), som fick befogenhet att från företagen infordra alla för sin verksamhet behövliga uppgifter, ICC ägde genom att utfärda s.k. förelägganden (orders) till vederbörande järnvägar giva eftertryck åt sin uppfattning rörande fraktsatsers rimlighet, etc. Om ett sådant föreläggande ej åtlyddes, ägde kommissionen klaga vid domstol, som därvid hade att antingen stadfästa eller ogiltigförklara föreläggandet. Ett av ICC:s beslut berört företag kunde också överklaga beslutet. Domstolen var vid sin prövning bunden av vad ICC funnit utrett i sakfrågorna i fallet, därest detta ej befunnits uppenbart oriktigt, men ägde obegränsad rätt att pröva rättsfrågorna, och, om den fann sin uppfattning härvidlag stridande mot kommissionens, att ändra eller åsidosätta vad ICC beslutat. Enda instanser voro de federala kretsappell-domstolarna och Högsta Domstolen. Domstols stadfästelse av ett föreläggande innebar, att lagens straffsanktioner ble-

vo tillämpliga i händelse av fortsatt överträdelse.¹⁾ Reformintresset var emellertid icke förbrukat i och med genomförandet av 1887 års järnvägslagstiftning. 1888 års valkampanj kom främst att gälla de tre stora spörsmålen om tullar, silverpolitiken och koncentrationen inom näringslivet. Den senare frågan intog såtillvida en unik ställning att såväl de två stora partierna som ett nybildat Anti-Monopoly Party och de fyra övriga mindre partierna som deltog i valet, voro eniga om, ej endast att nya åtgärder här måste vidtagas utan även de allmänna principer som borde läggas till grund för en federal lagstiftning på området. En praktiskt taget enhällig kongress antog Shermanlagen 1890 den mest välkända av Förenta Staternas antitrustlagar, the Sherman Antitrust Act. Denna är enligt ingressen en lag avsedd att "skydda näringslivet mot olagliga konkurrensbegränsningar och monopol".

Lagens första paragraf lyder i översättning: "Varje avtal, sammanslutning i form av trust eller annorledes eller sammansvärjning som hämmar varuutbytet eller handeln mellan delstaterna eller med utlandet förklaras härmed olaglig. En var, som träffar dylika överenskommelser eller

---

1) Denna lagstiftning har senare ändrats och utvidgats vid ett flertal tillfällen. Den gäller nu även bl.a. oljerörledningarna och den yrkesmässiga lastbilstrafiken (observera här, att endast sådan trafik som gäller flera stater - interstate commerce - är inkluderad). ICC:s befogenheter ha utsträckts väsentligt, sålunda äger kommissionen rätt att under vissa förhållanden själv bestämma frakt- och biljettpriser. Genom en 1948 antagen lag undantagas överenskommelser mellan olika järnvägssystem rörande sådana priser från antitrustlagarnas tillämpning, därest ICC anser sig kunna sanktionera dem. Andra exempel på kommissionens nuvarande befogenheter är att den kan förbjuda en person att vara direktör eller styrelsemedlem i flera än en järnväg om detta anses strida mot det allmänna intresset och att den kan ålägga en järnväg att utbygga sitt bansystem, öka antalet tåg, etc., om så synes önskvärt. Dessa befogenheter ha i stort sett sin motsvarighet även på övriga områden av kommissionens jurisdiktion. De principer som infördes 1887 äro i övrigt i huvudsak gällande, även i det avseendet att kommissionens beslut i de flesta fall kunna överklagas vid domstol. Däremot gäller numera i vissa fall att stadfästelse genom domstolsförfarande icke är nödvändigt för att tillämpa lagens straffsanktioner, varvid överträdelse av ett föreläggande sålunda kan beivras omedelbart genom vanligt åtal.

deltager i dylik sammanslutning eller sammansvärjning, gör sig skyldig till brottsligt förfarande och straffas enligt domstolens gottfinnande med böter intill högst 5.000 dollars eller med fängelse i högst ett år eller med bäggedera." Enligt lagens andra paragraf drabbar samma påföljd "varje person¹⁾ som monopoliserar eller försöker monopolisera, eller som sammansluter eller svär sig samman med en annan person eller andra personer i syfte att monopolisera någon del av varuutbytet eller handeln mellan delstaterna eller med utlandet."²⁾

1) Härmed avses såväl fysiska som juridiska personer.

2) Motsvarande paragrafers lydelse enligt originaltexten:
 Sec.1. Every contract, combination in the form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade or commerce among the several States, or with foreign nations, is hereby declared to be illegal. Every person who shall make any such contract or engage in any such combination or conspiracy shall be deemed guilty of a misdemeanor, and, on conviction thereof, shall be punished by fine not exceeding five thousand dollars, or by imprisonment not exceeding one year, or by both said punishments, in the discretion of the court.
 Sec.2. Every person who shall monopolize, or attempt to monopolize, or combine or conspire with any other person or persons, to monopolize any part of the trade or commerce among the Several States, or with foreign nations, shall be deemed guilty of a misdemeanor, and, on conviction thereof, shall be punished by fine not exceeding five thousand dollars, or by imprisonment not exceeding one year, or by both said punishments, in the discretion of the court.

Ett par kommentarer synas önskvärda i anslutning till textens översättning. Denna torde ur formell synpunkt fylla rimliga anspråk på exakthet. Genom en ordagrann översättning kan dock den specifika mening som enligt praxis måste tilläggas vissa uttryck i lagtexten ej återges fullt nöjaktigt. Lagens uttryck "contract...in restraint of trade or commerce" har översatts med "avtal...som hämmar varuutbytet eller handeln". Termen "in restraint of trade" har emellertid, som tidigare antytts, under inflytande av sedvanerätten fått en annan, och vidsträcktare mening än den bokstavligen. Ur reell synpunkt vore det därför mera tillfredsställande att här använda "avtal...som hämma konkurrensen inom näringslivet".

I Trustlagstiftningskommitténs betänkande 1921 (sid.223) översattes samma uttryck med "avtal...som inskränker den fria handeln och samfärdseln" eller (på samma sida och i liknande sammanhang) med "olagliga inskränkningar i näringsfriheten". "Fri handel" är här emellertid olämpligt att använda, då detta uttryck i svenskt språkbruk, bortsett från den här irrelevanta diskussionen om protektionism eller "frihandel" kommit att innebära näringsfrihet eller, i vissa sammanhang, frihet från statsinflytanden. "Inskränkningar i näringsfriheten", d.v.s. närmast i varje medborgares rätt att
 forts.

Vid sidan av bötes- och fängelsestraff kunna vissa ytterligare påföljder ifrågakomma vid mål enligt Shermanlagen. Lagen ålägger nämligen icke endast unionens ordinarie åklagarmyndigheter att i kriminalmål beivra överträdelser av de båda första paragrafernas stadganden, utan uppdrager även åt dem att när så befinnes lämpligt i civilmål föra talan om rättelse (proceedings in equity to prevent and restrain such violations). Härjämte medges envar fysisk eller juridisk person som lidit påtagligt men i sin verksamhet genom överträdelse av lagen självständig rätt till talan. I ett dylikt i eller utan samband med tidigare kriminalmål anhängiggjort mål kan den sålunda förfördelade tillerkännas ett skadestånd uppgående till högst tre gånger den påvisbara skada han lidit. Slutligen är att märka den på grund av antitrustmålen långvarighet praktiskt mycket betydelsefulla fullmakt som i lagen ges åt domstolarna att när som helst efter ett sådant måls anhängiggörande utfärda sådana tillfälliga förbud eller förhållningsregler (s.k. injunctions eller temporary restraining orders) rörande den påtalade verksamheten som kunna anses nödvändiga eller berättigade utan att göra obehörigt intrång i anklagades konstitutionellt garanterade fri- och rättigheter.

Lagens första tillämpning ineffektiv. Såsom framgår av Shermanlagens ordalydelse är lagen i princip riktad mot varje form av konkurrensbegränsning. Någon uppmjukning av dess drastiska och vittomfattande bestämmelser ansågo sig domstolarna till en början icke kunna tolkningsvägen medge. Lagens tillämpning kom dock under det första decenniet efter dess genomförande att i stort sett bli ineffektiv.

(forts.)

fritt etablera sig i ett visst yrke eller en viss näring, är tydligen i detta sammanhang ett uttryck av alltför begränsad räckvidd. Lagen är riktad mot konkurrensbegränsningar i allmänhet. Orsaken till att orden "among the several States, or with foreign nations" inbegripits i lagtexten är, såsom av den tidigare diskussionen ovan torde ha framgått, att federala ingrepp på detta område för sin giltighet är beroende av den unionsmakten i konstitutionen tillerkända befogenheten att lagstifta rörande "handeln och samfärdseln mellan delstaterna och med utlandet".

Antalet anhängiggjorda mål var ringa, och deras förberedelse och handhavande av myndigheterna utmärktes ej endast av brist på erfarenhet på ett nytt område utan även av släpphänthet och bristande intresse. Ej minst såsom en följd härav framstår utgången i målet mot sockertrusten 1895. Sockertrusten, som tidigare kontrollerat omkring 65 % av raffineringsverksamheten i landet hade någon tid före detta mål förvärvat aktiemajoriteten i ytterligare fyra raffinaderier, varigenom den kom att dominera omkring 97 % av denna verksamhet. Det var mot dessa förvärv som åtalet främst riktade sig. Högsta Domstolen förklarade förvisso i strid med lagstiftarens avsikt och senare tidens tolkning - att Shermanlagen vore otillämplig på detta fall, enär, såvitt åklagarmyndigheterna visat, trusten vore verksam endast såsom producent, icke i handeln eller samfärdseln mellan delstaterna.¹⁾

Genom utgången av detta mål kom lagens tillämpningsområde att framstå såsom vida mera begränsat än vad lagstiftaren avsett. Sannolikt utan överdrift har det om målet sagts, att det kom att verka som en kraftig sporre på dem som vid tiden omkring sekelskiftet voro ansvariga vid genomförandet av historiens som det vill synas hittills mest omfattande koncentrationsrörelse. På åklagarmyndigheterna blev effekten den motsatta. Man inriktade sig fram till sekelskiftet främst på aktioner mot "pooling" och andra kartellöverenskommelser bland järnvägarna, vilka företag ju ej gärna kunde betvivlas vara engagerade i samfärdsel mellan delstaterna, medan näringslivet i övrigt i stort sett lämnades i fred. På ytterligare ett område kom lagen emellertid att visa sig av betydelse, nämligen i fråga om fackföreningarnas verksamhet. Åtskilliga kollektiva handlingar och beslut kommo här att anses såsom kon-

---

1) Domstolen motiverade sitt ställningstagande genom att anföra det något sterila argumentet att "Commerce succeeds to manufacturing and is not a part of it". (United States v. E.C. Knight Co., 156 U.S. Reports 1,12,17.) En minoritet av kända domare reserverade sig bestämt mot detta formalistiska betraktelsesätt.

kurrensbegränsande åtgärder i lagens mening, även i sådana fall då deras inverkan på marknadskonkurrensen var ringa eller tillfällig. Denna utsträckning av Shermanlagens tillämplighet in på föreningsrättens område kom dock att bliva en övergående företeelse.¹⁾

Den våldsamma koncentrationsvågen som satte in vid slutet av nittiotalet vållade allmän oro. Då emellertid föga var bekant om förtrustningens faktiska omfattning och verkningar, tillsatte kongressen 1898 en utredningsmyndighet, den s.k. Industrial Commission, åt vilken uppdrogs att under en tid av fyra år verkställa en allmän undersökning av dessa problem. Kommissionen som utförde ett delvis utomordentligt arbete framlade år 1902 sin slutrapport, som omfattar 19 volymer. Tiden var emellertid då ej mogen för en av kommissionen rekommenderad utbyggnad av antitrustlagarna, enär det ansågs - med rätta som det senare visat sig - att man ännu icke gjort ett allvarligt försök att utnyttja Shermanlagens möjligheter. Den år 1901 nytillträdande presidenten, Theodore Roosevelt, hade redan före sin presidentur entusiastiskt uttalat sig för att man genom effektivare tillämpning av antitrustlagstiftningen skulle söka komma tillrätta med koncentrationsproblemet. När år 1903 ett handelsdepartement tillskapades i den federala administrationen beslöts därför upprättandet av en permanent undersökningsmyndighet inom ramen av det nya departementet som skulle träda i den gamla Industrial Commission's ställe. Denna myndighet, den s.k. Bureau of Corporations, erhöll fullmakt att undersöka de företag och sammanslutningar den fann för gott²⁾ med avseende på ledning, orga-

1) En helt annan sak är givetvis, att fackföreningarnas verksamhet i den mån denna verkar direkt och tydligt konkurrensbegränsande - såsom t.ex. vissa ömsesidiga klart prispåverkande exklusivavtal mellan arbetare och arbetsgivare, vilka särskilt synas förekomma inom byggnadsindustrin - alltjämt i princip är underkastad antitrustlagarnas tillämpning.

2) Då lagen var stiftad av federala myndigheter var den därvid begränsad till företag och sammanslutningar "in interstate commerce". Järnvägar och övriga under ICC hörande företag undantogs denna lagstiftning.

nisation och verksamhet samt samla och bearbeta sådana uppgifter rörande näringslivet som kunde tjäna till ledning för framtida lagstiftning. Då man vid denna tid i den allmänna debatten fäste särskild uppmärksamhet vid motarbetandet av trust- och kartellbildningar även genom andra medel än antitrustlagstiftningen, bl.a. genom ökad publicitet, föreskrevs jämväl att byrån skulle offentliggöra allt material som enligt presidentens mening borde bli allmänt känt.¹⁾ Den utrustades, såsom liknande tidigare och senare amerikanska undersökningsmyndigheter, med befogenhet att höra vittnen på ed samt att, om så erfordrades, införskaffa nödiga upplysningar genom åläggande av vite. Denna byrå fick under de tio år den kom att fortleva stor betydelse genom att dess rapporter förse den under hela denna period livliga debatten rörande konkurrens- och monopolproblemen inom näringslivet med ett sakligt underlag av konkreta fakta.

Upprättandet av Shermanlagen uppdrog formellt åt unionens dist-
 av Justitie- riktsåklagare att under justitieministerns över-
 departementets antitrustdivi- inseende ansvara för att däri givna stadganden
 sion år 1903. efterlevas och sålunda vid de federala distrikts-
 domstolarna beivra överträdelse av lagen. För erforderlig

1) I fråga om resultat av publicitetsprincipens tillämpning av byrån heter det i Trustlagstiftningskommitténs betänkande, sid. 225, att denna "i åtskilliga fall åstadkommit att företagen frivilligt avstått från förkastliga metoder och åtgärder. Byrån publicerade sålunda ett betänkande år 1906, däri den påvisade ett helt system av rabatter, som Standard Oil åtnjöt från vissa järnvägar, vilket bestyrktes med utdrag av räkenskaperna. Inom några månader efter offentliggörandet hade järnvägsbolagen till följd härav återkallat varje rabatt, som betecknats såsom olaglig. På samma sätt har förhållandet varit i andra fall, där byrån i sina undersökningar haft anledning framkomma med några anmärkningar. Det mest uppmärksammade yttre resultatet av byråns arbete torde hava varit, då ståltrusten efter offentliggörande av byråns rapport år 1911 reducerade fraktsatserna på sina nordliga malmbanor och uppsade sitt arrendekontrakt med några av de viktigaste järnmalmsgruvorna i Lake Superior-distriktet." Ehuru den nuvarande Federal Trade Commission, som är att betrakta som Bureau of Corporation's efterträdare, i stor utsträckning arbetar med andra medel än publicitet torde dess omfattande offentliga rapportgivning i ett flertal fall ha givit liknande positiva erfarenheter.

utredning hade de därvid, såsom i vanliga brottmål, att lita till den federala detektiva polisen (Federal Bureau of Investigation, härfter FBI). Uppenbarligen voro emellertid de sedvanliga åklagarmyndigheterna utan sakkunnig hjälp icke rätt väl lämpade att handhava tillämpningen av en lagstiftning av så utpräglad tekniskt-ekonomisk natur. Till deras hjälp inrättades därför år 1903 den s.k. antitrustdivisionen inom Justitiedepartementet. Dess personal, som till en början kom att bestå av utslutande jurister, är helt specialiserad på antitrustmål.

Theodore Roosevelt och Taft aktivisera politiken.

Theodore Roosevelts aktivisering av antitrustpolitiken gynnades av att Högsta Domstolen vid denna tid accepterade en mindre formalistisk tolkning av interstate commerce-klausulen än den som kommit till uttryck i målet mot sockertrusten¹⁾, varigenom klausulen i enlighet med lagstiftarens mening i stort sett gavs det mera vidsträckta innehåll som tidigare angivits såsom numera gällande.²⁾ Alltjämt låg tonvikten i antitrustmålen dock ofta vid frågan om man hade med handel eller samfärdsel mellan delstaterna att göra - kunde detta göras gällande, ansågs i princip varje typ av konkurrensbegränsning vara omfattad av lagen. Genom utgången i ett berömt mål från denna tid (1904) blevo s.k. holding companies (förvaltnings- och kontrollbolag) illegala i den mån konkurrensen komme att beskäras genom deras tillkomst. Utgången av detta mål hade motsetts med stor spänning, enär holding companies sedan någon tid kommit att bli en populär organisationsform vid genomförandet av

---

1) Tidigast ådagalagd i ett mål, vari en kartell bland några av landets största slakteri- och köttkonservföretag (meat packers) år 1905 upplöstes.

2) Sid. 5.

konkurrensbegränsande åtgärder.¹⁾ Det kanske rent av kan sägas, att det var först genom detta utslag som man inom näringslivet fick allmänt klart för sig, att antitrustlagen var en faktor att räkna med.

Roosevelt efterträddes 1909 av Taft, vilken även sökte med kraft handhava tillämpningen av antitrustlagarna.²⁾ Bland ett antal kända rättsfall från denna tid äro två nämligen målen mot olje- och tobakstrusterna, två värda särskild uppmärksamhet, Bägge dessa trust-er förklarades av Högsta Domstolen vara monopolistiska sammanslutningar och upplöstes.³⁾

1) Förutsättningen för denna utveckling hade tydligen varit ett medgivande i lagstiftningen rörande aktiebolag för ett bolag att äga aktier i ett annat. Ända fram till förra seklets sista årtionde ställde man sig i Amerika principiellt avvisande på denna punkt. En förklaring till att sådana medgivanden vid denna tid blevo allt vanligare är att söka i det faktum att lagstiftningsrätten på detta område av ålder tillkommit de olika delstaterna. Någon federal registrering av eller lagstiftning rörande aktiebolag och liknande ekonomiska verksamhetsformer finnes sålunda icke. Efter inbördeskrigets slut, då bolagsbildning blev allt vanligare, funno allt flera delstater det ej minst ur beskattningssynpunkt förmånligt att söka till sig attrahera så många och stora företag som möjligt. Att märka är, att registrering i en delstat är tillfyllest för att ett företag skall äga driva verksamhet i hela nationen. Dessa förhållanden medförde snart en stark konkurrens mellan vissa stater med syfte att genom så slappa lagar som möjligt öka sin andel av registreringen, en tävlan i vilken särskilt staterna New Jersey och Delaware utmärkt sig. New Jersey var den första stat som gav generell tillstånd för i staten registrerade företag att äga andelar i andra företag. Exempel på vilka konsekvenser den delstatliga lagstiftningen om bolag kunde medföra i extrema fall ges i Odhe, Torsten, Det moderna trust- och kartellväsendet, sid. 123. KF:s förlag, 1929.

2) Taft hade redan tidigare såsom underdomare i ett antal kända utslag manifesterat sin övertygelse att Shermanlagen borde tillämpas strikt. Denna uppfattning kom efter presidenturen även att präglade hans insats såsom Chief Justice i unionens Högsta Domstol.

3) De båda fallen erbjuda ett flertal likheter. Särskilt Standard Oils beryktade tidigare historia torde vara ganska väl bekant i vårt land, varför det här är tillräckligt med ett fåtal erinringar. Bolaget bildades genom sammanslagning av några mindre raffinaderier i Cleveland, Ohio, år 1870. Det blev härigenom redan från början det största i branschen, men kontrollerade vid denna tid blott 10 % av landets framställning av raffinerade produkter och hade

forts.

Shermanlagens
"skälighets-
regel" (rule
of reason)
införes i ol-
je och to-
baksmålen.

Av än större intresse än utgången av dessa beröm-
da mål är emellertid den omtolkning av Sherman-
lagen som i dem infördes, vilken kommit att bli-
va av oerhörd betydelse för hela den därefter
följande rättstillämpningen på antitrustlagstift-
ningens område. Enligt denna nya tolkning riktar sig
Shermanlagen blott mot sådana avtal och åtgärder som med-

(forts.)

att deltaga i konkurrensen med 250 andra företag. Genom
regelmässigt anlåtande av extraordinära affärsmetoder och
vid upprepade tillfällen i strid med lagen hade Rockefeller
och hans kompanjoner redan före årtiondets slut kommit ett
gott stycke på väg mot sitt mål att monopolisera oljein-
dustrien. Då dessa män tidigt insett, att transportproble-
met var oljeindustriens "flaskhals" och tillika innehöll
nyckeln att nå den eftertraktade kontrollen över hela den-
na industri, förmådde de järnvägar som konkurrerade om
transporter av bolagets produkter att bevilja Standard Oil
rabatter och andra fördelar som stodo helt utom proportion
till vad som beviljades andra företag. I ett beryktat kon-
trakt föreskrevs t.o.m. att Standard skulle beviljas ra-
batt på de transporter som ett av nationens största järn-
vägssystem utförde för bolagets konkurrenter. Ju mer dessa
anlåtade ifrågavarande järnvägar desto större blev med
andra ord Standards vinst. Järnvägen skulle också till
Standard överlämna kopior av samtliga fraktsedlar och öv-
riga avtal med Standards konkurrenter. När rörledningssys-
temet började komma i mera allmänt bruk, konstruerade
Standard Oil egna ledningar och köpte upp konkurrerande
system. Mot företag som ej sålde godvilligt tillgrep
Standard Oil sådana metoder som börsmanipulationer och or-
ganiserade rykteskampanjer varigenom de förlorade sin
kredit och bokstavligen tvungos att sälja sig till Standard.
Sedan kontrollen av transportvägarna förvärvats, var det
relativt enkelt att vinna kontroll över konkurrerande rå-
oljeproducenter och raffinaderier, som ställdes inför al-
ternativen att underkasta sig Standard Oil eller bli av-
skurna från sina avnämare. 1879 kontrollerade Standard Oil
redan mer än 90 % av landets produktion av oljeprodukter.
Detta år omorganiserades den ännu delvis tämligen lösa
sammanslutningen av företag till en s.k. trust i syfte att
ernå en centraliserad ledning av hela organisationen. (Rö-
rande det tekniska tillvägagångssättet vid trustbildning
se sid. 6b). 1882 följde nästa reorganisation; varvid ett
flertal av de i trusten deltagande företagen upplöstes, me-
dan andra nybildades, så att efter reformen de flesta av
de större delföretagen svarade för var sitt begränsade om-
råde av Förenta Staterna. Mot kärnan i denna organisation,
Standard Oil Co. of Ohio, inledde delstaten Ohio ett på
dess common law-regler baserat antitrustmål. Trusten för-
klarades olaglig av Ohios högsta domstol år 1892 och åla-
des att upplösa sig. Vid denna tid kontrollerade "the

forts.

föra en "oskäligen" eller "otillbörligen" (unreasonable or undue) inskränkning av konkurrensen. Högsta Domstolen ansåg denna nya tolkning vara tillätligen och riktigt under hänvisning till, att åtskilligen i lagen använda uttryck,

---

(forts.)

trustees" 84 företag. Föregivande att de rättade sig efter domslutet överläto dessa "förtroendemän" sedan de i deras förvar befintligen aktierna i 64 bolag till de återstående 20, över vilka deras kontroll syntes mest säker. Härefter upplöste de trusten. Statsåklagaren i Ohio hävdade att de före detta trustees förbrutit sig mot domslutet (action in contempt of court) och stämde dem av denna anledning år 1897.

För att förekomma ett nytt mål företogo de före detta trustees en ny omorganisation år 1899, varigenom ledningen av koncernen förlades till ett holdingbolag (detta var vid denna tid en helt ny institution), vilket blev Standard Oil Co. of New Jersey, ett av de i den tidigare trusten deltagande företagen. Dess aktier utbyttes mot aktierna i samtliga de av trustees tidigare kontrollerade företagen. Det var mot detta holdingbolag, som direkt eller indirekt kontrollerade mer än 85 % av oljeraffineringen i landet, som de federala åklagarmyndigheterna med stöd av Shermanlagen ingrepo 1906. Enligt Högsta Domstolens utslag av år 1911 representerade Standard utan varje tvekan en olagligen sammanslagning av företag i monopoliserande syfte och koncernen upplöstes. (Ehuru diskussionens vågor gått höga rörande resultatet av denna upplösning, torde man numera vara tämligen ense om att någon nämnvärd konkurrens icke uppstod mellan de många bolag som tidigare ingått i trusten före slutet av 1920-talet. Flera undersökningar synas däremot giva vid handen att sedan denna tid konkurrensen blivit livligare inom oljeindustrin, och detta även mellan de bolag som skapades vid trustens upplösning. Opinionsen är emellertid delad i fråga om konkurrensen mellan dessa bolag ännu kan betecknas som fullt effektiv.)

I det likartade målet mot tobakstrusten motsvarades Standards kontroll av transportvägarna av American Tobacco Co.'s kontroll av tusentals tobaksaffärer i landet. Vid produktionen beträffar varierade trustens andel från 14,4 % för cigarrer till 96,5 % för snus. Av cigaretter var den 86,1 %. Dess metoder vid bekämpandet av utomstående företag inom såväl produktion som distribution voro fullt lika hänsynslösa och för synpunkten av konkurrens på ren effektivitetsbasis lika främmande som Standards. Domen mot American Tobacco fälldes blott ett par månader efter utslaget mot Standard Oil. (Upplösningen av tobakstrusten torde i allmänhet ha ansetts såsom tämligen ineffektiv. Vid sidan av de bolag som uppkommo genom trustens upplösning har visserligen ett icke obetydligt antal fristående företag efter hand vuxit fram. Huruvida den konkurrens som nu finnes i branschen är effektiv är dock en omdebatterad fråga.)

som det vill synas fullt avsiktligt, av lagstiftaren hämtats från sedvanerätten. Särskilt fäste man sig härvid vid uttrycket "restraint of trade". Majoriteteten av domstolen fann, efter en i domen i Standardmålet redovisad tämligen omfattande men - härom torde man nu vara ense - ej fullt rättvis studie av engelsk doktrin och amerikanska common-law-rättsfall, att enligt sedvanerätten icke varje begränsning av konkurrensen utan blott sådana som kunde sägas innebära en "unreasonable restraint of trade" voro olagliga. Att detta i Amerika huvudsakligen gällt blott förbindelser att icke konkurrera i samband med försäljning, anställning o.dyl. och icke om konkurrensbegränsningar i allmänhet, vilka voro utan vidare olagliga i de flesta amerikanska common law-jurisdiktioner, satte sig domstolen över. När lagstiftaren i Shermanlagen uttryckligen förklarade, att denna riktade sig mot varje konkurrensbegränsande avtal eller åtgärd hade han med andra ord, enligt majoritetens mening, blott avsett sådana företeelser av orimlig eller oskäligen art. Konkurrensbegränsningar vore sålunda att bedöma efter en skälighetsregel (rule of reason). I domen i Tobacco-målet vidhöll domstolens majoritet den sålunda antagna tolkningen.¹⁾

1) Introduktionen av "the rule of reason" i Standard Oil-fallet bekräftades i målet mot American Tobacco Co. på följande sätt:

Applying the rule of reason to the construction of the statute, it was held in the Standard Oil case that as the words "restraint of trade" at common law and in the law of this country at the time of the adoption of the Antitrust Act only embraced acts or contracts or agreements or combinations which operated to the prejudice of the public interests by unduly restricting competition or unduly obstructing the due course of trade or which, either because of their inherent nature or effect or because of the evident purpose of the acts, etc., injuriously restrained trade, that the words as used in the statute were designed to have and did have but a like significance. (United States v. American Tobacco Co., 221 US Reports 106, 179.)

Man må med en i bägge målen stark minoritet inom domstolen hävda att såväl denna tolkning av sedvanerätten som den härpå grundade omtolkningen av Shermanlagen är oriktig - detta förhindrar icke faktum att den på detta sätt härledda normen alltsedan 1911 varit vägledande vid bedömningen av mål enligt Shermanlagen. Såsom kommer att påvisas, har emellertid domstolens uppfattning om vad som är att anse såsom orimligt respektive rimligt, i vissa avseenden undergått en förskjutning under senare tid, varigenom lagens tillämplighet kommit att vidgas.

Vid tiden för Högsta Domstolens utslag mot olje- och tobakstrusterna hade den under århundradets hela första årtionde pågående agitationen för en revision av antitrustlagstiftningen vuxit sig stark. Från arbetarhåll krävdes en lag, varigenom Shermanlagens fortsatta tillämpning mot legitima åtgärder på föreningsrättens område skulle inhiberas. Då inom jordbruket producentkooperationen vunnit allt vidare utbredning, begärde farmarna, att härmed förenlig verksamhet på liknande sätt måtte undantagas lagstiftningens tillämpningsområde. Många företagare ansågo, att Shermanlagen var alltför vagt formulerad, vilket stundom gjorde det omöjligt för dem att avgöra, om de höllo sig inom lagens ramar. Ett antal domare och representanter för åklagarmyndigheterna ansågo likaledes, att rättssäkerheten i vissa fall kunde äventyras genom Shermanlagens allmänna utformning. Många bland tillskyndarna av en effektiv antitrustpolitik voro vidare missnöjda med dittillsvarande erfarenheter av lagens tillämpning och önskade därför en utbyggnad och förstärkning av lagstiftningen. Införandet av the rule of reason i lagtillämpningen hade till följd en högst avsevärd ökning av denna grupp av missnöjda. Ett motiv till en tilläggslagstiftning som ej sällan framfördes var, att man under det bestående systemet icke hade något organ för att övervaka verkställandet och den fortsatta efterlevnaden av i antitrustmål avgivna domar. Bureau of Corporations' rapporter liksom publicerandet år 1913 av en offentlig undersökning utvisande, att den industriella koncentrationsrörelsen nu vore på väg att efterträdas av en minst lika allvarlig centralisering inom bankväsendet, gjorde slutligen sitt till för att påverka den allmänna opinionen till förmån för en reform.

Valkampanjen år 1912 rörde sig till stor del kring koncentrationsproblemen i näringslivet. Den nyvalde presidentens (Woodrow Wilson) riktlinjer för en ny lagstiftning upptogs och utformades av kongressen i tvenne nya lagar, Claytonlagen Clayton Act och Federal Trade Commission Act, båda av 1914. Efter att i förarbetena ha erkänt tillämpningen av the rule of reason i fråga om Shermanlagens tolk-

ning såsom gällande rätt, sökte man i de nya lagarna så långt som möjligt gå de olika reformivrande gruppernas önskemål till mötes. I sina huvuddrag avser lagen att förhindra konkurrenshämmande prisdiskriminering och vissa slag av exklusivavtal samt att motverka samägande och sambestämmanderätt i flera företag som kan skada konkurrensen. I paragraf 2 förklaras det vara olagligt att tillämpa olika priser gentemot olika köpare (discriminate in price) då detta är ägnat att eller kan tänkas väsentligen inskränka konkurrensen eller tenderar att åstadkomma monopol inom någon del av näringslivet.¹⁾ Bestämelsen gällde dock enligt lagrummets ursprungliga formulering²⁾ icke prisdiskriminering som kunde anses motsvara olikheter i kvalitet eller kvantitet mellan de försälda varorna eller skillnader i försäljnings- eller transportkostnader och ej heller diskriminering i god tro för att möta konkurrens.³⁾

Lagens paragraf 3 är riktad mot den vanligaste formen av exklusivavtal. Dess relevanta avsnitt lyda i översättning: "Det är näringsidkare förbjudet ... att uthyra, sälja eller ingå avtal rörande försäljning av varor, ... patenterade eller opatenterade, för användning, förbrukning eller återförsäljning inom Förenta Staterna ... liksom att fastställa ett pris, avdrag eller en ra-

1) Denna liksom övrig antitrustlagstiftning avser förhållandena i "interstate commerce".

2) Detta lagrum har i vissa hänseenden ändrats och kompletterats genom Robinson-Patmanlagen av år 1936, vilken diskuteras under rubriken "Prisdiskriminering" i senare delen av detta avsnitt.

3) Paragrafen avslutas med det i detta sammanhang svårtolkade och sällan åberopade, i sedvanerätten grundade stadgandet att "nothing herein contained shall prevent persons engaged in selling goods, ware, or merchandise in (interstate) commerce from selecting their own customers in bona fide transactions and not in restraint of trade."

batt för sådana varor ... med uttryckligt eller underförstått villkor att den som hyr eller köper dem icke får använda eller idka handel med liknande varor härstammande från någon konkurrent ... till uthyraren eller säljaren, såvida verkan ... (härav) kan bli en väsentlig inskränkning av konkurrensen eller en tendens till uppkomsten av monopol inom någon del av näringslivet." Med paragraferna 2 och 3 avsågs att skapa större klarhet rörande rättsläget på två områden, där Shermanlagens tillämplighet varit omtvistad. Ett annat syfte var att göra ansträngningarna att upprätthålla konkurrensen inom näringslivet effektivare.

Syftet att skydda konkurrensen präglar även hittills ej berörda avsnitt av Claytonlagen. Här märkes särskilt paragraf 7 rörande aktieförvärv mellan bolag. Enligt detta lagrum gäller bl.a. att "intet bolag ... må förvärva, direkt eller indirekt, alla eller några av aktierna eller andelsbevisen ... i ett annat bolag, ... såvida verkan av ett dylikt förvärv kan bli en väsentlig inskränkning av konkurrensen mellan det bolag från vilket förvärvet sker och det förvärvande bolaget eller en inskränkning i konkurrensfriheten inom någon del av landet eller en tendens till uppkomsten av monopol inom någon del av näringslivet." Från förbudet äro undantagna förvärv i rent kapitalplaceringssyfte, där med aktierna förbunden rösträtt icke utövas eller där förvärvet eljest icke skett i syfte att åvägbringa en väsentlig konkurrensbegränsning. Under vissa villkor är även sådan dotterbolagsbildning medgiven, som icke medför en väsentlig inskränkning av konkurrensen. Även om dessa undantag beaktas, är det tydligt, att det i paragrafen givna förbudet formellt sett är av vidsträckt innebörd. Därest två företag befinna sig i konkurrens med varandra torde man endast kunna föreställa sig ett fåtal möjligheter av förvärv av andelar i det ena bolaget av det andra, där verkan av förvärvet ej kan tänkas bli en väsentlig inskränkning av konkurrensen mellan de båda bolagen. Förutom de i paragrafen uttryck-

ligen nämnda undantagen torde endast förvärv mellan företag inom olika branscher (eller möjligen på olika produktionsstadier inom en och samma bransch) samt obetydliga minoritetsförvärv falla utanför stadgandets bokstavliga räckvidd. Claytonlagen stadgar vidare i paragraf 8 förbud för en och samma person att samtidigt tillhöra företagsledningen i mera än en bank eller ett förvaltningsbolag med över fem miljoner dollar i kapital,¹⁾ (s.k. interlocking directorates). Samma förbud mot gemensamma mandat gäller övriga företag²⁾ med över en miljon dollars i kapital, därest de befinna sig i sådant konkurrensförhållande att restriktiva överenskommelser dem emellan skulle strida mot någon del av antitrustlagstiftningen. Redan här torde kunna anmärkas, att bestämmelserna om samägande och sambestämmanderätt i praktiken fått vida mindre betydelse än den av lagstiftaren avsedda. Med de ansvariga myndigheternas åtminstone tidigare starkt begränsade resurser var det praktiskt taget omöjligt att eftervaka deras efterlevnad. Härtill kommer beträffande paragraf 7, att lagstiftaren - rimligtvis av förbiseende - icke utsträckt förbudet till att omfatta förvärv av annat företags anläggningar. I avsaknad av uttryckligt sådant förbud har Högsta Domstolen icke ansett sig kunna förhindra sådana förvärv annat än i den mån de strida mot Shermanlagen. Domstolen har rentav - ögonskenligen i formell strid med lagen - godtagit förvärv av aktier mellan "konkurrerande" företag i fall då det ena av företagen redan absorberat det andras anläggningar. Detta har skett med den realistiska motiveringen, att konkurrensen mellan företagen i sådana fall de facto redan eliminerats. I sin nuvarande

---

1) Det torde icke vara anledning att i detalj redogöra för vad som i detta sammanhang inlägges i uttrycket "kapital".

2) Från denna regel äro järnvägar och andra under ICC:s jurisdiktion hörande företag undantagna. Enligt för dem gällande speciallagstiftning äro de emellertid underkastade liknande regler.

utformning har Claytonlagens § 7 sålunda visat sig högst ofullkomlig som medel att hindra företagsfusioner. Praktiskt användbar har den endast varit i fall, då de tillämplande myndigheterna kunnat ingripa mot tillämnade företagsfusioner redan innan förvärv av anläggningar ägt rum. De för antitrustlagarnas tillämpning ansvariga myndigheterna ha ansett den här föreliggande "luckan" i Claytonlagen som den kanske svåraste bristen i den gällande lagstiftningen. Frågan om dess reparerande har upprepade gånger förelagts kongressen, senast i president Trumans budskap till kongressen den 5 januari 1949. Ärendets behandling vid tidigare tillfällen har icke givit annat resultat än vissa förberedande undersökningar av kongressutskott. I fråga om åttonde paragrafen gäller vidare, att det var synnerligen osäkert om Högsta Domstolen utan uttryckligt stöd av lag skulle anse, att förbudet inkluderade bulvanförhållanden. Om dessa ej äro att anse såsom innefattade i förbudet, är stadgandets värde uppenbarligen begränsat. På denna punkt torde klarhet vinnas under den närmaste tiden, sedan justitiedepartementet under sista året med större allvar sökt förhindra interlocking directorates.

Ett allmänt undantagsstadgande i paragraf 6 i Claytonlagen är av stor betydelse. Det heter här att "människors arbete är icke en vara eller handelsartikel. Intet stadgande i antitrustlagarna skall anses förbjuda fackföreningarnas eller jordbrukets och trädgårdsskötselns organisationers existens och verksamhet, där dessa organisationer bildats för inbördes hjälp och ej äro drivna i bolagsform eller i vinstsyfte." På samma sätt undantages medlemmarnas i sådana organisationer verksamhet i den mån de blott "med lagliga medel fullfölja de legitima syften" som äro förenliga med dylika sammanslutningar.¹⁾ Övriga materiellt-rättsliga stadganden i Claytonlagen äro av den speciella karaktär och begränsade räckvidd att icke behöva här diskuteras. Avslutnings-

---

1) Se sid. 37.

vis bör framhållas, att Claytonlagen icke i någon del, med ovan rörande fackföreningarnas och producentkooperativa sammanslutningars verksamhet angivet undantag, avsetts inskränka tillämpligheten av Shermanlagens allmänna regler rörande konkurrensbegränsande företeelser. Sålunda kvarstår exempelvis i fall av företagsfusion genom köp av anläggningar (vilka som ovan antytts falla utanför Claytonlagens regler om aktieförvärv) möjligheten att utnyttja Shermanlagen därest det kan påvisas att förvärvet har en klart konkurrensbegränsande effekt.

De sanktioner som uppställas i lagen äro delvis desamma som Shermanlagens. I civilmål äger den som lider skada genom överträdelser enligt lagen fordra tredubbel skadeersättning. Brott mot lagen bestraffas i kriminalmål, (vilka givetvis kunna anhängiggöras endast av åklagarmyndighet) enligt samma straffsats som i Shermanlagen. Claytonlagen har emellertid ytterligare en möjlighet till korrektion vartill, åtminstone formellt, motsvarighet saknas i den äldre lagstiftningen. Här åsyftas det administrativa förfarande, varigenom ett företag som överträtt lagen kan åläggas att så omlägga sin verksamhet, att säkerhet erhålles mot ett upprepande av överträdelserna. Straff i vanlig mening kommer då i fråga endast vid åsidosättande av sådant föreläggande. För sådan handling i administrativ väg ansvarar Federal Trade Commission (härefter FTC), den vid sidan av justitiedepartementets antitrustdivision mest betydelsefulla myndigheten på antitrustpolitikens område.

Federal Trade
Commission-
lagen av 1914.

FTC upprättades genom den samtidigt med Claytonlagen antagna Federal Trade Commission Act. Kommissionen anförtros i denna lag ett flertal betydelsefulla uppgifter vid sidan av dess verksamhet enligt Claytonlagen. Främst bland dessa märkes genomförandet av det viktiga såväl Sherman- som Claytonlagen kompletterande stadgandet i paragraf 5 av FTC-lagen. Det heter här att "otillbörliga konkurrensmetoder och otillbörliga eller bedrägliga handlingar eller

affärsbruk i handeln (mellan delstaterna) förklaras härmed olagliga".¹⁾ Begreppen "otillbörliga konkurrensmetoder" och "otillbörliga eller bedrägliga handlingar eller affärsbruk" måste såsom den amerikanska rätten utvecklats sig tilläggas en avsevärt mera vidsträckt betydelse än vårt närmast motsvarande begrepp, illojal konkurrens. Med otillbörliga konkurrensmetoder förstås nämligen icke endast konkurrens bedriven under omoraliska eller mot god affärssed stridande former utan även sådana metoder vilkas användning, ofta utan att kunna sägas framkalla den påtagligt konkurrensbegränsande effekt som i praktiken kräves för en aktion enligt Shermanlagen, på lång sikt eller satt i system kan medföra för den fria konkurrensen som sådan skadliga verkningar. Ett viktigt syfte med denna bestämmelse, liksom med skapandet av FTC överhuvud, var med andra ord att söka kväva konkurrensbegränsande eller monopolistiska tendenser redan vid deras första uppkomst, innan de ännu kunde anses motivera ingripande enligt Shermanlagen. I detta hänseende kan det kommissionen givna uppdraget sägas vara av profylaktisk natur. Man föredrog att införa ett allmänt förbud mot otillbörliga konkurrensmetoder framför att söka i lagstiftningsväg definiera alla de metoder som härvidlag kunde komma i fråga i insikt om att det vore meningslöst att söka i ett visst läge låsa fast den raskt skiftande utvecklingen på detta område. Det ansågs, att ett dylikt försök blott komme att medföra, att i lagen ej förutsedda nya metoder eller variationer av gamla metoder skulle träda i stället för de uttryckligen förbjudna. Ett särskilt värde tillmättes däremot kommissionens möjlighet att med den utformning lagen fått kontinuerligt följa utvecklingen och på

---

1) Översättningen kan ej göra anspråk på att ge ett fullt adekvat uttryck för originalet: "Unfair methods of competition in commerce, and unfair or deceptive acts or practices in commerce, are hereby declared unlawful." Det förtjänar måhända tilläggas, att orden "and unfair or deceptive acts or practices in commerce" infogades i den ursprungliga texten år 1938.

ett tidigt stadium motverka icke önskvärda tendenser. Det var ej minst denna synpunkt som gjorde, att man föredrog en i första hand administrativ framför en judiciell handläggning av lagens tillämpning.

I och med bildandet av FTC upplöstes den tidigare Bureau of Corporations och dess personal och uppgifter överfördes till det nya organet. De sålunda övertagna uppgifterna angivas i paragraf 6 vilken sammanfattningsvis uppdrager åt kommissionen

a) att införskaffa allmänna upplysningar om eller, när så befinnes lämpligt, undersöka affärs- och industri-företags organisation, verksamhet, ledning och ekonomi samt deras relationer till andra företag eller samman-slutningar;

b) att, när så är lämpligt, anmoda företag att till kommissionen insända årsberättelser eller av kommissionen önskade speciella rapporter eller upplysningar angående i a) nämnda förhållanden. Dylika rapporter eller upplysningar skola beedigas, om kommissionen så bestämmer;

c) att efter anmodan av presidenten eller kongressen verkställa undersökning av samt avgiva rapport rörande påstådda överträdelser av antitrustlagarna;

d) att tid efter annan offentliggöra så mycket av in-hämtade upplysningar som den av allmänna hänsyn finner lämpligt (dock ej affärshemligheter och namnen på sär-skilda kunder), avgiva årliga och erforderliga speciella rapporter till kongressen och i samband härmed ställa förslag till kompletterande lagstiftning, samt ombesörja offentliggörandet av sina rapporter och beslut "i sådan form och på sådant sätt som gör dem mest lämpade för all-män upplysning och användning".

Härtill kommer enligt samma paragraf

e) att efter slutgiltig dom i antitrustmål på eget initiativ eller efter framställning av överåklagaren undersöka huru domen efterkommes och

f) att efter anmodan av överåklagaren utarbeta förslag till omorganisation eller omläggning av för överträdelse av antitrustlagarna åtalade företags verksamhet.

Den sista kommissionen av lagstiftaren anförtrodda uppgiften är enligt paragraf 7 att på domstolens anmodan i av allmän åklagare anhängiggjorda mål avge yttrande med förslag rörande lämplig dom. Bakgrunden till detta stadgande var de delvis nedslående erfarenheterna av upplösningssdekreten i målen mot olje- och tobakstrusterna. Man hoppades att de misstag som härvidlag begåtts skulle kunna för framtiden undvikas, om en sakkunnig institution på detta sätt ställdes till domstolarnas förfogande. Dessa förhoppningar ha emellertid icke infriats. Såvitt bekant har det ännu aldrig inträffat, att en domstol begärt ett dylikt utlåtande från kommissionen.

Clayton- och FTC-lagarna genomfördes under föga gynnsamma auspicier. Det första världskriget stod för dörren och FTC anlätades i stor utsträckning för uppgifter som i krigstid tedde sig mer vitala än de för vilka den tillskapats. Bland annat utförde kommissionen en undersökning som resulterade i den s.k. Webb-Pomerenelagen år 1918, enligt vilken vissa exportsammanslutningar undantogs från antitrustlagarnas tillämpning. Denna lagstiftning diskuteras närmare i senare delen av detta avsnitt. Trots Wilsons uppriktiga önskan om en radikal tillämpning av antitrustlagstiftningen medförde kriget oundvikligen även en viss avslappning i antitrustdivisionens i justitiedepartementet verksamhet i förhållande till närmast föregående period.

Åren närmast efter förra världskriget karakteriserades vad antalet anhängiggjorda mål beträffar, av en viss reaktivering av antitrustpolitiken i jämförelse med krigstidens förhållanden. De ansvariga myndigheternas verksamhet synes emellertid ej ha präglats av någon större entusiasm. Högsta Domstolens friande dom år 1920 i det utdragna och för båda parter synnerligen kostsamma målet mot United States Steel Corporation¹⁾ medförde, att

---

1) United States v. United States Steel Corporation, 251 U.S. Reports 417 (1920). "Ståltrusten" svarade vid denna tid för omkring två tredjedelar av den amerikanska stålproduktionen.

antitrustdivisionen under de följande tio à femton åren endast i ett fåtal fall ansåg sig föranlåten att söka framtvinga en upplösning av individuella företag av mer eller mindre monopolistisk natur. Sedan efterkrigstidens kris år 1924 bestämt förbytts i en högkonjunktur, som man i ansvariga kretsar ansåg äga förutsättningar att bli av tämligen permanent natur blott näringslivet i största möjliga utsträckning lämnades att sköta sig själv, inträdde en avslappning av antitrustpolitiken även på andra områden. Särskilt 1914 års lagstiftning, och ej minst avsnitten om FTC:s befogenheter, tolkades i allmänhet snarligen restriktivt av domstolarna. Endast i ett avseende medförde tjugotalet verkligt betydande utvidgningar. Shermanlagen hade redan tidigare tolkats extensivt i kar-

Priskarteller tellmål och denna tolkning radikaliserades nu i och för sig ytterligare. I ett berömt mål¹⁾ förklarade Högsta "oskäligen" Domstolen, att prispåverkande överenskommelser i enligt Shermanlagen. och för sig måste anses såsom olagliga inskränkningar i konkurrensfriheten och således aldrig äro att pröva med avseende på skälighet. Därmed var ett genom "the rule of reason":s införande uppkommet ovisshetsmoment undanröjt. Även rörande andra former av samarbete mellan företag resulterade tjugotalets rättstillämpning i en klarare gränsdragning mellan lagligt och olagligt.

Den plötsliga depressionen som inträffade 1929 åstadkom stark förvirring rörande antitrustlagarnas rätta tillämpning. Detta medförde i och för sig en ytterligare avslappning i myndigheternas ansträngningar. De idéer om önskvärdheten av "ordnad samverkan", vars genomförande i en eller annan form snart från olika grupper och utgångspunkter framfördes såsom det effektivaste eller rentav enda medlet att rädda nationen ur krisen, påverkade politiken i liknande riktning. När de av myndighet anhängiggjorda antitrustmålen inom hela landet år 1931 nedgått till fem och år 1932 till tre, trodde mången att låg-

---

1) United States v. Trenton Potteries Co., 273 U.S. Reports 392 (1927).

vattensmärket nåtts. Så var emellertid ej fallet. Idéerna om organiserad samverkan, "industriell självstyrelse" och statlig samordning samt andra från korporativ eller socialistisk ideologi hämtade tankegångar erhöilo sin

National
Industrial
Recovery
Act (NIRA)
av 1933.

syntes i den s.k. återhämtningslagen, National Industrial Recovery Act (NIRA), av 1933. I det principiellt sett viktigaste avsnittet av denna lag, vilket tillika är det som här främst intresserar, fick presidenten fullmakt att på begäran av en "sant representativ" sammanslutning av näringsidkarna inom viss bransch - sedan alla berörda företag beretts tillfälle att yttra sig - för branschen fastställa riktlinjer för konkurrensens utövande (codes of fair competition). Sådana riktlinjer kunde gälla icke blott standardisering, illojal konkurrens och liknande problem utan även minimi- och maximipriser, produktionsbegränsning, kvalitetsreglering och marknadsuppdelning. Överträdelse av sådana riktlinjer skulle enligt lagen rentav anses såsom en otillbörlig konkurrensmetod i Federal Trade Commission-lagens mening och beivras av kommissionen. Att man i samma paragraf intog en klausul av innebörd, att dylika riktlinjer icke finge tillåta eller vara ägnade att framkalla monopol eller monopolistiska åtgärder, kunde givetvis icke dölja det faktum, att det här var fråga om ett radikalt avsteg från den traditionella antitrustpolitiken. Detta insågs även av lagstiftaren och i ett annat avsnitt av lagen förklarades därför, att i enlighet med NIRA tillkomna konkurrensregleringar, vilka snart kommo att omfatta praktiskt taget alla näringslivets branscher, voro undantagna från antitrustlagarnas tillämpning. Det kan sålunda sägas att NIRA genomförde en allmän suspension av antitrustlagstiftningen.

Detta avsnitt av återhämtningslagen representerade förvisso ett omvälvande avsteg från en sedan årtionden vedertagen huvudlinje i amerikansk ekonomisk politik, ett avsteg som endast kan förklaras under hänvisning till de extraordinära förhållanden som rådde vid trettiotalets början. Förändringen blev icke långvarig. Efter knappt

två år, i maj 1935, förklarades denna del av NIRA genom ett utslag av Högsta Domstolen vara stridande mot konstitutionen och följaktligen ogiltig.¹⁾

NIRA:s kod-system hade i praktiken icke uppfyllt förväntningarna inom någon av de grupper som 1933 verkat för dess införande. Dess fall hälsades i stort sett med tillfredsställelse. Å andra sidan var man bestämt emot en återgång till tjugotalets ekonomiska politik, ej minst på grund av att man under NIRA i stort sett helt underlåtit att motarbeta koncentrationstendenserna. Under intryck av depressionen och i skydd av koderna hade centraliseringsrörelsen inom näringslivet tagit ny och våldsamt fart. Det förnyade accepterande av den fria konkurrensen som näringspolitikens generella norm

Efter NIRA: som följde på NIRA:s fall medförde därför kravet antitrustpolitiken på en omprövning av antitrustpolitiken. Resultatet renässans. av denna omprövning visade sig i ny lagstiftning, i föranstaltandet av en synnerligen omfattande utredning rörande koncentrationen inom näringslivet och därmed sammanhängande problem samt i en genomgripande aktivisering av själva tillämpningen av antitrustlagarna.

De nya lagarna berörande antitrustpolitiken som i detta sammanhang genomfördes, voro Robinson-Patman Anti-Price Discrimination Act av 1936, varigenom en rad ändringar, tillägg och förklaringar till Claytonlagens regler om prisdiskriminering infördes, Miller-Tydings Resale Price Maintenance Act av 1937²⁾ varigenom under vissa förhållanden fabrikantbestämda återförsäljarpriser för märkesvaror undantogs det generella förbudet mot konkurrensbegränsningar i Shermanlagen och Wheeler-Lea Act

1) *Schechter Poultry v. United States*, 295 U.S. Reports 495 (1935)

2) Relevanta avsnitt av Robinson-Patman- och Miller-Tydingslagarna ha översatts i samband med diskussionen om prisdiskriminering respektive fabrikantbestämda återförsäljarpriser för märkesvaror nedan.

av 1938, ett tillägg till FTC-lagen, varigenom begreppet "otillbörliga konkurrensmetoder" vidgades, osann eller illojal reklam rörande vissa varuslag uttryckligen förbjöds och FTC erhöll ökade administrativa befogenheter.¹⁾ Dessa lagar komma att närmare beröras vid diskussionen av specialproblem inom antitrustpolitiken.

I ett av sina mest berömda budskap till kongressen, avgivet den 20 april 1938, yrkade President Roosevelt på en allsidig utredning och omprövning av antitrustpolitiken med syfte att åstadkomma den radikala effektivisering av densamma som nu vore erforderlig för att trygga ett ur samhällelig synpunkt och för det enskilda näringslivets fortsatta bestånd och rättfärdigande nödvändigt minimum av fri konkurrens. Kongressen

Temporary svarade genom att tillsätta en "tillfällig national National Economic Committee för att utreda koncentrationen av ekonomisk makt", den berömda Temporary National Economic Committee (TNEC). Economic Committee (TNEC), bestående av representanter för såväl de båda partierna inom vardera av kongressens kammare som antitrustdivisionen, FTC och ett antal andra myndigheter. Kommitténs uppdrag var att verkställa en fullständig utredning rörande monopolistiska företeelser och den ekonomiska maktkoncentrationen inom landet, att utreda orsakerna till denna koncentration och dess effekt på konkurrensen, verkningarna av den inom näringslivet tillämpade prispolitiken på det allmänna affärsläget, på sysselsättningen, på företagsvinsterna och på konsumtionen samt slutligen också verkningarna av beskattningen, patentlagarna och andra uttryck för den offentliga politiken på konkurrensen, prisnivån, arbetslösheten, företagsvinsterna och konsumtionen samt att inkomma med de förslag till ny eller ändrad lagstiftning vartill utredningen kunde föranleda.

1) Hjt kan måhända också räknas Wool Products Labeling Act av 1939, som uppställde vissa krav på kvalitetsredovisning av yllevaror.

Under TNEC:s nära treåriga verksamhet sammanställdes inom kommittén eller på dess uppdrag av särskilda sakkunniga sammanlagt 42 monografier rörande i dess uppdrag angivna problem. I kommitténs regi anordnades även talrika offentliga sammanträden, där utomstående personer, lekmän och sakkunniga, gavs tillfälle att framföra sin uppfattning rörande av kommittén undersökta områden. Denna verksamhet var av även för amerikanska förhållanden osedvanlig omfattning, och resulterade i publicerandet av ej mindre än omkring 35 volymer av s.k. hearings. TNEC avgav vid flera tillfällen preliminära rapporter till kongressen rörande sitt arbete. Dess slutrapport, avgiven den 31 mars 1941 omfattade omkring 800 sidor. I denna rapport konstaterade kommittén sammanfattningsvis, att koncentrationsrörelsen inom det amerikanska näringslivet, antitrustpolitiken till trots, ännu ej visat tecken att avstanna. Man hade anledning att befara, att koncentrationen av ekonomisk makt i många branscher ej kunde drivas mycket längre utan att äventyra det minimum av vad man i amerikansk terminologi förstår med ekonomisk frihet som kräves för att konkurrensen över huvud taget skall kunna fungera. Kommittén hade utgått ifrån att bevarandet av ett näringsliv i allt utom rena undantagsfall baserat på enskild äganderätt och företagsamhet vore att anse såsom a priori önskvärt. Ett avgörande villkor för detta ställningstagande hade emellertid varit, att det enskilda näringslivet ständigt utsattes för konkurrensens opersonligt och automatiskt reglerande verkningar. Ett eliminerande av konkurrensen skulle med andra ord innebära även ett eliminerande av den viktigaste grunden för den enskilda företagsamhetens existensberättigande. En förstärkning av antitrustpolitiken och andra åtgärder syftande till ett motverkande av fortsatt koncentration ansågs därför vara ett vitalt allmänt intresse. Kommittén avgav i dessa stycken ett betydande antal rekommendationer. Några av dessa komma att beröras vid diskussionen av antitrustpolitikens effektivitet.

Ehuru tillsatt av kongressen var TNEC icke att betrakta som ett utskott i sedvanlig mening. Dess rekommendationer

mendationer voro närmast avsedda att tjäna såsom allmän vägledning för ny lagstiftning på antitrustpolitikens område. Innan kongressen hann upptaga dem till närmare behandling hade emellertid det andra världskriget utbrutit, medförande att representationen nödgades åsidosätta detta arbete till förmån för än mer påträngande uppgifter. Krigstiden medförde emellertid direkt eller indirekt åtskilliga nya antitrustpolitiken tangerande problem i samband med t.ex. priskontrollen, fördelningen av krigsmaterielkontrakt och klarläggandet av de internationella kartellernas verksamhet. Icke minst i sistnämnda avseende bragte kongressens omfattande undersökningar upp seendeväckande material i dagen. Vid krigets slut företogs av såväl senatens som representanthusets speciella utskott för småföretagsamhetens problem studier rörande koncentrationsrörelsen inom amerikanskt näringsliv under kriget.¹⁾ Ett huvudmål för dessa utskotts verksamhet, vilken alltjämt fortsattes, kan sägas vara fullföljandet av TNEC:s program. I detta syfte ha utskotten bl.a. inspirerat ett flertal enskilda kongressledamöters motioner rörande antitrustpolitiken och dess utbyggnad.

Den kraftiga reaktiviseringen av den praktiska tillämpningen av antitrustlagarna efter NIRA:s fall visade sig både i FTC:s och antitrustdivisionens i justitiedepartementet verksamhet. Skarpast framträdde den dock utan tvekan inom antitrustdivisionen, vilket torde ha berott på dels att den nästan våldsamma expansionen här-

---

1) I båda dessa utskotts rapporter hävdades, att koncentrationen ytterligare vuxit som en följd av kriget, en slutsats som på basis av vid rapporternas publicerande (i mitten och slutet av 1946) föreliggande material var naturlig. Senare av handelsdepartementet företagna, på ett mera allsidigt material baserade undersökningar synas emellertid ge vid handen att någon nämnvärd ökning av koncentrationen icke ägt rum under åren 1941-1946. Inom flera näringsgrenar utmärktes perioden däremot av en viss decentralisering, närmast på grund av den starka nybildningen av företag efter krigets slut.

vidlag ägde rum från en relativt obetydlig bas, medan FTC alltid karakteriserats av en tämligen vidlyftig organisation, dels att de enskilda målen inom divisionen regelmässigt kommit att bliva av mera uppseendeväckande och ur antitrustpolitikens synpunkt kanske ofta mera betydelsefull natur, än vad som är fallet med mängden av de av FTC

Antitrust-
divisionen
under Arnold.

handlagda ärendena. Antitrustdivisionens reorganisation inleddes genom att den kraftfulle Thurman Arnold i april 1938 kallades att bli chef för divisionen, d.v.s. biträdande justitieminister eller överåklagare (Assistant Attorney General in Charge of Antitrust). Arnold genomförde sina idéer under en i divisionens historia tidigare osedd grad av samverkan med president, kongress, FTC, handels- och utrikesdepartementen samt övriga intresserade myndigheter och TNEC, av vilken han själv blev medlem. Även med näringslivet visade sig samarbetet i regel gott och divisionen mötte i flera fall t.o.m. i branscher som blevo föremål för dess ingripanden en överraskande grad av förståelse.

Några siffror kunna kanske bäst belysa den utveckling som ägde rum. Under tiden 1 jan. 1938 - 31 dec. 1943 - en period som ungefärligen motsvarar Arnolds chefskap - anhängiggjorde antitrustdivisionen 370 mål, d.v.s. mer än 60 mål årligen. Under de 48 åren mellan 1890 och 1938 anhängiggjordes i genomsnitt 9 mål per år. Ehuru takten under några år något avslappades, sedan Arnold trätt tillbaka år 1943, gäller likväl, att under den sista 10-årsperioden väsentligt fler mål upptagits än sammanlagt under de första 48 åren av antitrustlagstiftningens existens. Ökningen av divisionens resurser höll jämna steg med utvidgningen av dess arbetsprogram. År 1938 var divisionens anslag 473.000 dollars, år 1942 - det år då Arnolds program nådde sin kulmen - 2.325.000 dollars.¹⁾

1) Det kan här vara värt att påpeka, att anslagen till divisionen under de senaste åren åter nått högre än någonsin tidigare. För budgetåret 1948/49 genomförde den dåvarande republikanska kongressmajoriteten en väsentlig höjning av anslaget till 3.400.000 dollars. Administrationen har av innevarande års kongress begärt ett liknande anslag för kommande budgetår.

Den anförda statistiken kan givetvis ej återspegla de kvalitativa förändringar, som sedan Arnolds tillträde ägt rum inom antitrustpolitiken. Allmänt kan sägas, att de handlagda målen som regel varit av större principiell och praktisk räckvidd än under tidigare perioder. Vidare ha ett stort antal av de individuella målen ingått såsom delar av samordnade attacker mot monopolistiska företeelser i vissa branscher eller av speciell karaktär, medan under tidigare perioder det i avsevärd utsträckning varit tillfälligheter som avgjort, vilka fall som skulle tagas upp till behandling. Såväl domstolarna som näringsidkare och allmänhet ha genom medvetna ansträngningar - ej minst i form av en brett upplagd publicitet - från divisionens sida kommit att rätt förstå innebörden av lagstiftningen i långt större utsträckning än tidigare. Karakteristiskt är också, att medan man å ena sidan i mycket högre grad än tidigare begagnat sig av kriminalmål (i stället för civilmål) man å den andra, likaledes i förut osedd omfattning, sökt åvägbringa frivillig rättelse genom informella förhandlingar med vederbörande företag vid sidan av domstolarna.¹⁾ Den ökade förståelsen bland domstolarna har slutligen på flera områden medfört en ur ekonomisk synpunkt rimligare och i stort sett mot den pånyttfödda antitrustpolitiken välvilligare tolkning av lagstiftningen.

Ovan nämndes, att samordnade program berörande konkurrensbegränsningar inom viss bransch eller av visst slag utgjorde ett väsentligt inslag i Arnolds teknik. De program, vars verkställande genomfördes eller påbörjades under hans administration, gällde främst byggnadsindustrien, produktionen och distributionen av livsmedel, filmdistributionen, transportmedlen, patentmissbruk samt de internationella kartellernas verksamhet. Inom byggnadsbranschen

---

1) I detta sammanhang observeras den flitiga användningen av consent decrees under denna tid. Jfr diskussionen av den administrativa verksamheten inom divisionen nedan.

mötte man prisöverenskommelser och andra konkurrensbegränsningar bland producenter och distributörer av byggnadsmaterial, anbudsringar mellan byggnadsfirmor samt kombinerade pris- och löneavtal i förening med förbindelser om ömsesidig exklusivitet rörande anställningsförhållanden mellan organisationer av byggnadsentreprenörer och arbetare. Arnolds kampanj visade sig mera framgångsrik i vad den avsåg kartellavtal mellan producenter och/eller distributörer än i fråga om konkurrensbegränsningar som för sin existens vore beroende av fackföreningarnas medverkan. Även om principen att arbetarorganisationernas verksamhet till den del den ej är direkt inriktad på sådana "naturliga" eller "legitima" mål som att öka lönerna eller förkorta arbetstiden är underkastad antitrustlagarnas tillämpning formellt fortfarande äger giltighet har det under de senaste åren visat sig allt svårare att komma åt även rena priskarteller och andra utanför den normala fackliga aktiviteten liggande monopolistiska företelsor så snart som en sammanslutning av arbetstagare på ett eller annat sätt medverkat vid deras tillkomst eller upprätthållande. Icke minst inom byggnadsbranschen anses detta i vissa fall ha medfört, att arbetstagare åtagit sig eller bundits att mot kompensation i fråga om löner eller andra förmåner medverka till upprätthållandet av konkurrensbegränsningar mellan företagarna. Utan tvivel kan detta åtminstone på kort sikt innebära en vinning för båda dessa intressegrupper, en vinst som emellertid motsvaras av en förlust för konsumentintresset.

Aktionen mot konkurrensbegränsningar i livsmedelsindustrien bedrevs i huvudsak under åren 1939-41; den minskade starkt i intensitet sedan priskontroll införts. Man vände sig särskilt mot lokala restriktioner inom distributionen av mejeriprodukter och bagerivaror samt vissa slakteri- och köttkonservföretag som bl.a. anklagades för monopolistiska upphandlingsmetoder. Obehöriga former av påtryckning vid upphandling voro även föremål för ett åtal mot landets största mångfilialföretag i livsmedelsbranschen. Detta mål omfattade även vissa and-

ra obehöriga konkurrensmetoder, såsom lokala priskrig i syfte att eliminera fristående detaljhandlare på vissa orter.¹⁾ Såsom ett led i administrationens strävan att motverka den onormala prisstegringen på livsmedel förnyade antitrustdivisionen något år efter priskontrollens upphävande sina ansträngningar på detta område. Bland de mål som härvid upptagits, märkas två mot mjölkdistributörerna i New York och Chicago. I den förra staden medförde blotta anhängiggörandet av målet, att de från den av ett fåtal storföretag dominerade kartellen fristående småföretagen vågade öppet framträda som aktiva konkurrenter, vilket omedelbart resulterade i en bestående pris-sänkning.

Förhållandena inom den amerikanska filmdistributionen äro ytterst komplicerade, beroende främst därpå att flera av de stora producentbolagen jämväl äro mångfilialföretag inom biografbranschen och härvid konkurrera med oberoende mångfilialföretag och lokala biografägare. Antitrusts program som ännu blott delvis slutförts, går i stort sett ut på att i vissa fall helt skilja filmdistributionen från producentbolagen och i andra fall att eliminera de egentliga företrädesrättigheter i fråga om populära filmer samt de tvångsregler rörande kombinationsköp²⁾, varmed producenterna och deras huvud-distributörer hittills gynnat av dem ägda biografier och missgynnat de mindre, "oberoende" företagen.³⁾

På transportväsendets område ingrep antitrustdivisionen mot överenskommelser bland lastbilsägare och

---

1) Jämför även nedan under prisdiskriminering.

2) Med kombinationsköp förstås här ett avtal varigenom en biografägare av ett producentbolag eller dettas distributör tvingas att samtidigt med en populär film förvärva en eller ett flertal av köparen ej önskade filmer.

3) Sedan översikten skrevs, har i november 1948 en frivillig överenskommelse träffats mellan antitrustdivisionen och ett av de största svarandebolagen i dessa mål, RKO Radio Pictures, enligt vilken RKO kommer att uppdelas i två från varandra helt skilda företag, inriktade på produktion respektive distribution.

linjebussbolag som haft till syfte bl.a. att genom frakthöjningar inleda ett monopolistiskt samarbete med järnvägarna. Man ingrep också, ehuru med mindre framgång - bl.a. beroende på meningsskiljaktigheter mellan divisionerna och ICC - mot s.k. rate bureaus, d.v.s. priskarteller bland järnvägarna. Efter kriget har man vidare sökt förhindra vissa fusioner bland linjebussbolagen.

De delar av det av Arnold inledda programmet som berörde patentmissbruk och internationella karteller behandlas något närmare i senare avsnittet av redogörelsen. Det bör slutligen åter betonas, att ehuru takten i antitrustdivisionens arbete tillfälligt något mattades efter Thurman Arnolds avgång från posten som biträdande justitieminister dess verksamhet alltså är av ojämförligt större omfattning än vid någon tidpunkt före hans chefskap. Bland efterträdarna märkes Wendell Berge, knappast mindre känd än Arnold själv.¹⁾ Det bör också en gång observeras, att divisionens arbete på intet sätt begränsats till de koncentrerade kampanjer som ovan berörts. Tvärtom söker man genom aktioner av stickprovskaraktär på en mångfald skilda områden av näringslivet motarbeta konkurrensbegränsningar, varhelst de uppenbara sig.

Det torde avslutningsvis vara lämpligt att framhålla, att genom speciallagstiftning ett flertal näringsgrenar helt eller delvis undantagits från anti-undantagna trusts tillämpningsområde. Rörande sådana undantagna taggsfall är att märka dels att vid tvekan beträffande speciallagstiftnings tillämplighet antitrustlagarna i praxis anses gälla (den generella normen har in dubio företräde framför den speciella) och dels att speciallagarna ofta inrymma bestämmelser grundade på samma monopolfientliga uppfattning som antitrust-

---

1) Berges bok om de internationella kartellerna och deras verksamhet har i Sverige utgivits under titeln "Kartellerna - ett världshot", KF:s förlag 1946.

lagarna själva. Vissa av dessa undantagsområden ha redan berörts, nämligen järnvägarna, fackorganisationerna, producentkooperationen inom jordbruket och exportnäringen. Vidare märkes, att antitrustlagarna satts ur spel till den ej obetydliga del jordbruksnäringen som sådan efter hand kommit att bli föremål för direkt statsreglering. Andra områden som underkastats särskild lagstiftning äro sjöfarten, den yrkesmässiga lastbilstrafiken och luftfarten, bankväsendet i vad avser banker som äro medlemmar av det federala reservbanksystemet, slakteri- och köttkonserverindustrien, telekommunikationer samt petroleum- och brunkolsindustrierna. Det torde icka vara anledning att här i detalj redogöra för i vilka avseenden dessa olika näringsgrenar undandragits antitrustlagarna och hur man sökt att i dessa fall skydda allmänheten mot monopolistiska övergrepp.

Speciella problem.

Den administrativa verksamheten inom antitrustdivisionen.

I det föregående har framhållits, att de två myndigheter på vilka antitrustlagstiftningens handhavande närmast ankommer äro Federal Trade Commission och antitrustdivisionen inom Justitiedepartementet. Härjämte fylla de federala domstolarna en viktig funktion vid lagarnas tillämpning. I förhållande till FTC äro de närmast att betrakta som besvärsinstanser. På antitrustdivisionens område sker däremot handläggningen av ärendena redan i första instans vid domstol, varvid divisionens representanter formellt tjänstgöra såsom biträden åt de federala distriktsåklagarna.

Antitrustdivisionen ansvarar ensam för beivrandet av överträdelser av Shermanlagen och Miller-Tydingslagen rörande fabrikantbestämda återförsäljarpriser. Härjämte faller en del av Claytonlagen (vilken i huvudsak hör under FTC) under divisionens arbetsområde liksom ett stort antal mindre betydelsefulla speciallagar. Divisionen var under lång tid av mycket blygsam omfattning. Vid dess tillkomst år 1903 anställdes blott fem jurister. Den hade före NIRA aldrig mer än högst ett trettiotal jurister och kanske ytterligare ett dubbelt så stort antal kontorsanställda. I och med reaktiveringen av antitrustpolitiken efter NIRA:s fall förändrades emellertid läget radikalt. För närvarande äro inom antitrustdivisionen sålunda anställda ett par hundra jurister samt ett flertal ekonomer, revisorer och andra experter samt en häremot svarande övrig personal. Drygt hälften av personalen är stationerad i Washington. Den återstående delen är fördelad på ett tiotal regionala avdelningskontor, som förlagts till de främsta industristäderna i respektive regioner.

För förståelsen av antitrustdivisionens arbete är det av vikt att hålla i minnet, att divisionens resurser

aldrig medgivit beivrandet av alla konkurrensbegränsningar och monopolföreteelser inom amerikanskt näringsliv som formellt kunnat anses strida mot lagstiftningen. Det torde visserligen icke ha varit lagstiftarens förväntan, att trustlagarna skulle komma att tillämpas lika strikt som vanlig kriminallag. Lagstiftningen har snarare uppfattats såsom en "trafikförordning på det ekonomiska området" som i samtliga trafikanters intresse ålägger var och en vissa begränsningar med avseende på takten och sättet i hans framfart med yttersta syfte att förmå trafiken att flyta så smidigt och fritt som möjligt. Ett beivrande av varje särskild överträdelse vore sålunda icke nödvändigt för en effektiv tillämpning av antitrustlagarna. Emellertid har divisionen knappast vid något tillfälle haft ens så stora resurser att ett allvarligt försök till systematisk tillämpning kunnat göras. Denna otillräcklighet var givetvis särskilt uppenbar före Thurman Arnolds tid: Man kan icke rimligen med en handfull män och ett årligt anslag på ett eller några hundratusen dollars effektivt bekämpa konkurrensbegränsningar inom hela det amerikanska näringslivet. De senaste tio årens utveckling har skaffat bättre förutsättningar härvidlag, men det torde fortfarande ganska allmänt anses, att en tydlig disproportion råder mellan det ambitiösa mål som uppställs i trustlagstiftningen och de medel som anvisats för dess förverkligande.

Antitrustdivisionen äger kompetens att på eget initiativ undersöka och beivra konkurrensbegränsningar. Bristen på resurser medförde emellertid ända fram till 1938, att det föll sig mest naturligt att basera divisionens ingripande på klagomål från personer och företag, som ansett sig kunna påvisa eller lida men av konkurrensbegränsningar. Detta är ytterligare en förklaring till det godtycke som i viss mån präglar den tidigare tillämpningen av lagstiftningen: ehuru klagomål i och för sig visat sig kunna vara av utomordentligt värde för ådagaläggandet av konkurrensbegränsningar, äro de ingalunda alltid tillförlitliga indikatorer - vare sig kvantitativt eller kvalita-

tivt - på dessa företeelsers omfattning. Med Arnolds administration inleddes de systematiska attacker mot monopolistiska företeelser inom speciella näringsgrenar eller av speciellt slag, som nu karakteriserar myndigheternas ansträngningar. Genom vidsträckt publicitet i samband med dessa kampanjer har man kunnat stimulera konsumenter och fristående konkurrenter i sådana branscher att genom klagomål eller på annat sätt bistå divisionen i dess arbete. Alltjämt gäller dock, att en stor del av verksamheten härrör från spontana klagomål. Sådana klagomål handläggs av en särskild sektion inom divisionen, som genom preliminära undersökningar¹⁾ söker utröna, huruvida de äro befogade för att sedan bland dylika berättigade klagomål för vidare utredning och eventuell aktion mot vederbörande företag eller sammanslutning utvälja de ur allmänna synpunkter mest betydelsefulla eller anmärkningsvärda.

Berättigade klagomål underställas härefter chefen för divisionen eller dennes assistent samt ifrågakommande chefer för övriga sektioner, varav i detta sammanhang särskilt märkes den s.k. General Litigation Section. Där est ytterligare handläggning med hänsyn till divisionens resurser och fallets relativa vikt anses nödvändig, uppdrages ärendets fortsatta handläggning åt denna sektion, vars närmaste uppgift blir att verkställa en såvitt möjligt fullständig utredning. För detta ändamål kan sektionen anlita hjälp av såväl FBI som lämplig del av divisionens regionala organisation, dess ekonomiska sektion, dess patentexperter och andra sakkunniga. FTC, Department of Commerce och andra myndigheter liksom divisionens eget arkiv kunna ofta lämna värdefulla bidrag. På ett relativt tidigt stadium inkopplas även vederbörande distriktsåklagare i arbetet. Vanligen avdelas från General Litigation Section och övriga ifrågakommande delar av divisionen särskild personal för varje utredning av större vikt.

---

1) Ofta inkopplas FBI redan på detta tidiga stadium.

Samarbetet med FBI försiggår under icke helt idealiska former. Någon för antitrustmål specialutbildad personal har åtminstone intill senaste tid ej funnits inom FBI, och ofta har den personal som denna organisation anlitar för sin vanligen betydelsefulla del av undersökningen ej haft annan beröring med hithörande problem än i den ej synnerligen omfattande utsträckning de behandlas vid utbildningen i detektivskolorna. FBI markerar vidare ej sällan sin självständighet genom att avvisa kontinuerligt samarbete med divisionens tjänstemän, som ofta nödgas i förväg precisera sina önskningsar även i fall då en sådan precision lämpligen kan ske först sedan utredningen besvarat mera närliggande spörsmål. Den omständlighet som härav blir följden har i flera fall förorsakat allvarliga dröjsmål. En annan svaghet i utredningsproceduren är, att varken divisionen eller FBI har makt att ålägga potentiella svarande eller vittnen att inkomma med upplysningar, innan mål anhängiggjorts eller jury tillkallats och man med andra ord är bunden att fullfölja saken vid domstol. Lämnandet av upplysningar vilar under utredningsstadiet på frivillighetens grund.

Sedan den grundläggande utredningen slutförts, måste beslut fattas rörande ärendets fortsatta handläggning. Saken kan befinnas mindre betydelsefull än man från början förmodat och därför skrinläggas. Det kan befinnas, att en enkel erinran eller informell förhandling är tillräcklig för att förmå ett företag att avstå från användandet av en viss monopolistisk eller konkurrensbegränsande affärsmetod. Sådana informella förhandlingar förekomma i ej obetydlig utsträckning, särskilt i fall då rättsstridigheten är uppenbar, varvid förfarandet innebär en ofta avsevärd besparing av tid och resurser för bägge parter.

I de fall då rättelse endast kan vinnas genom domstolsförfarande står valet mellan civil- och kriminalmål. Stundom inträffar att man samtidigt inleder både civil- och kriminalmål. Som regel användes dock blott endera förfarandet. Valet av förfarande bestämmes till stor del av prak-

tiska och taktiska hänsyn. Av betydelse är härvidlag särskilt, huruvida de föregående utredningarna givit tillräckligt mycket material för att ge rimlig förhoppning om fällande dom. För sådan dom i civilmål kräves enligt amerikansk rätt blott att "övervägande skäl" (the preponderance of evidence) talar för den klagande. Är erforderlig information icke tillgänglig redan före målets upptagande, innebär civilmål påtagliga risker för ett misslyckande: ytterligare bevismaterial kan ej anskaffas förrän vid vittnesförhören vid målets faktiska handläggande. I sådana fall erbjuder brottmålsförfarandet den fördelen, att en preliminär nämnd, s.k. Grand Jury, tillsättes av domstolen för att dels - i samverkan med åklagarmyndigheten - ytterligare utreda målet och dels på grund av denna sin utredning avgöra huruvida ett åtal är berättigat eller icke. En sådan Grand Jury har oinskränkt befogenhet i vad avser hörande av vittnen under sanningsförsäkring och infordrande av bevismaterial under vitesföreläggande. Härigenom kan ofta möjlighet erbjudas att på avgörande punkter komplettera tidigare utredningar innan den faktiska processen tager sin början. Härtill kommer givetvis att kriminalmål ha större preventiv effekt än civilmål. Å andra sidan lider processen i kriminalmål av den bristen, att man ej kan komma längre än till skyldigförklaring och straff, vilket icke alltid är tillräckligt för att medföra de ur socialekonomisk synpunkt önskvärda verkningar på konkurrensförhållandena som lagstiftningen ytterst avser att tillgodose. För fällande dom i kriminalmål kräves också, att den tilltalades skuld är styrkt "över allt tvivel" (beyond doubt). De straff som utmätas äro vanligen böter. Dessa utgå ofta med förhållandevis höga belopp; då böterna ådömas de ansvariga personerna, (ej blott de företag i vilka de äro anställda), finnes uppenbarligen teoretiskt sett ingen högsta gräns för bötessumman, även om varje person för varje förseelse kan ådömas högst 5.000 dollars. Såvitt bekant ha böterna dock icke i något mål överstigit en halv miljon dollars. De

äro nästan som regel mindre än rättegångskostnaderna i målet och sannolikt ej sällan små i jämförelse med de extra vinster som svarandena kunnat betinga sig under den tid den påtalade konkurrensbegränsningen bestått. - Domstolarna ha av förklarliga, om än diskutabla skäl i allmänhet haft svårt att i för monopolistiska övergrepp ansvariga personer se "vanliga brottslingar". I förhållandevis mycket få fall har fängelsestraff utdömts och i än färre fall har det slutligen avtjänats. Emellertid torde någon sanning ligga i det ofta hörda påståendet, att blotta utsikten att indragas i ett kriminalmål verkar starkt avhållande på chefer och andra för företagens politik ansvariga, som ofta intaga en aktad social ställning, i många fall, när de utan detta hot skulle vara frestade att överträda antitrustlagarna.

Förutom de något lägre kraven på bevisningen erbjuda civilmålen den fördelen, att i domen nämnes ej endast i vilka avseenden svarandena förfarit olagligt utan även vad som från materiell synpunkt kräves, för att svarandenas verksamhet skall bringas i överensstämmelse med lagen. Har antitrustlagarna överträtts genom missbruk av patenträttigheten, kan domstolen t.ex. föreskriva tvångslicensgivning eller rentav ogiltigförklara patentet. Har en branschförening tjänstgjort som priskartell, kan domstolen upplösa den eller ge sådana regler för dess verksamhet att fortsatt olaglighet omöjliggöres. Å andra sidan kan en dom endast vända sig mot de direkt olagliga förhållanden som divisionen kunnat påvisa. I de fall då under processens gång förlikning genom s.k. consent decree kommer till stånd, kan man emellertid ofta nå längre och även ingripa mot sådana tvivelaktiga företeelser, vilkas definitiva olaglighet i det enskilda fallet kunnat vara svår att bevisa.

En svårighet vid handhavandet av antitrustlagstiftningen som åklagarmyndigheterna ofta ställts inför har varit att domstolarna kommit att ställa höga, ofta även överdrivet höga krav på bevisningen. En anledning

härtill torde ej sällan ha varit, att domarna merendels lidit av en förklarlig brist på insikter i näringslivets för den icke särskilt utbildade eller i vederbörande bransch praktiskt verksamme ofta komplicerade och svårgripliga struktur och beteendemönster.

De lägre instanserna torde också åtminstone tidigare i många fall ha varit i avsaknad av förmåga eller vilja att söka tillämpa även tämligen elementärt ekonomiskt tänkande. En speciell svårighet är också, att för dom i för divisionen gynnsam riktning åtminstone i kriminalmål i allmänhet kräves, att bevisning rörande ansvarets fördelning på fysiska personer inom de inblandade företagen eller organisationerna kan förebringas. Det har också länge ansetts som en av nackdelarna med det judiciella förfarandet, att domstolarna även för civila påföljder icke nöja sig med bevisning av det faktum att konkurrensbegränsning föreligger utan jämväl äro böjda för att kräva bevisning rörande deltagande fysiska persons uppsåt eller vetskap utan att lagen innehåller något uttryckligt stadgande härom.

Målen bli nästan alltid dyra och förhållandevis tidsödande. Ett flertal stora mål har kostat divisionen - även under den långa period, när dess totala årliga anslag var mindre än en miljon dollars - mer än 100.000 dollars per styck. I ett år 1940 avgjort kriminalmål mot en kartell i oljeindustrien infordrade Grand Juryn på divisionens förslag alla handlingar som kunde tänkas innehålla upplysningar av värde, varefter bolagen sände in 18 ton arkivhandlingar. I åtskilliga andra fall har det för att uppbringa erforderligt material varit nödvändigt att genomgå tonvis av handlingar. Ju mera betydelsefullt ett antitrustmål är, desto mera intensivt söka ofta de indragna organisationerna försvara sig. Under det att divisionens budget sätter en förhållandevis snäv gräns för vilka kostnader den kan ådraga sig i ett visst mål, är motsidan vanligen relativt fri från sådana begränsningar. I ett mål berörande glasindustrien spenderade (de förloran-

de) bolagen enligt uppgift sammanlagt mer än två miljoner dollars. Men även i ett avsevärt antal andra fall ha svarandenas kostnader uppgått till en halv miljon dollars eller mera. Särskilt i dessa stora mål, vilka regelmässigt behandlas av alla instanser bland de federala domstolarna, blir den tid som förflyter från ett måls anhängiggörande till dess slutliga avgörande ofta avsevärd, trots att genom en s.k. Expediting Act av år 1903 justitieministern kan uppflytta antitrustmål till högsta prioritet vid deras domstolsbehandling. I det berömda aluminiummålet, som anhängiggjordes år 1938, avgavs preliminär dom år 1944. Målet har emellertid ännu - tio år efter dess upptagande - ej slutbehandlats i vissa delar. Ehuru detta fall är exceptionellt, gäller, att mål av principiell betydelse normalt kräva åtminstone två år, innan slutligt avgörande nås. Även om domstolarna genom utfärdandet av i redogörelsen för Shermanlagen omnämnda tillfälliga förbud och förhållningsregler (injunctions) kunna provisoriskt förhindra användandet av vissa konkurrensmetoder, innan slutligt avgörande träffats om deras legalitet, är det uppenbart, att de långa dröjsmålen ofta leda till ur effektivitetssynpunkt anomaliska förhållanden. Härtill kommer den brist på rättssäkerhet som såväl dröjsmålen som injunctions lätt kunna medföra för svarandena.

För att undvika olägenheterna av och stelheten i det judiciella förfarandet, har divisionen särskilt under de två senaste decennierna sökt anlita mindre formella hjälpmedel för sin verksamhet. Det viktigaste av dessa är förlikning. En förutsättning är härvid att ett civilmål är anhängiggjort vid domstol. Om genom direkta förhandlingar mellan parterna inför eller, vanligen, vid sidan av domstolen en överenskommelse kan komma till stånd, upptecknas denna i ett s.k. consent decree som sedan underställes domstolen. Om denna, som har att pröva överenskommelsen med ledning av antitrustlagarna, finner sig kunna meddela stadfästelse, vinner förlikningen laga kraft som vanlig dom. Consent decrees erbjuda otvivel-

aktigt stora fördelar. De äro vanligen mycket tids- och penningbesparande. Genom dem kan också ofta en ur socialekonomisk synpunkt rimligare tillämpning av lagstiftningens idéer vinnas, än vad som är möjligt genom det av ett formellt juridiskt betraktelsesätt kännetecknade normala domstolsförfarandet. Divisionen kan här ofta komma till rätta med konkurrensmetoder, vars formella olaglighet är tveksam, men om vars reellt sett samhällsskadliga verkningar ingen tvekan råder. Sådana medgivanden från företagens sida måste stundom "köpas" mot medgivanden från divisionen att ej söka domstols ingripande mot andra metoder, vilka den tillmäter mindre betydelse. Den auktoritativa bakgrunden till dessa förhandlingar är givetvis divisionens möjlighet att när som helst fullfölja det anhängiggjorda civilmålet - eller eventuellt ersätta detta med ett kriminalmål - respektive svarandenas möjligheter att hävda sig i ett sådant mål. Att under perioden 1 jan. 1939 - 11 april 1946 blott 102 förlikningar ingingos (mot ett åtminstone tre gånger så stort antal ordinära mål) förklaras av de nackdelar ur rättssäkerhets-synpunkt som just denna "tänjbarhet" i förlikningsförfarandet uppenbarligen kan medföra i det enskilda fallet.

En än mera informell metod vid rättstillämpningen innebär divisionens avgivande av "vägledande yttranden", s.k. advisory opinions. Det förekommer i betydande utsträckning att man från näringslivet hänvänder sig till divisionen för att få ett sådant uttalande om hur man där ser på lagligheten av t.ex. en planerad fusion eller en tilltänkt konkurrensmetod. I de fall då divisionen anser, att de framlagda upplysningarna äro otillräckliga eller lagligheten av det tillämnade arrangemanget tvivelaktig, vägrar den som regel att avgiva svar på en sådan anhållan. Är olagligheten uppenbar, framhålles detta. I övriga fall säges blott, att, ehuru den framlagda planen i och för sig icke synes giva anledning till någon aktion från divisionens sida "under nuvarande omständigheter", detta uttalande icke får tagas såsom ett för framtiden bindande skydd mot

ingrepp. Detta motiveras med dels att de praktiska följderna av planens genomförande kunna bli andra än de förutsedda och dels att oberoende härav uppfattningen om vad som inrymmer i lagen undergår ständiga förskjutningar.

Något reglerat förfarande för övervakning av domars i civilmål och consent decrees verkställande existerar icke inom divisionen. Detta var åtminstone under den långa period, under vilken dess verksamhet hade att bygga på i huvudsak "symboliska" anslag en utpräglad svaghet i antitrustlagstiftningens tillämpning: de otillräckliga resurserna medgåvo blott en slumpmässig verkställighetskontroll. Fortfarande torde förhållandena i detta avseende icke vara helt tillfredsställande. - Vid sidan av antitrustdivisionen har även FTC en formell skyldighet att mera kontinuerligt övervaka efterlevnaden av domen i antitrustmål. I jämförelse med sina övriga uppgifter ägnade kommissionen emellertid åtminstone icke under de första tjugofem åren av sin verksamhet denna plikt särdeles intensiv uppmärksamhet. Under senaste år synes dess arbete på detta område dock ha bedrivits med större allvar.

Den administrativa verksamheten inom FTC.

Federal Trade Commission handhar administrationen av FTC-lagen, Robinson-Patmanlagen och i huvudsak Claytonlagen.¹⁾ Härjämte övervakar kommissionen i likhet med antitrustdivisionen tillämpningen av ett stort antal lagar med mera begränsad räckvidd, såsom den s.k. Wool Products Labeling Act, vilken uppställer krav på uttrycklig och sannfärdig redovisning av alla produkter i vilka såsom någon beståndsdel ingår ylle och den s.k. Wheeler-

---

1) Antitrustdivisionen har endast i vissa specialfall att beivra överträdelser av Claytonlagen.

Lea Act, vilken förbjuder falsk eller vilseledande annonsering rörande matvaror, medikamenter och preparat av alla slag för in- eller utvärtes bruk.¹⁾ Enligt den amerikanska varumärkeslagen, den s.k. Lanham Act, av 1946 åligger det kommissionen att hos patentverket hemställa om indragning av sådana varumärken som äro av vilseledande eller omoralisk innebörd eller som förvärvats på otillbörligt sätt.

De årliga anslagen för kommissionens verksamhet utgjorde redan vid första världskrigets slut omkring en miljon dollars och ha sedan dess i stort sett befunnit sig i ett stigande som på senaste tid synes ha accelererats. Anslaget för år 1947 utgjorde omkring tre miljoner dollars. Kommissionens ledning omhänderhaves av fem av presidenten med senatens samtycke utnämnda s.k. commissioners. Ej flera än tre av dem få tillhöra samma politiska parti. De utses för en tid av sju år och på sådant sätt att en gradvis skeende förnyelse kan ske. I praxis återutnämnes emellertid ofta avgående commissioners. I övrigt erinrar FTC:s organisation såväl till omfattning som struktur i ganska hög grad om antitrustdivisionens. De båda myndigheternas arbetssätt företer däremot en bestämd principiell skiljaktighet: under det att verksamheten vid antitrustdivisionen karakteriseras av divisionens partställning på åklagarsidan vid domstolarna kännetecknas kommissionen av dubbelrollen av å ena sidan utredande och å den andra beslutande (man kan i vissa fall säga dömande) organ.

Det viktigaste av de av kommissionen tillämpade administrativa förfarandena är i detalj reglerat i FTC-lagen och skall här återgivas endast i huvuddrag. Sedan kommissionen genom egen utredning eller på grund av inkomna klagomål från konkurrenter, allmänhet eller andra

---

1) FTC har vidare anförtrotts övervakningen av de enligt Webb-Pomeranienlagen hos kommissionen registrerade export-sammanslutningarna, jfr nedan sid.92.

myndigheter fått kännedom om ett fall av otillbörliga eller eljest olagliga konkurrensmetoder¹⁾, har den först att pröva, om ärendet är av den vikt, att det allmänna intresset kräver ett ingripande. Det anses nämligen icke lämpligt, att kommissionen förbrukar sina resurser på bekämpandet av småförseelser. Om saken motiverar ett ingripande, utfärdas en s.k. complaint, vari kommissionen redogör för vad den ansett vara olagligt och svaranden kallas att infinna sig till ett förhör eller sammanträde (hearing) för att där ges tillfälle att frambära de skäl som kunna finnas till att ett "föreläggande att upphöra med och framdeles avstå från" (order to cease and desist) påtalade metoder ej bör utställas av kommissionen. Denna "hearing" får ej utsättas inom kortare tid än en månad efter delgivning. Vem helst som kan påvisa "goda skäl" här för kan av FTC medgivas interventionsrätt.

Om sedan "hearing" hållits, kommissionen fortfarande är av den uppfattningen, att överträdelse av lagstiftningen ägt rum, skall den skriftligen tillkännagiva vad den i ärendet funnit utrett och i samband härmed utfärda en "order to cease and desist" till svaranden. Denne har härefter en tid av två månader på sig att överklaga kommissionens beslut vid kretsappelldomstol. Begagnar han ej denna rätt, vinner kommissionens beslut laga kraft och överträdelse bestraffas härefter såsom brott. Om kommissionens beslut överklagas, skall den överlämna alla handlingar i målet till domstolen. Denna äger full frihet att ändra likaväl som stadfästa eller åsidosätta kommissionens föreläggande, men den är i sakfrågan bunden av vad kommissionen funnit, därest detta är styrkt av bevismaterial (supported by evidence).²⁾ I den mån domstolen finner

1) Kommissionen äger till skillnad från antitrustdivisionen rätt att förelägga var och en som bedriver "interstate commerce" att inkomma med nödiga upplysningar.

2) Därest svaranden önskar introducera bevismaterial som han tidigare undanhållit, och han styrker sig ha haft giltiga skäl för sådant undanhållande, kan domstolen återförvisa ärendet till kommissionen för förnyad "hearing".

kommissionens föreläggande berättigat, skall den utge en egen order, vari svaranden ålägges att ställa sig vad sålunda beslutats till efterrättelse. Överträdelse är här efter att betrakta som brott och kan beivras av allmän åklagare. Högsta straff är 5.000 dollars i böter för varje gång överträdelse skett. Kretsappelldomstolens beslut kan enligt allmänna regler överklagas hos unionens högsta domstol. - Därest kommissionen önskar vidtaga någon ändring i tidigare utfärdade order förfäres på i princip samma sätt som med nya ärenden.¹⁾

För fall då de begångna överträdelserna äro av mindre praktisk eller principiell räckvidd har ett mera informellt förfarande (stipulation) utvecklats. Härvid hålles inför en tjänsteman inom kommissionen en informell hearing som närmast har karaktären av ett förhandlings-sammanträde. En förutsättning för detta förfarande är, att "svaranden" vidgår, att kommissionens utredning i sakfrågan är riktig och är beredd att ingå en frivillig uppgörelse med kommissionen. Proceduren erinrar härutinnan om den inom antitrustdivisionen för "consent decrees" tillämpade. Det förslag, vari denna "hearing" kan resultera underställes, sedan det godtagits av "svaranden", de fem "commissioners". Därest dessa godkänna förslaget, utfärdas en "stipulation", vari svaranden för binder sig att icke vidare göra bruk av de påtalade metoderna. Det bör framhållas, att såväl överträdelser av Claytonlagen som kartell- och monopolfrågor i mera egentlig mening anses vara av den principiella räckvidd att ej kunna behandlas enligt detta förenklade förfarande,

---

1) Det förfarande som föreskrives i Clayton-lagen överensstämmer i stort sett med det ovan beskrivna förfarandet enligt FTC-lagen. Den viktigaste avvikelserna är, att kommissionens "order to cease and desist" enligt Claytonlagen aldrig automatiskt vinner laga kraft. Detta inträffar först sedan domstol efter prövning av "svarandens" besvär stadfäst kommissionens föreläggande. Om "svaranden" undviker att överklaga, är en order icke mot honom i domstolarnas ögon bindande, förrän kommissionen i särskild fastställelsetalan, som icke får föras, innan överträdelse av ordern ägt rum, fått ordern stadfäst av domstol. Först härefter förnyad överträdelse är sålunda belagd med straff.

som i huvudsak kommit att gälla problem om illojal konkurrens såsom detta begrepp användes i Sverige.

Ytterligare ett informellt förfarande har utvecklats av kommissionen, avsett att främja sunda konkurrensförhållanden inom hela branscher av näringslivet. Detta bygger på s.k. trade practice conferences, d.v.s. offentliga konferenser vid vilka medlemmar av ifrågavarande näringsgren och andra intresserade parter inbjudas att fritt framlägga sina synpunkter på konkurrensförhållanden och affärsmetoder inom branschen. Vid dessa förhandlingar, till vilka initiativ kan tagas av såväl kommissionen som representanter för näringslivet, söker man komma fram till frivilliga uppgörelser rörande dessa problem.¹⁾ De regler för konkurrensens bedrivande, vilka härvid utformas, indelas i två grupper, varav den ena berör metoder, som äro uppenbarligen olagliga eller mot vilka FTC i varje fall känner sig skyldig ingripa och den andra söker skapa positiva regler för sund och lojal konkurrens på basis av förhållandena inom vederbörande bransch. FTC ser såsom sin uppgift beträffande de senare reglerna huvudsakligen att försäkra sig om, att de äro förenliga med den lagstiftning kommissionen har att tillämpa. Ehuru sådana "trade practice conference rules" kommit att bli gällande inom ett relativt stort antal branscher, får deras allmänna betydelse ej överskattas. Mot överträdelser av lagstiftningen har kommissionen ju under alla förhållanden att ingripa och den första gruppens regler tjäna därför närmast blott såsom illustration av vad kommissionen betraktar såsom olagligt. För de mera positiva reglerna finnes ingen annan sanktion än det moraliska tryck konkurrerande företag eller konsumenter kunna utöva mot den som till äventyrs skulle åsidosätta dem.

Kommissionen har under vissa år gjort ända upp till ett tusental undersökningar av fall, då man haft anledning

---

1) Regeln har varit, att vederbörande bransch själv tagit initiativ till sådana konferenser.

misstänka förekomsten av otillbörlig konkurrens enligt någon av lagarna under dess administration. En betydande del av dessa undersökningar föranleder icke någon ytterligare aktion från kommissionens sida. Detta kan i det enskilda fallet bero på en rad faktorer, såsom att saken ej ansetts äga tillräcklig vikt, att vederbörande företag nedlagts eller upphört att tillämpa de av FTC undersökta metoderna (detta inträffar ofta i och med att undersökning igångsättes) eller att saken är av den natur att lämpligen kunna avgöras genom ett mål vid domstol mellan de intresserade privata parterna (t.ex. i form av skadeståndstalan) i vilket fall kommissionen icke anser det allmänna intresset motivera ett ingripande. Bland återstående ärenden underkastades år 1947 omkring 130 stipulationsförfarandet, medan ungefär 60 ärenden avgjordes genom huvudförfarandet, vilket resulterade i 56 "orders to cease and desist". Kommissionen var nämnda år endast invecklad i ett dussintal mål vid domstol. Under året infördes "trade practice conference rules" i nio branscher eller delbranscher av näringslivet.

Övervakningen av verkställigheten av kommissionens "orders" och beslut torde i allmänhet vara effektivare än motsvarande verksamhet inom antitrustdivisionen. Detta har två orsaker, dels begagnar FTC sin möjlighet till föreläggande till att från vederbörande infordra uppgift om huru och i vad mån verkställighet ägt rum, dels har den, såsom i den historiska översikten framhållits, att regelbundet göra allmänna ekonomiska undersökningar av olika grenar inom näringslivet, varvid tillfälle till sådan efterhandskontroll mera regelbundet erbjuds sig.¹⁾

Federal Trade Commission har nedlagt ett omfattande och förtjänstfullt arbete på sina allmänna ekonomiska

---

1) Såsom tidigare framhållits, har FTC däremot intill senaste tid icke lämnat antitrustdivisionen hjälp i detta avseende i tillnärmelsevis den omfattning som förutsatts i lagstiftningen.

strukturanalyser av olika näringsgrenar och sina undersökningar av de ekonomiska verkningarna av vissa utbredda konkurrensmetoder. Nästan varje industrigren av betydelse torde ha berörts av kommissionens undersökningar. Bland ur konkurrenssynpunkt betydelsefulla problem som studerats märkes fabrikantbestämda återförsäljarpriser på märkesvaror, fraktberäkningssystem inom olika branscher, reklamen samt förekomsten av bestickning och fusioner. Slutligen märkes, att FTC regelbundet utger koncentrerade statistiska översikter rörande den ekonomiska utvecklingen inom näringslivet.

Antitrustmål mellan enskilda parter.

Enligt såväl Sherman- som Claytonlagen kunna enskilda fysiska eller juridiska personer som lida men genom olagliga konkurrensbegränsningar genom process vid domstol söka återvinna sin rätt. I dylika fall kan den som överträtt antitrustlagarna åläggas att till klaganden utbetala en ersättning av upp till tre gånger den påvisbara skadan. De stora förhoppningar man ursprungligen fäst vid mål mellan enskilda parter såsom medel för antitrustlagarnas effektiva tillämpande ha emellertid ej infriats. Antalet sådana mål är relativt begränsat. Detta torde bero på bl.a. svårigheten för en potentiell klagande att i exakta siffror uttrycka den skada han lidit genom annans konkurrensbegränsande verksamhet. Utan bevisning på denna punkt anse sig domstolarna förhindrade utdöma skadestånd, även i fall då det är uppenbart att klaganden lidit men. De belopp som utdömts ha vidare vanligen varit förhållandevis blygsamma med hänsyn till de ofta betydande rättegångskostnaderna. Ytterligare en orsak till det förhållandevis ringa antalet privata mål torde ha varit rädsla för framtida repressalier från den potentiella svaranden och de företag som kunna väntas uppträda solidariskt i förhållande till honom.

Shermanlagens tillämpning mot monopolföretag.

Ett av Shermanlagens viktigaste ändamål är dess tillämpning mot sådana företag som inneha monopolställning eller gjort "försök att monopolisera" marknaden. Man ställes vid ett praktiskt genomförande av en sådan uppgift inför stora svårigheter. Här skola endast några av dessa antydvas.

Uppenbarligen antyder även en obetydlig inskränkning av den fria konkurrensen förekomsten av ett visst monopolistiskt element. Steget härifrån till det fall då ett företag genom att begagna otillbörliga konkurrensmetoder, missbruka patenträttigheter, delta i kartellöverenskommelser, och absorbera konkurrentföretag närhelst tillfälle erbjuder sig, erövrat en fullkomlig monopolställning är emellertid långt. Hur stor ekonomisk makt¹⁾ som skall vara samlad på en hand för att man skall kunna tala om ur samhällets synpunkt skadliga verkningar, eller möjligheter härtill, kan i det praktiska fallet vara svårt att bedöma. Vilka förutsättningar finnas över huvud taget att få ett rationellt mått på ekonomisk makt? Är den relativa andelen av produktionen eller försäljningen inom en viss bransch ensam en tillförlitlig måttstock eller måste hänsyn tagas till även företagets absoluta storlek? Vad skall i detta sammanhang förstås med bransch?²⁾ Kan ett företag som är verksamt i en hel rad "branscher" men icke i någon av dem behärskar mer än några procent av omsättningen inom landet tänkas besitta

1) Begreppet ekonomisk makt motsvarar här det amerikanska "monopoly power". Varje läge av ofullkomlig konkurrens kännetecknas av en viss koncentration av ekonomisk makt hos ett eller flera, eventuellt alla företag.

2) Tydligt räcker det ej att säga, att en bransch omfattar tillverkning och distribution av en viss "vara": är automobilen en vara eller består den av ett hundratal varor, såsom tändstift, förgasare, hjul, däck, etc.?

möjligheter till monopolistiska missbruk?¹⁾ I hur hög grad bör det faktum att ett företag är verksamt inom flera av stegen råvaruframställning, förädling till halvfabrikat, tillverkning av slutprodukter, grosshandel och detaljhandel, allt för en och samma vara eller varugrupp (s.k. vertikal integration) influera bedömningen av om ekonomisk makt av monopolistisk natur föreligger? Skall storleken alltid mätas i relation till den nationella marknaden, eller skall hänsyn även tagas till lokala förhållanden? Bör den utländska marknaden och den internationella konkurrensen få påverka bedömningen? Vilka hänsyn skall tagas till de i den moderna ekonomien nästan universellt förekommande möjligheterna att i större eller mindre grad substituera en viss vara för en annan? Skall hänsyn tagas till om en förefintlig monopolistisk maktställning faktiskt missbrukats eller skall lagen anses vara riktad även mot den möjlighet till missbruk som i varje sådant fall otvivelaktigt föreligger? Hur är det åtminstone teoretiskt tänkbara fall att bedöma, då ett företag som under tillämpande av förredömliga konkurrensmetoder tack vare överlägsen effektivitet och "naturlig tillväxt" kommit att så att säga utan egen förskyllan förvärva en monopolställning? Besläktad med de sist nämnda problemen är frågan, om man i enlighet med den allmänna strafflagens principer måste uppställa krav på avsikt att monopolisera hos de ansvariga personerna eller om det icke snarare skall anses räcka med vetskap, vars förefintlighet man nästan alltid torde ha rätt att förutsätta.

I varje mål mot monopolistiska företag ha domstolarna haft att taga ställning till åtminstone några av dessa liksom ofta flera andra frågor av liknande svårighetsgrad. Det är därför knappast ägnat att förvåna,

---

1) Denna fråga har i en nyligen avkunnad dom berörande ett dylikt fall av s.k. horisontell integration besvarats med ja.

att i varje fall före Arnolds tid någon enhetlig rättstillämpning på detta område icke kan sägas ha utvecklats. Denna brist på enhetlighet förklaras emellertid även av domstolarnas tvehågsenhet - för att ej använda starkare uttryck - rörande domens rätta utformning i mål, där man funnit ett företag inneha en olaglig monopolställning. Ett försök att återställa det minimum av konkurrens som kräves för att den enskilda företagsamheten skall fungera på ett ur samhällelig synpunkt tillfredsställande sätt i en av ett enda företag monopoliserad industri genom domstolsingripande stöter ofta på ej blott ekonomiska och juridiska utan även tekniska och psykologiska svårigheter. Stundom kan det visserligen för att skapa nya förutsättningar för konkurrens vara tillräckligt med sådana begränsade åtgärder som t.ex. förhindrandet av fortsatta patentmissbruk eller andra övergrepp mot de utomstående företag, som kunna finnas kvar, eller förbudandet av en tilltänkt fusion av det monopolistiska företaget med sådana utomstående företag. Ej sällan erbjuda emellertid de bestående förhållandena ej tillräckliga möjligheter att animera effektiv konkurrens. En upplösning av vederbörande företag i konkurrensdugliga enheter kan då visa sig vara den enda framkomliga vägen. Det är närmast dessa fall, som erbjuda de många nyss antydda svårigheterna. Att här diskutera dessa problem och hur domstolarna i varje enskilt fall sökt lösa dem, skulle föra för långt. Det skall endast konstateras, att effektiviteten av de tidigare upplösningsbesluten i många fall måste dragas i tvivelsmål.

Under de senaste åren har upplösningstinstitutet kommit till användning, bl.a. i ett mål mot Pullman-koncernen. Kretsappelldomstolen beslöt år 1944, att företaget fick välja mellan att skilja sig från antingen sin tillverkning eller sina driftbolag för sov- och restaurangvagnar. Genom sin monopolställning på det senare området hade bolaget även lyckats monopolisera tillverkningen av vagnar av ifrågavarande slag. Bolaget valde att behålla sin till-

verkning och driftbolagen äro nu i andra händer. Härigenom blev det möjligt för även andra tillverkare av järnvägsmateriel att få leverera sov- och restaurangvagnar. En livlig konkurrens har också redan uppstått på området. Den 14 januari 1949 anhängiggjorde antitrustdivisionen ett mål mot den största koncernen i Förenta Staterna, Bell Telephone-systemet. Detta mål erinrar i sin uppläggning starkt om Pullmanmålet. Bellsystemet, som sammanlagt har mer än 350.000 anställda och tillgångar av omkring 9 miljarder dollars, svarar genom sina driftbolag för mer än 98 % av den interurbana telefontrafiken i landet och för ungefär 85 % av lokaltrafiken. Genom sitt dotterbolag Western Electric Co. tillverkar systemet vidare omkring 93 % av all telefonmateriel i Förenta Staterna och man har ålagt driftbolagen att göra mer än 90 % av sina materialinköp från Western. Antitrustdivisionens viktigaste krav är att Western Electric Co. helt skall skiljas från driftbolagen och uppdelas i tre var för sig konkurrensdugliga enheter.¹⁾ Driftbolagen bör enligt divisionen härjämte i domen åläggas att för framtiden genom offentlig upphandling giva dessa nya företag, liksom tidigare från leveranser till Bellsystemet utestängda tillverkare, lika möjligheter att tävla om leveranskontrakt.

Det förtjänar i detta sammanhang också nämnas, att antitrustdivisionen i ett i september 1948 anhängiggjort mål krävt upplösandet av de s.k. Fyra Stora slakteri- och köttkonserveringsföretagen (vilka anklagas för att sedan lång tid i samförstånd ha monopoliserat denna industri) i sammanlagt 14 helt skilda och konkurrensdugliga företag.²⁾

1) Det förtjänar framhållas, att Western Electric Co. under år 1947 hade en omsättningssiffra av en miljard dollars och väsentligt mer än 100.000 anställda.

2) I åtalet påyrkas en uppdelning av de två största företagen (Armour och Swift) i vardera fyra och av de två följande (Cudahy och Wilson) i vardera två självständiga företag. Det förtjänar måhända nämnas, att dessa fyra koncerner tillsammans under de sista tio åren svarat för i genomsnitt 58 % av den sammanlagda slakten av boskap i landet. Motsvarande siffra är för svin 54 %, kalvar 68 % och får 79 %.

Av stort intresse är målet mot Aluminum Company of America (Alcoa), vilket företag före kriget svarade för mellan 90 och 100 % av landets totala produktion av oarbetad aluminium och en avsevärd andel av ett flertal halv- och helfabrikat av denna metall. Domstolen förklarade här år 1945, att monopol i lagens mening utan tvekan förelåg. Den ville dock ej vid denna tidpunkt fälla ett slutligt avgörande utan förbehöll sig att begagna sin rätt härtill vid ett senare tillfälle, då bl.a. dispositionen av de av staten under kriget byggda jättefabrikerna för aluminiumframställning blivit bestämd och verkan härav på konkurrensförhållandena framträtt. Dessa fabriker ha sedermera av myndigheterna försålts till tre eller fyra från Alcoa helt fristående företag. Alcoas andel av produktionen har sjunkit till drygt hälften, trots att det producerar med full kapacitet. Att konkurrensen inom branschen numera är livlig visas av, att aluminiumpriserna efter tillkomsten av de nya företagen visat en i förhållande till andra råvaror skarpt vikande tendens. Domstolen har emellertid ännu ej tagit slutlig ställning till frågan om Alcoas upplösning.

I samband med målen mot Pullman och Alcoa gjordes av vissa experter gällande, att ett maximum av effektivitet inom de berörda industrierna krävde en koncentration av hela produktionen till ett enda företag inom vardera branschen. Häremot invände andra fackmän, att det hittills icke lyckats att med avgörande tillförlitlighet för en enda av näringslivets många olika grenar angiva den s.k. optimala företagsstorleken. De hävdade också, att det under alla omständigheter i ett land med så stor marknad som Förenta Staternas torde finnas mycket få industrier, där hela efterfrågan kan på effektivast möjliga sätt tillfredsställas blott av ett eller ett par jätteföretag. Utvecklingen efter upplösningen av Pullmankoncernen och Alcoa torde klart ha ådagalagt riktigheten av denna senare uppfattning.

Ej minst genom de båda refererade målen och ett likaledes nyligen avgjort mål mot de största tobaksvaru-producenterna i landet har tolkningen av "the rule of reason" i vad avser monopolföretag undergått en förskjutning från dess introduktion år 1911. Genom dessa och liknande avgöranden ha domstolarna bundit sig för en strängare och mera bokstavsenslig tillämpning av antitrustlagarna än den som kännetecknade de första tjugo åren efter skälighetsregelns införande. Av särskild vikt med hänsyn till den framtida rättsutvecklingen anses ej minst vara, att i tobaksålet den principen uttryckligen fastslagits, att existensen av ekonomisk makt av monopolistisk natur i förening med en tydlig avsikt att förhindra konkurrens från utomstående är olaglig, även om maktställningen i praktiken aldrig kommit att missbrukas för sådant ändamål.

Antitrustlagarnas tillämpning mot kartellavtal.

Antitrustlagarna ha funnit sin praktiskt mest betydelsefulla användning mot karteller och andra restriktiva eller monopolistiska överenskommelser mellan två eller flera formellt från varandra fristående företag. De ha härvid icke ansetts vara riktade mot varje form av konkurrensbegränsning. Standardisering, utarbetandet av normalkontoplaner, statistisk informationstjänst och annan för bransch- och intresseföreningar typisk verksamhet har i enlighet med "the rule of reason" icke ansetts olaglig i de fall då sådan verksamhet icke tjänat såsom täckmantel för längre gående inskränkningar av konkurrensen. Med någon generalisering kan sägas, att ett avgörande kriterium på lagligheten av en viss åtgärd eller överenskommelse är, om den verkar eller kan tänkas verka prispåverkande. Denna princip, som representerar ett av tjugotalets få positiva bidrag till antitrustpolitikens utformning, innebär, att "the rule of reason" även på detta område kommit att givas en allt snävare tolkning, vilken kan sägas innebära en tendens till återgång till (den amerikanska) sed-

vanerättens stränga regler. Härutöver äro vissa av denna generalisering ej nödvändigtvis omfattade företeelser olagliga, antingen emedan de såsom varje form av nyetableringskontroll gå stick i stäv emot lagstiftningens anda och syfte eller på grund av uttryckligt stadgande såsom Claytonlagens mot exklusivavtal.

Varje konkurrensbegränsande överenskommelse med prispåverkande effekt anses ipso facto olaglig. Domstolarna - liksom antitrustdivisionen och FTC - ha med ur den nuvarande rättstillämpningens synpunkt betydelselösa undantag enständigt vägrat att på något sätt ingå i en prövning av skäligheten av sådana konkurrensbegränsningar. Ett led i en dylik skälighetsprövning måste nästan alltid bli ett bedömande av de som resultat av överenskommelsen uppkomna prisernas skälighet. En sådan bedömning har man motsatt sig av flera skäl. Utgångspunkten för bedömningen skulle rimligen vara en jämförelse med de priser som skulle ha varit gällande vid ett läge av fri konkurrens. Även om man gör det i och för sig tämligen tvivelaktiga antagandet, att dessa priser skulle kunna härledas med rimliga anspråk på exakthet är det uppenbart, att **varken domstolarna** eller de berörda myndigheterna ha de omfattande resurser av sakkunskap på olika områden, som erfordras för en sådan härledning. Och även om sådana "baspriser" skulle kunna etableras, anser man det icke lämpligt, att domstolarna uttala sig om bestående prisers skälighet i jämförelse med dem. Dels kan deras kompetens härtill betvivlas, dels anser man, att en sådan prövning "genom en bakdörr" skulle införa statlig priskontroll,¹⁾ vilket skulle stå i lika skarp kontrast till lagstiftningens syfte att genomföra friast möjliga prisbildning som kartellöverenskommelser mellan enskilda företag.

---

1) För att en skälighetsprövning av detta slag skulle få någon mening måste ju nämligen fordras, att den kontinuerligt skulle förnyas vid varje pris- eller konjunkturförändring.

Ur en omfattande prejudikatbildning kunna vissa principer härledas som belysa, vilka typer av avtal som ansetts prispåverkande. Direkta pris- eller rabattöverenskommelser höra givetvis hit, liksom kvantitetsrestriktioner, t.ex. i form av kvotering, vilkas syfte regelmässigt är att åstadkomma en höjning eller stabilisering av gällande priser. Samma syfte ha nästan undantagslöst även marknadsuppdelningsavtal byggda på kundklassindelning eller av geografisk karaktär, liksom ofta även s.k. tekniska specialiseringsavtal. Att den specialform av kundklassindelning som representeras av anbudskarteller icke är förenlig med antitrustlagstiftningen är naturligt.

Särskilda problem erbjuda den statistiska informationstjänst som bedrivs av åtskilliga branschföreningar och det från många näringsgrenar, där ett fåtal storföretag intaga en vid sidan av de övriga dominerande ställning, kända fenomen som kallas prisledning (price leadership). Marknadsrapporter som redovisat gällande priser och till vilka knutits specifika rekommendationer rörande den pris- eller produktionspolitik branschens företag borde iakttaga under tiden fram till nästföljande rapport ha i allmänhet ansetts olagliga, då deras syfte förutsatts vara att utgöra en ersättning för regelrätta kartellöverenskommelser. All statistik rörande priser och leveranser liksom generellt hållna uttalanden rörande den sannolika framtida marknadsutvecklingen har man dock icke ansett vara av ondo. Tvärtom kräver uppenbarligen ett system med fri prisbildning för sin funktion ett oavbrutet flöde av information rörande marknadsförhållandena. Lika tydligt är emellertid, att denna information bör vara allmänt tillgänglig. Ett betydelsefullt moment vid legalitetsprövningen av marknadsrapportering är därför, om den kommer även vederbörande sammanslutning utomstående producenter och, ej minst, konsumenter till godo eller icke. Utgivandet av allmänt tillgänglig information rörande priser, omsättning, marknadstendenser och kommentarer härtill har, i den mån sådant material hänfört sig till en re-

dan förfluten tidpunkt och uppenbarligen icke varit ämnat såsom påtryckningsmedel för företagens fortsatta politik, ansetts fullt lagligt.

Problemet prisledning är särskilt besvärligt. Med en viss förenkling kan sägas, att prisledning föreligger, då i en bransch övriga företag mer eller mindre "slaviskt" följa den prispolitik, som föres av "prisledaren", vanligen ett av de största företagen i branschen. Det yttrar sig med andra ord uti att alla företag utom ett avstå från att föra en självständig politik, d.v.s. de avstå från att konkurrera. Detta kan ha flera orsaker: samförstånd, tradition, slentrian och rädsla för repressalier i form av ruinerande priskrig el.dyl. Uppenbarligen kunna här svårbedömbara gränsfall uppstå, då vederbörande företagare faktiskt tro sig konkurrera, medan en närmare analys skulle avslöja, att så ej är fallet. Förekomsten av prisledning är ofta svår att praktiskt påvisa, då den enhetlighet i prisnivå, vari den resulterar, även utmärker ett läge av helt fri konkurrens. (En annan sak är, att stor sannolikhet talar för att nivåerna i de båda fallen äro belägna på olika höjd.) Något rättsfall vars avgörande uteslutande baserats på frågan om prisledning förelegat eller ej har veterligen ännu ej behandlats.

Med några ord bör även den under de senaste tio åren med stöd av antitrustlagarna mot patentmissbruk förda kampanjen beröras. Då antitrustdivisionen funnit, att patentlicensavtal i många fall, och särskilt av större företag, utnyttjats i sådana konkurrensbegränsande syften, som, ehuru ingalunda uttryckligen sanktionerade av patentlagstiftningen, stå i klar strid med dessa lagar,¹⁾ har

---

1) Se Neumeyer, Fredrik, Patentkarteller, KF:s förlag 1947. Jfr även Thorelli jr, Hans, "Patentträtt och patentmissbruk", Industritidningen Norden, nr 7-8, 1948, sid. 53 samt Neumeyers artikel "Patentlicenser och försäljningspriser" i samma tidskrift, nr 45-46 1948, sid. 313.

den sökt, och i åtskilliga fall vunnit, att domstolarna föreskrivit tvångslicensgivning och i samband härmed utlämnandet av de tekniska anvisningar (know-how) som kunnat vara nödvändiga, för att licenstagarna skola kunna praktiskt utnyttja patenten. Stundom har man gått ett steg längre och tvingat företagen att "dedicate the patents to the public", varefter det står vem som helst fritt att utan avgift utnyttja dem. I ett par fall har svaranden rentav dömts till tvångslicensgivning av sina framtida patent och metoder på det område, där missbruk skett. Drastiska dekret av dessa senare typer ha av domstolarna riktats bl.a. mot företagen i glasbehållareindustrien, i vilken konkurrensen härigenom åter fått spelrum.

Särskilt under de senaste tio åren har antitrustdivisionen under åberopande av Shermanlagen fört ett betydande antal processer mot internationella karteller, som haft någon amerikansk anknytning, varav några även omfattat svenska företag eller organisationer. I vissa fall ha aktningvärda framgångar vunnits, såsom i målen mot kartellerna för glödlampor, syntetiskt gummi, hormoner, titanfärgämnen, wolframkarbid, akrylhartsar och vissa andra plaster, alkalier och optiskt glas. I samband med dessa internationella kartellmål är det av intresse att observera, att vissa element av antitrusttänkandet präglar avsnittet om konkurrensbegränsande företeelser i det förslag till stadga för en världshandelsorganisation som f.n. är föremål för ett femtiotal nationers prövning.

Otillbörlig konkurrens.

Det har redan framhållits, att det amerikanska begreppet otillbörlig konkurrens har ett betydligt vidare innehåll än vårt begrepp illojal konkurrens. Det kan med en viss förenkling sägas omfatta 1) åtskilliga konkurrensbegränsande företeelser och affärsmetoder, som i enlighet med antitrustlagstiftningens allmänna uppfattning betraktas såsom samhällsskadliga utan att därför nödvändigtvis

vara (mot konkurrenterna) "illojala" 2) vad som innefattas i det svenska begreppet illojal konkurrens och 3) vissa bedrägliga och andra mera rent kriminella metoder vilka hos oss snarare falla under strafflagen än under lagstiftningen mot illojal konkurrens. Med utgångspunkt från det allmänna förbudet mot otillbörliga konkurrensmetoder i paragraf 5 i FTC-lagen har kommissionen i ett stort antal fall ingripit mot pris- och rabattöverenskommelser, kommersiell bojkott,¹⁾ svartlistning, "standardisering" med konkurrensbegränsning som huvudsyfte, produktionsbegränsning, anbudskarteller, otillbörlig prisrapportering, prisledning m.m. Det är tydligt, att kommissionens verksamhet i sådana fall, (som äro att hänföra till 1) ovan), kompletterar antitrustdivisionens och att FTC-lagens bestämmelser griper in i och kompletterar Shermanlagens. Kommissionen ser i detta sammanhang bl.a. såsom sin uppgift att inskrida mot konkurrensbegränsande företeelser i fall då dessa ännu ej nått sådan styrka eller utveckling, att Shermanlagen med visshet är tillämplig, men vilkas effekt likväl är att anse såsom samhällsskadlig. Ett exempel härpå är dess just nu starkt aktuella aktioner mot det s.k. basing-pointsystemet. Detta är en metod enligt vilken leveranspris hos kunden inom en ofta vidsträckt region beräknas på så sätt att till det i en viss ort inom regionen, den s.k. basing point, tillämpade baspriset lägges frakten från denna ort till kundens, oavsett om leveransen verkligen äger rum från denna ort eller någon annan, t.ex. kundens hemort, eller ej. Mot detta system har FTC gjort gällande, och härutinnan stötts av Högsta Domstolen, att det inom flera industrier användes huvudsakligen såsom ett led i strävan att på konstlad väg skapa en för alla företag inom dessa industrier gemensam prispolitik, d.v.s. systemet tjänstgör i sådana fall som ett indirekt hjälpmedel för att eliminera pris-

---

1) Bojkott, exklusivavtal och nyetableringskontroll diskuteras nedan i ett särskilt sammanhang.

konkurrens. Metoden har veterligen ännu aldrig angripits då den tillämpats av enstaka företag,¹⁾ utan endast då ett flertal företag begagnat ett och samma system, såsom i cement- och stålindustrierna.

På det stora område som närmast kan angivas med samlingsbegreppet illojal konkurrens, (omfattande metoder hänförliga till 2) och 3) ovan) är Federal Trade Commission enda övervaknings- och kontrollmyndighet. Inledningsvis kan det här vara värt att lägga märke till vad som ibland ansetts innebära en principiell utvidgning av kommissionens verksamhet under senare år. Vid FTC- och Claytonlagarnas stiftande torde utgångspunkten ha varit, att man i de flesta fall kan räkna med en hög grad av identitet mellan "lojala" konkurrenters och samhällets (d.v.s. här närmast konsumenternas) intresse. I allt väsentligt bygger kommissionens arbete alltjämt på denna premis. Man har emellertid på sistone ingripit även i åtskilliga fall, då konsumenternas intresse lidit men på grund av att något företag tillämpat konkurrensmetoder, vilka åtminstone formellt erinra om de "illojala", men mot vilka inga konkurrenter funnit anledning framföra klagomål. Det kan här t.ex. vara fråga om ett småföretag som annonserar om en produkt, vilken i realiteten ej håller vad annonseringen lovar, men vars omsättning är så liten, att konkurrerande företag ej ansett det vara mödan värt att söka åvägabringa ett ingripande av kommissionen.

Det skulle föra för långt att här ge en detaljerad översikt av den mångfald konkurrensmetoder, mot vilka

---

1) Även i sådant fall kan emellertid systemets laglighet vara tveksam. Ett resultat av dess tillämpning måste nämligen alltid bli en viss geografisk prisdiskriminering, vilken icke är rätt väl förenlig med Robinson-Patmanlagen, se nedan under "Prisdiskriminering". Ett likartat förhållande gäller tydligen, då flera företag begagna systemet. FTC stödde sig också till stor del på Robinson-Patmanlagen i det nyligen avgjorda mål, vari cementindustriens basing-pointsystem olagligförklarades.

FTC sett sig föranlåten att inskrida. Vissa av dem behandlas i annat sammanhang. Här skall blott ett antal ej annorstädes omnämnda exempel anföras, vilka hämtats från en av kommissionen själv verkställd sammanfattning;

1. Bedräglig eller missvisande annonsering. Kommissionens befogenheter härvidlag äro på grund av speciell lagstiftning särskilt stora i vad gäller livsmedel, mediciner, skönhetsmedel och andra för in- eller utvärtes bruk avsedda produkter.
2. Bedräglig eller missvisande märkning av varor i vad avser ingående råmaterial och deras inbördes proportioner, kvalitet, renhet, ursprungsort, ålder och andra egenskaper och framställningssätt eller saluförandet av varor under sådant namn, på sådant sätt eller efter sådan utsago, att köparen i något av nämnda hänseenden hade anledning bliva missledd. Speciallag uppställer särskilda krav på s.k. kvalitetsredovisning rörande alla produkter vari ylle ingår. FTC har långtgående befogenheter vid överträdelse av denna lag.
3. Bestickning av uppköpare och annan av kunder eller potentiella kunder anställd personal utan kundföretagens vetskap i syfte att "säkra" en leverans.
4. Införskaffandet av affärshemligheter genom handelsespionage eller bestickning av anställda.
5. Påverkandet av en konkurrents anställda med syfte att förmå dem att överträda eller bryta sina anställningskontrakt eller det avsiktliga värvandet av anställda från en konkurrent i sådant antal eller under sådana omständigheter att dennes verksamhet blir lidande i väsentlig utsträckning.
6. Nedsättande eller missvisande omdömen om eller undervärdering av konkurrerande fabrikat eller en konkurrent eller dennes rörelse. Detta missbruk förekommer ej sällan i samband med redovisningen av förment vetenskapliga undersökningar.

7. Lösa hotelser om inledandet av patentinträngsprocesser mot konkurrenter för att av dem avtvunga fördelar. Påstått innehav av patenträtt, när sådan ej föreligger, i samma syfte.
8. Utbudandet av egna produkter under sådant varumärke eller utförande, sådan ursprungsbeteckning eller benämning att kunderna få en felaktig föreställning om vem som tillverkat eller distribuerat varan, i de fall då genom sådant förfarande obehörigt intrång i annans försäljning ägt rum eller uppenbarligen kunnat äga rum eller dennes eller konsumenternas intressen skadats. (Dessa fall torde kunna sägas representera en speciell variant av 2. ovan. De torde ha omnämnts särskilt i FTC:s sammanfattning på grund av sin relativt stora praktiska betydelse.)
9. Utbudandet av omgjorda, reparerade eller begagnade produkter under föregivande av att de äro nya eller obegagnade.
10. Uppköp till överpris av en väsentlig del av tillgängliga förråd av en vara i syfte att härefter genom återförsäljning utnyttja den monopolistiska situation som framskapats genom uppköpen.
11. Användandet av föregivet självständiga eller oberoende dotterföretag eller bedrägliga eller annorledes missledande metoder i syfte att vinna försäljnings- eller inköpsmöjligheter som ej skulle stå till buds vid "öppet spel".
12. Bedrivandet av försäljningsverksamhet genom att anordna lotterier.
13. Bruket av hittills ej särskilt nämnda eller åsyftade missledande uppgifter för att hos allmänhet eller kunder skapa intrycket att den eller de erbjudas ett tillfälle till ett extraordinärt fördelaktigt köp i fall då detta uppenbarligen icke är fallet, såsom
  - a) försäljningskampanjer i vilka säljarens vanliga pris falskeligen påstås vara ett speciellt reducerat pris gällande endast en viss tid eller en viss kundkategori;

- b) givandet av "gåvor" eller utförandet av "gratis-tjänster" i samband med försäljning, om kostnaderna för dessa förmåner i själva verket täckas av det vid försäljningen betingade priset;
  - c) användandet av "fabriksbod" och dylika benämningar i de fall då de äro missvisande och ägnade att ge kunderna en felaktig föreställning om att de erbjudas lägre priser än vid köp från "ordinära" distributörer;
  - d) angivandet av låtsade och överdrivna ordinarie pris på realisationsvaror.
14. Användandet av förpackning som ger kunden föreställningen att han köpt en viss kvantitet av en vara i fall då förpackningen ej är av den storlek kunden haft anledning förmoda eller lämnats delvis ofylld.
15. Missvisande uppgifter rörande affärsställning, såsom a) då en försäljare påstår sig representera en viss firma utan att i verkligheten göra det; b) då ett företag felaktigt påstår sig vara av en viss storlek, utger sig för att vara importör, då det i själva verket distribuerar inhemska varor, eller felaktigt säger sig vara tillverkare av varor som det blott distribuerar; c) då förträffligheten av en viss produkt påstås vara omvitnad av någon vetenskaplig institution eller annan auktoritet utan att vara det.
16. Sådana bedrägliga förfaranden som införandet i reklam av returrätt i fall då denna rätt ej föreligger.
17. Användandet av otillbörliga konkurrensmetoder i exporthandeln, varigenom andra amerikanska exportörers handel eller anseende kan bliva lidande.

Prisdiskriminering.

Uttryckligt förbud mot prisdiskriminering infördes i antitrustlagstiftningen år 1914 genom stadgandena i Claytonlagen § 2, för vilka redogjorts i den historiska översikten. Detta lagrum har genom Robinson-Patmanlagen av

år 1936 undergått vissa ändringar och tillägg och har nu i översättning följande lydelse:

a) Det är näringsidkare i 'interstate commerce'...förbjudet att vare sig direkt eller indirekt tillämpa olika priser gentemot olika köpare av varor av enhetlig typ och kvalitet...då detta är ägnat eller kan tänkas väsentligen inskränka konkurrensen eller tendera att åstadkomma monopol inom någon del av näringslivet eller skada, eliminera eller förhindra konkurrens med den person som antingen diskriminerat eller som med vetskap om diskrimineringen åtnjuter förmånen av den eller med någon av dessa personers kunder. Dock gäller att intet i denna lag skall anses förbjuda olikheter i pris som på ett rimligt sätt ge uttryck för (make only due allowance for) skillnader i tillverknings-, försäljnings- eller leveranskostnader som uppstå på grund av olikheter i försäljnings- eller leveranssätt eller försålda kvantiteter. FTC kan emellertid efter vederbörlig undersökning och efter hörande av alla i saken intresserade fastställa kvantitetsgränser, vilka den senare kan ändra i den mån så befinnes nödvändigt, för sådana varor eller varugrupper beträffande vilka kommissionen funnit att antalet köpare av stora kvantiteter är så litet, att ovan tidigare medgivna pris-skillnader skulle verka orättvist diskriminerande eller tendera att skapa monopol inom någon del av näringslivet, och vad som där sades skall i så fall ej anses tillåta prisskillnader baserade på större olikheter i kvantitet än dem som inrymmas inom de sålunda fastslagna gränserna.¹⁾

Vidare gäller att intet i denna lag skall anses hindra personer, som bedriva försäljning i 'interstate commerce' från att välja sina egna kunder i god tro och utan att åstadkomma konkurrensbegränsning (in bona fide transactions and not in restraint of trade).²⁾ Lagen

1) Denna fullmakt har ännu aldrig begagnats.

2) Att denna klausul, som återfanns även i Claytonlagens ursprungliga formulering, sällan åberopats har tidigare framhållits, se sid. 21, not 3.

skall ej heller anses vara riktad mot prisförändringar beroende på förändrade marknads- eller avsättningsförhållanden, genom t. ex. redan inträffad eller överhängande förstörelse av ömtåliga varor, inträdande 'urmodighet' för säsongbetonade varor, inlett konkurs- eller ackordsförfarande eller utförsäljning i god tro av varor som man ej längre avser att föra.

b) Om det bevisas, vid en på grund av klagomål enligt denna paragraf anordnad 'hearing', att diskriminering i vad avser priser, tjänster eller andra förmåner ägt rum, skall bevisbördan för att diskrimineringen var berättigad (the burden of rebutting the prima facie case thus made by showing justification) åvila den person som anklagas för överträdelse av denna paragraf. Därest sådant berättigande ej kan påvisas på ett övertygande sätt, är kommissionen befullmäktigad att utfärda ett föreläggande, varigenom diskrimineringen bringas att upphöra. Intet i denna lag skall anses förhindra en säljare att vederlägga ett påstående om olaglig prisdiskriminering genom att påvisa att hans lägre pris eller de av honom köpare gjorda tjänsterna eller givna förmånerna tillkommit i god tro för att möta ett lika lågt pris eller de tjänster och förmåner som erbjudits av en konkurrent.

c) Det är näringsidkare i 'interstate commerce'...förbjudet att betala eller giva, mottaga eller acceptera någonting av värde såsom kommission, provision, mäklarearvode eller annan ersättning, eller något slags avdrag eller rabatt i stället för sådan ersättning, utom för tjänster som givas i samband med försäljning eller köp av varor, vare sig till eller av den andra parten i en sådan transaktion¹⁾ eller till eller av någon agent, representant eller annan mellanhand därest denne mellanhand de facto eller de jure handlar för, eller direkt eller indirekt är underkastad, någon annan av parterna i transaktionen än den som ger eller betalar sådan ersättning.

---

1) Lagen riktar sig här emot det tidigare ej ovanliga erläggandet av fiktiv mellanhandsprovision i fall då man faktiskt ej begagnat sig av någon mellanhands tjänster.

d) Det är näringsidkare i 'interstate commerce' förbjudet att göra någon kontant betalning, eller förbinda sig att giva något slag av belöning till någon återförsäljare, eller till förmån för någon återförsäljare, såsom vederlag eller erkänsla för några tjänster eller prestationer utförda av återförsäljaren i samband med förarbetet för vidare försäljning, omhändertagandet, salubjudandet (el. möjl. reklamen) eller försäljningen (processing, handling, sale or offering for sale) av varor tillverkade, försälda eller utbudna till salu av näringsidkaren, såvida icke sådan betalning eller ersättning jämväl erbjudes alla andra återförsäljare av ifrågavarande varor på proportionellt sett liknande villkor.

e) Det är förbjudet att diskriminera till förmån för en köpare och emot en annan eller andra köpare av en vara som köpes för att åter försäljas med eller utan särskilt förarbete, genom att tillhandahålla, förbinda sig att tillhandahålla eller bidra till tillhandagåendet med några tjänster eller förmåner i samband med sådant förarbete, omhändertagandet, salubjudandet (reklamen) eller försäljningen av varan på villkor som ej beviljas alla köpare i proportionellt sett liknande omfattning.

f) Det är näringsidkare i 'interstate commerce' förbjudet att med avsikt eller vetskap framkalla eller acceptera sådan prisdiskriminering som förbjudes i denna paragraf.

Robinson-Patmanlagen förbjuder även försäljning till orimligt låga priser i syfte att eliminera en konkurrent eller konkurrensen på en viss ort eller inom ett visst område. Från lagens tillämpning är undantagen sådan återbäring från producent- eller konsumentkooperativ sammanslutning som utgår i förhållande till storleken av medlemmarnas "inköp eller försäljning från, till eller genom" sammanslutningen.

Enligt Robinson-Patmanlagens paragraf 3 kan varje person som med avsikt eller vetskap diskriminerar eller

framkallar eller mottager förmåner av den art som förklarats vara olagliga straffas med böter om högst 5.000 dollars eller med fängelse i högst ett år eller bådadera. Något åtal enligt denna paragraf som måste väckas av allmän åklagare vid domstol och närmast på initiativ av antitrustdivisionen, har emellertid ännu aldrig kommit till stånd. Synnerligen vanliga äro däremot kommissionens ingripanden i administrativ väg. Vid dessa ingripanden, som taga formen av ålägganden att upphöra med den olagliga diskrimineringen (orders to cease and desist), tillämpas samma förfarande som enligt Claytonlagen i övrigt, under iakttagande av de för kommissionen mera gynnsamma bevisreglerna i sektion 2 b) ovan.

Den här ovan verkställda översättningen av de ur materiell synpunkt mest relevanta stadgandena i Robinson-Patmanlagen - de som utgöra den nya paragraf 2 av Claytonlagen - gör ej anspråk på att vara fullkomlig. Smärre avvikelser från lagens verkliga innehåll äro på grund av det amerikanska lagspråkets egenart oundvikliga. Det lagen underliggande allmänna syftet är emellertid klart. Den riktar sig mot "diskriminering", i vilket begrepp enligt ett ofta citerat yttrande från kongressdebatten före lagens antagande är att inlägga ej endast "olikformig behandling" utan även att den förmån som beviljats någon är till tydlig nackdel för konkurrenter till honom. En liknande avsikt låg bakom Claytonlagens § 2 i dess ursprungliga form. Högsta Domstolen hade emellertid givit detta lagrum en synnerligen restriktiv tolkning, varigenom FTC vid tjugotalets slut föranleddes att starkt inskränka sina ingripanden mot diskriminerande företeelser inom näringslivet. Samtidigt ansåg en ständigt växande grupp av företrädesvis mindre distributörer att anledning funnes till ett för varje år ökat antal ingripanden mot diskriminering. Detta hade sin grund i de stora distributörernas, och särskilt mångfilialföretagens, alltmera betydande roll och ökade inflytande, vilket de - i många fall utan tvivel med rätta - anklagades för att begagna till att genom på-

tryckning tillskansa sig fördelar vid sina inköp som vida överstego det ur ekonomisk synpunkt rimliga. Grovt för-
enklat kan saken uttryckas så, att oppositionen riktade sig mot att de fördelar som i sådana fall betingats varit stora helt enkelt därför att ifrågavarande företag varit stora (och därför mäktiga).

Här skola endast ett antal hypotetiska men typiska exempel lämnas på sådana former av diskriminering mot vilka man särskilt vänt sig i Amerika.

1) Ett kvarnföretag har för sina återförsäljare ett system av progressiva kvantitetsrabatter med gränserna vid 100 kg, 1000 kg, vagnslast och 10 vagnslaster. Rabatten beräknas särskilt på varje köp och ges till var och en vars köp uppgår till någon av de nämnda kvantiteterna. Den rabattstegring som inträffar vid leveranser om 1000 kg resp. en vagnslast motsvaras ungefärligen av de relativa besparingar kvarnen gör i fråga om försäljnings-, transport- och andra kostnader. Den ytterligare rabatt som lämnas vid leveranser om minst 10 vagnslaster överstiger emellertid vida den relativt obetydliga kostnadsreduktion som kvarnen kan uppnå genom att på en gång leverera tio vagnar i stället för en. Härtill kommer, att endast fyra företag i landet ha en omsättning som medger dem att utnyttja denna rabatt.

2) En producent har ett system med progressiva kvantitetsrabatter mot vilket i och för sig ingen anmärkning kan riktas. Ett mångfilialföretag gör genom sitt huvudkontor en storbeställning, varigenom det försäkras sig om högsta möjliga rabatt. Samtidigt föreskrives att vid leveransen vardera av köparens 68 filialer skall behandlas självständigt och partiet av säljaren uppdelas och skeppas till de olika filialerna i enlighet med köparens direktiv. De kostnader säljaren härmed åsamkas erinra vida mera om dem han har att räkna med vid 68 separata leveranser till fristående småföretag än dem som legat till grund för den höga rabatt för storleveranser "på ett bräde" som mångfilialföretaget betingat sig.

3) En grossist har ett rabattsystem som grundar sig på sammanlagda värdet av leveranserna under året, s.k. cumulative discounts. Till en detaljist har han gjort 10 leveranser om i genomsnitt 100 kronor, till en annan 100 leveranser om i genomsnitt 10 kronors värde. De två köparna äro båda berättigade till den rabatt som är tillämplig vid en årlig inköpssumma av 1.000 kronor.

4) En tillverkare eller grossist ger extra rabatter till återförsäljare på sådana platser där andra återförsäljare representera konkurrerande fabrikat, i syfte att eliminera denna konkurrens. För dessa extra rabatter kompenserar han sig genom att bevilja de återförsäljare som åtnjuta en lokal monopolställning ovanligt små rabatter.

5) En tillverkare eller grossist ger till en av sina största distributörer s.k. reklambidrag varmed distributören skall söka främja försäljningen av bidragsgivarens varor. Distributören blir emellertid icke i detalj redovisningsskyldig för bidragets användande. Inga andra distributörer erhålla reklambidrag eller blott helt obetydliga sådana.

6) En tillverkare av skönhetsmedel fournerar utan ersättning under en tid ett välkänt varuhus med fria demonstratörer och en fri uppsättning skönhetsmedel av betydande omfattning att förbrukas vid demonstrationerna. Övriga återförsäljare äga ej tillgång till demonstratorerna och kompenseras ej heller genom andra försäljningsbefrämjande åtgärder till deras fördel från tillverkarens sida utöver vad de "alltid" varit vana vid.

7) Godtycklig kundklassindelning, som varken är grundad på varierande försäljningskostnader eller motprestationer från köparna av den typ som t.ex. vanligen är förbunden med grossistverksamhet, utan på t.ex. personliga eller kartellbetonade relationer eller påtryckning från ekonomiskt övermäktiga köpare.

Att vissa av dessa, liksom andra liknande former av diskriminering tendera att förrycka basen för en sund och på ekonomisk jämlikhet grundad konkurrens är uppenbart. Genom att den i ett övervägande antal fall tämligen ensidigt gynnar storföretag innebär diskriminering dessutom ett aktivt stöd för koncentrations- och monopoliseringstendenser inom näringslivet. I ett land med en sådan ekonomisk ideologi som den amerikanska var det därför naturligt att de grupper som från början ivrade för den nya lagstiftningen skulle vinna stöd av den allmänna opinionen.

Den Robinson-Patmanlagen genomgående huvudtanken är att rabatter och andra förmåner ungefärligen böra motsvaras av kostnadsbesparingar som säljaren direkt eller indirekt kan uppnå genom försäljning - eller tillverkning - i större kvantiteter eller genom att köparen utför tjänster eller arbete som annars skulle åvila säljaren själv. Strukturen av förmåner bör med andra ord vara såväl social- som företagsekonomiskt berättigad. Lagen kan icke sägas representera - något sådant har ej heller av lagstiftaren föregivits - en fullkomlig lösning av diskrimineringsproblemet. Dess utformning är även efter amerikanska förhållanden ovanligt komplicerad och bär tydliga spår av ett ofullständigt genomfört kompromissande mellan de olika riktningar som inom kongressen hade egna recept på hur frågan borde lösas. På en mängd punkter är den svårtolkad och i flera avseenden kan praxis ännu ej sägas ha klarlagt lagens innebörd. Vad som med nödvändighet bidragit att komplicera lagens såväl utformning som tillämpning är, att ett visst minimum av diskriminering ej kan praktiskt undvikas, ja rentav är ur samhällelig synpunkt önskvärt för att bereda konkurrenskrafterna nödvändigt spelrum och därigenom förhindra en fastlåsning av distributionsstrukturen. Som helhetsomdöme kan emellertid utan tvekan sägas, att lagen trots komplikationer av olika slag överraskande väl visat sig kunna fylla sin funktion.

Nyetablelingskontroll, exklusiv- och bojkottavtal.

En på organiserad samverkan mellan fabrikanter och distributörer eller grossister och detaljister byggd nyetablelingskontroll av den typ, som de sakkunniga återfunnit inom åtskilliga branscher av det svenska näringslivet, synes av den stora mängden antitrustmål och facklitteraturen att döma knappast alls finnas företrädd i Amerika, åtminstone i vad avser företag i "interstate commerce".¹⁾ Härför torde flera skäl kunna anföras, grundade bl.a. i den amerikanska marknadens stora omfattning i jämförelse med den svenska och möjligen en viss allmän skiljeaktighet i inställningen till konkurrensproblemen bland de båda ländernas företagare. Av stor vikt har tvivelsutan varit, att sådana restriktioner - hur "milt" eller "skäligt" de än av sina målsmän i det enskilda fallet kunna synas vara utformade - stå i uppenbar strid med antitrustlagarna. Ett mera renodlat exempel på vad som i Shermanlagen kallas "conspiracy in restraint of trade" än en sammanslutning med syfte att hindra uppkomsten av "obehöriga" eller "okvalificerade" konkurrenter torde överhuvud svårligen kunna tänkas. Att organiserad nyetablelingskontroll tillika ansetts representera en "unfair method of competition" enligt FTC-lagen är med hänsyn till lagstiftningens allmänna bakgrund ej ägnat att förvåna. Sådan indirekt nyetablelingskontroll, som blir resultatet av exklusivavtal mellan

---

1) Uttalandet ovan gäller icke strängt lokala restriktioner av olika slag. I flera delstater har sålunda offentlig licensgivning eller legala kompetensvillkor för vissa yrken införts, stundom av klart sociala skäl, stundom däremot efter vad som med fog torde kunna kallas obehörig påtryckning från redan bestående yrkesutövare inom resp. branscher. I stater, där tillämpningen av den lokala antitrustlagstiftningen är särskilt svag, torde ej heller nyetablelingskontroll genom kartellsamverkan vara alldeles ovanlig. Antalet branscher, där sådan kontroll kan tänkas, är emellertid på grund av "interstate commerce"-begreppets vidsträcktighet skäligen begränsat.

sammanslutningar av eljest konkurrerande fabrikanter eller grossister å ena sidan och detaljister å den andra, har slutligen konsekvent olagligförklarats enligt Claytonlagens § 3.

Bojkott, såsom uttrycket i detta sammanhang fattats, omfattar samverkan mellan konkurrenter i syfte att förhindra leveranser (totalt eller på normala villkor) till samverkan utomstående eller i syfte att genom för- enad vägran att göra inköp från viss katebort av leverantörer avskära deras avsättningsmöjligheter. Ändamålet med bojkotten kan vara att förhindra nyetablering men även att åstadkomma ur de samverkandes synpunkt bättre priser, rabatter eller andra handelsvillkor. Ehuru vissa fall av bojkottavtal beivrats med hjälp av Sherman- och Claytonlagarna är det normala, att FTC här ingriper med stöd av sektion 5 i FTC-lagen om otillbörlig konkurrens. Kommissionen har under årens lopp utfärdat ett betydande antal ålägganden att upphöra med sådan bojkott, av vilka de som överklagats i ytterst få fall upphävts av domstolarna. Då ett företag som utsatts för bojkott i allmänhet utan svårighet kan förvissa sig om huruvida den fortfarande fungerar eller icke, har det visat sig relativt enkelt för kommissionen att övervaka verkställigheten av dess ålägganden.

Nära besläktat med bojkotten är det fall att ett enstaka företag vägrar att träda i kommersiella relationer med ett annat eller flera andra företag, s.k. kontraktionsvägran (refusal to deal). Mot denna företeelse har FTC sällan sökt ingripa, och när detta skett, ha domstolarna vid överklagande enstämmigt vägrat sin sanktion. Orsaken härtill är, att det anses strida mot de i common law fast förankrade principerna om den enskildes fri- och rättigheter om denne skulle tvingas att mot sin vilja träda i kontraktsförhållande med annan.¹⁾ En viss

1) Genom det i Claytonlagens § 2 inrymda förbehållet att förbudet mot prisdiskriminering ej skall anses hindra näringsidkare från "att välja sina egna kunder i god tro och utan att åstadkomma konkurrensbegränsning" (selecting their own customers in bona fide transactions and not in restraint of trade) har denna i anglosaxisk rätt allmänt vedertagna princip för visst fall uttryckligen konfirmerats.

tvekan kan här möjligen föreligga i det fall att det vägrande företaget är att anse som ett monopol eller eljest intager en dominerande ställning i sin bransch, då en sådan kontraktionsvägran tydligen kan tänkas lända det utestängda företaget till avsevärt men. Något fall som belyser denna fråga föreligger ännu icke och i brist härpå torde få anses, att enligt gällande rätt ett enskilt företag äger full frihet att här förfara efter eget skön. Så snart som en vägran däremot tillkommit som resultat av samverkan mellan två eller flera konkurrenter eller på grund av organiserat tryck från det vägrande företags leverantörer eller avnämare, behandlas den emellertid som bojkott eller andra enligt FTC-lagen otillbörliga konkurrensmetoder.

S.k. exklusivavtal behandlas i Claytonlagen § 3, vars text tidigare återgivits.¹⁾ Här olagligförklaras uthyrning, försäljning och ingående av avtal om försäljning av varor med uttryckligt eller underförstått villkor att den som hyr eller köper dem icke får använda eller idka handel med liknande varor härstammande från någon konkurrent till uthyraren eller säljaren,²⁾ såvida verkan av sådant exklusivavtal kan bli en väsentlig inskränkning av konkurrensen eller en tendens till uppkomsten av monopol inom någon del av näringslivet. Med samma förbehåll förbjödes även att lämna ett särskilt förmånligt pris eller extra rabatter eller avdrag som kompensation för förbindelse om exklusivitet.³⁾ Dessa bestämmelser avse patenterade såväl som opatenterade varor. Det är vidare att

---

1) Sid. 21.

2) I praxis har med detta negativa likställts det positiva villkor att den som hyr eller köper blott får använda eller driva handel med varor av ifrågavarande slag i den mån de härstamma från uthyraren eller säljaren.

3) Sådana fall kunna uppenbarligen även vara att hänföra till Robinson-Patmanlagens förbud mot prisdiskriminering.

märka, att lagrummet främst avser fall då det är enstaka säljare eller uthyrare som stå bakom avtal om exklusivitet. Skulle flera konkurrenter överenskomma om att var för sig tillämpa sådana avtal föreligger en olaglig situation redan enligt Sherman- och FTC-lagarna.

Förbudet mot konkurrensbegränsande exklusivavtal är utan tvekan ett av de avsnitt där antitrustlagarnas tillämpning visat sig mest effektiv och lett till omedelbara och betydelsefulla praktiska resultat. I ett avsevärt antal överklagade mål ha domstolarna särskilt under de två senaste decennierna nästan undantagslöst sanktionerat FTC:s ingripanden på detta område. Vid sidan härav föreligga talrika förelägganden att upphöra med användningen av exklusivavtal som vederbörande företag godtagit utan överklaganden. I vissa av dessa fall har kommissionen gått längre än i de överklagade målen, men då dess beslut härvid icke kunna anses slutligt avgörande, kommer här endast att redogöras för av domstolarna sanktionerad praxis. Det bör även nämnas, att antalet mål mellan enskilda parter rörande detta avsnitt av antitrustlagstiftningen är relativt betydande. Slutligen har antitrustdivisionen, vilken ju med FTC delar det officiella ansvaret för Claytonlagens administration, under senare år även upptagit åtskilliga mål på detta område, särskilt i vad avser s.k. tying contracts, se nedan.

Två faktorer spela en speciellt stor roll vid bedömningen av om ett exklusivavtal är att anse såsom olagligt enligt Claytonlagen. Den ena är naturen av det huvudavtal, varav förbindelsen om exklusivitet utgör en del. Lagen omfattar uttryckligen uthyrning, försäljning och avtal om försäljning, vilket enligt hittillsvarande praxis icke omfattar agentförhållande. Avtal om exklusivagentur ha med andra ord tolererats.¹⁾ Dock gäller, att

---

1) Något fall av exklusiva agenturförhållanden där "huvudföretaget" ägt en starkt monopolbetonad ställning har ej såvitt bekant under senare år underställts vare sig FTC:s eller domstolarnas prövning. Det förefaller icke helt orimligt att tänka, att kommissionen numera kan finna det önskvärt och möjligt att hänföra dylika fall under beteckningen "otillbörliga konkurrensmetoder" enligt FTC-lagen.

man härvid icke nöjer sig med en formell prövning. I fall då en föregiven agent realiter har haft samma ställning som en självständig återförsäljare har han ansetts som sådan.

Av större praktisk betydelse är den i varje enskilt fall återkommande frågan om den genom exklusivavtalet åvägabringade konkurrensbegränsningen är av så långtgående karaktär att avtalet måste anses vara olagligt. Till att börja med är det uppenbart, att lagrummet riktar sig mot av sådana avtal framkallad inskränkning i konkurrensen vare sig denna inträffar i förhållande till den ena eller den andra parten. Ju mera klart dominerande ställning inom sin bransch en säljare eller uthyrare intager desto högre grad av sannolikhet föreligger för att av honom ingångna exklusivavtal skola anses olagliga. Ett klassiskt exempel utgöra de från den aktuella svenska debatten kända uthyrningsavtal som United Shoe Machinery Company på sin tid sökte tillämpa även i Förenta Staterna. Bland andra ur antitrustlagstiftningens synpunkt tvivelaktiga bestämmelser innehöllo dessa avtal en klausul om exklusivitet: om hyrestagaren övergick att använda maskiner som tillhandahållits av en konkurrent till United, riskerade han att avstängas från vidare bruk av United-maskiner. Redan 1922 förklarade Högsta Domstolen dessa avtal olagliga på grund av Uniteds monopolistiska ställning vid tillverkningen och uthyrandet av skomaskiner. Ett exempel av motsatt art utgör ett mål mot en margarinfabrik som ingått avtal om exklusiv representation med sina återförsäljare. Denna fabrik svarade endast för omkring en procent av tillverkningen i landet och varken konkurrenter, återförsäljare eller konsumenter kunde enligt domstolen sägas ha lidit nämnvärd skada genom ifrågavarande avtal.

Även om säljaren eller uthyraren svarar blott för en mindre del av omsättningen i sin bransch, kunna exklusivavtal åstadkomma en olaglig konkurrensbegränsning, nämligen i förhållande till den andra parten i avtalet

(återförsäljaren eller hyrestagaren). Detta gäller särskilt om exklusiva återförsäljareavtal i fall då vederbörande distributör är den ende i branschen på en ur kommunikationssynpunkt isolerad ort och sålunda åtnjuter en lokal monopolställning. Renodlade fall av denna typ synas emellertid ännu knappast ha dragits inför FTC eller domstolarna: ehuru förekomsten av sådana lokala återförsäljarmonopol betonats närhelst så varit möjligt, torde alltid då olagligförklaring skett även den andra partens relativa storlek i branschen ha tillmätts betydelse. - Legaliteten av avtal mellan tillverkare eller grossister och deras återförsäljare enligt vilka de senare förbinda sig att blott sälja inom dem anvisade distrikt ha i några fall ifrågasatts av FTC, vilken emellertid härvidlag icke vunnit domstolarnas stöd.

Som en form av exklusivavtal ha ansetts s.k. tying contracts, d.v.s. avtal enligt vilka en konsument, återförsäljare eller hyrestagare förbinder sig att köpa, återförsälja eller hyra ej blott en viss av motparten tillhandahållen produkt utan även tillbehör till denna eller rentav helt andra varor som jämväl tillhandahållas av motparten. Sådana förbindelser anses såsom exklusivavtal även i de fall, då de ej förknippats med förbud att begagna sig av från tredje man härstammande varor utan söka sin grund i extra avdrag eller rabatter eller andra diskriminerande förmåner.¹⁾ I de flesta fall av "tying contracts" är en eller flera av de "bundna" varorna patenterade, varvid förbindelsens ändamål ur patenthavarens synpunkt sett ofta är att utvidga den honom genom patenträtten tillerkända begränsade monopolrättigheten till att gälla även opatenterade varor. Ett typiskt exempel härpå är en bestämmelse som tidigare tillämpades av en känd tillverkare av hålkortsmaskiner, enligt vilken dennes patenterade hålkortsmaskiner uthyrdes på villkor att endast av samme tillverkare saluförda icke patenterade hålkort komme till användning tillsammans med maskinerna.

---

1) Att Robinson-Patmanlagen i dessa fall kan bli tillämplig har tidigare påpekats.

Denna bestämmelse förklarades av Högsta Domstolen vara olaglig år 1936.¹⁾ Med ledning av de senaste tio årens rättspraxis kan sägas, att möjligheterna att med laglig verkan ingå "tying contracts" nu äro mycket begränsade. Det vill rentav förefalla, som om domstolarna i brist på bevisning om motsatsen numera presumera att "tying contracts" verka konkurrensbegränsande i lagens mening.

Fabrikantbestämda återförsäljarpriser för märkesvaror.

Inledningsvis bör framhållas, att frågan om fabrikantbestämda²⁾ återförsäljarpriser för märkesvaror länge varit en av de mest omtvistade i debatten kring antitrustpolitiken. Det är uteslutet att i detta samman-

---

1) Domstolen framhöll särskilt, att intet hindrade vederbörande tillverkare från att skydda med av honom tillverkade maskiner förbunden goodwill genom att för kunderna framhålla vådorna av att använda hålkort, som till äventyrs ej fyllde de specifikationer som krävdes för maskinernas ordentliga funktion. Kunden måste emellertid tillförsäkras frihet att herefter själv bestämma vilka kort han önskade begagna. - En i viss mån analog situation förelåg i ett mål vid ungefär samma tidpunkt, där en tillverkare av bilar förbundit sina egna återförsäljare att icke jämväl vara återförsäljare för av konkurrenter producerade, av tillverkaren i fråga icke auktoriserade reservdelar till samma bilar. Denna förbindelse ansågs av flera skäl icke vara olaglig. Tillverkaren hade för viss tid garanterat av honom producerade bilars rätta funktion. Han hade vidare ett intresse av att med bilar av dessa märken förbunden goodwill skyddades. Såväl hålkortsfallet som flera andra mål visa, att dessa skäl måste ha varit av relativt underordnad betydelse. Avgörande vikt lades av domstolen vid det faktum, att tillverkaren kunde förebringa full bevisning om, att konkurrensen på reservdelsområdet snarare till- än avtagit efter tillkomsten av ifrågavarande avtal. Tillverkaren hade också auktoriserat ett flertal utomstående producers reservdelar, vilka sålunda fritt kunde föras av hans återförsäljare.

2) Uttrycket "fabrikantbestämda" har här använts av praktiska skäl. Härmed avses emellertid i allmänhet även av en grossist bestämda detaljhandelspriser för märkesvaror.

hang återgiva de många argument som i Amerika anförts såväl för som emot legaliserandet av detta prissättnings-system. Endast de faktorer som vid olika tillfällen verkat avgörande på den offentliga politikens inriktning skola här beröras.

Då problemet presenterades för domstolarna strax efter sekelskiftet förklarades sådan prissättning med betydelselösa undantag vara stridande mot Shermanlagen. Motiveringen var härvid, att oavsett övriga verkningar det icke läte sig förneka att systemet med fabrikantbestämda återförsäljarpriser måste tendera att verka konkurrensbegränsande i vad avser distributionen av ifrågasvarande varor. Det måste indirekt tendera att medföra en garanti av distributörernas marginaler med åtföljande risk för ett förstelnande av distributionsstrukturen. Denna synpunkt kom under lång tid att bli den förhärskande i amerikansk politik. Efter tillskapandet av Federal Trade Commission kom "fabriksprissättningen" även att anses såsom en otillbörlig konkurrensmetod i FTC-lagens mening.

Tiden efter första världskriget bevittnade framväxandet av nya och starkt konkurrenskraftiga distributionsformer, såsom enhetsprisaffärer och mångfilialföretag av olika slag samt ej minst självbetjäningssystemet. Bland de distributörer som av den ena eller andra orsaken sågo sin ställning hotad vann tanken på en legalisering av fabrikantbestämda återförsäljarpriser hastigt spridning. Under det att före kriget smärre producentgrupper yrkat på en sådan förändring i lagstiftningen fick rörelsen nu sitt stöd huvudsakligen från dessa snart oerhört starkt organiserade distributörsintressen. I den övergångstid efter NIRA:s fall, då linjerna för den fortsatta ekonomiska politiken ännu ej klart utkristalliserats, genomdrevs, främst på grund av dessa organisationers starka politiska aktivitet,¹⁾ i de flesta delstater och i

1) Detta har otvetydigt belysts i Report on Resale Price Maintenance, publicerad av Federal Trade Commission, Washington 1945.

kongressen lagar, som under vissa villkor medgåvo fabrikantbestämda återförsäljarpriser. Karakteristiskt för de former, under vilka dessa lagar tillkommo, är, att sedan det blivit klart, att president Roosevelt skulle inlägga sitt veto mot den federala lagen, den s.k. Miller-Tydings Act av år 1937, knöts dess antagande såsom ett villkor ("rider") till beviljandet av anslag till District of Columbias kommunalförvaltning.¹⁾ Lagen motiverades i kongressen närmast såsom ett medel att skydda med inarbetade varumärken förbunden goodwill, vilken ansågs i många fall kunna äventyras, därest en och samma genom märkningen individualiserade vara be- tingade olika pris hos olika återförsäljare.²⁾

Miller-Tydings Act, som formellt utgör ett till- lägg till Shermanlagen, stadgar, att intet i sistnämnda lag skall anses förbjuda

"avtal som föreskriva minimipriser att tillämpas vid återförsäljningen av en vara på vilken anbringats, eller på vars etikett eller förpackning anbringats tillverkarens eller distributörens varumärke, hans namn eller annan honom utmärkande beteckning, därest varan ifråga befinner sig i fri och öppen konkurrens med varor av samma kategori (the same general class), som tillverkas eller distribueras av andra företag och därest avtal av denna typ äro medgivna vid inom- statliga transaktioner enligt lagen...i den delstat ...där återförsäljningen skall äga rum, eller till

1) Presidenten blev härigenom nödgad att formellt god- känna lagen men uttryckte i en kommuniké sitt missnöje med kongressens förfaringssätt och sin fruktan att lagen skulle komma att medföra en tendens till höjda konsu- mentpriser.

2) Delstatslagarna motiverades på samma sätt samt dess- utom ej sällan med önskvärdheten att motverka "illojal" konkurrens genom försäljning till priser lägre än själv- kostnaden. Senare verkställda undersökningar synas emel- lertid giva vid handen, att sådan försäljning varit vi- da mindre vanligen förekommande än som gjorts gällande i propagandan för lagstiftning av denna art. Som regel tor- de icke ens s.k. lockbeten ha sålts med faktisk förlust för distributören.

vilken vara skall transporteras för återförsäljning. Ingåendet av sådana avtal skall ej heller anses representera en otillbörlig konkurrensmetod enligt § 5 i FTC-lagen. Vad sålunda sagts, innebär dock icke, att avtal som avse införandet eller upprätthållandet av minimipriser vid återförsäljning av någon vara av här ovan beskrivet slag och som ingås fabrikanter sinsemellan, grossister sinsemellan eller detaljister sinsemellan eller mellan personer, firmor eller bolag som befinna sig i konkurrens med varandra äro lagliga."

De villkor som av Miller-Tydingslagen uppställas för att fabrikantbestämda återförsäljarpriser skola vara undantagna från Sherman- och FTC-lagarnas tillämpning äro som synes åtminstone formellt av långtgående natur. Lagen gäller endast med varumärke försedda eller på annat sätt klart individualiserade varor. För dessa är "fabrikprissättning" medgiven endast under den förutsättningen att den delstat som i sista hand beröres av försäljningen uttryckligen sanktionerat systemet. Härtill kommer, att sådan prissättning får gälla blott sådana varor som befinna sig i fri och öppen konkurrens med från andra företag härstammande varor av samma kategori.

Innebörden av detta senare villkor, som ur materiell synpunkt är det utan tvekan primära, är ännu långtifrån klarlagd av rättspraxis, vilket delvis torde ha sin grund i det senaste årtiondets onormala marknadsförhållanden. Enligt ett uttalande av lagens främste förespråkare i senaten utgör tandkräm ett typiskt exempel på en vara som befinner sig i sådan konkurrens. Varje märke befinner sig här i konkurrens med kanske ett trettiotal andra, som alla äro beteckningar för en vara av tämligen enhetlig sammansättning och kvalitet. Detta uttalande har emellertid icke ansetts giva någon klar vägledning rörande lagstiftarens avsikt. Då varumärkesreklamen i och för sig ej sällan medför, att en från ett visst företag härstammande produkt i viss mån blir un-

dandragen konkurrensen med i realiteten likartade varor, har det stundom ifrågasatts, om en strikt tolkning av lagen över huvud skulle ge något utrymme för fabrikantbestämda återförsäljarpriser.

Systemet med fabrikantbestämda återförsäljarpriser kallas i amerikansk debatt ofta "vertikal" prissättning. Att lagen ej avser att medgiva "horisontella" prisavtal - överenskommelser producenter sinsemellan, grossister sinsemellan eller detaljister sinsemellan - är uppenbart. Då sådana kartellavtal redan sedan länge varit förbjudna enligt Shermanlagen, är tydligen Miller-Tydingslagens klausul härom strängt taget överflödigt och närmast att tillskriva den amerikanska lagstiftningsprocessens speciella karaktär.

I 46 delstater är "fabriksprissättning" f.n. medgiven. Härvid gäller reglerna i Miller-Tydingslagen samt de ytterligare bestämmelser, som vederbörande stater funnit för lämpligt att tillägga. Det skulle föra för långt att här i detalj redogöra för dessa bestämmelser. I flertalet stater gäller, att ett avtal om återförsäljarpriser som slutes mellan en producent eller grossist och en av dennes distributörer, sedan det genom parternas försorg bringats till branschens kännedom, automatiskt blir bindande för samtliga återförsäljare. Lagstiftningens kritiker ha med särskild skärpa vänt sig mot denna bestämmelse, som anses underlätta missbruk av avtal om fabrikantbestämda återförsäljarpriser såsom täckmantel för vanliga priskarteller: ett fåtal i hemlighet samarbetande större distributörer kunna lätt tänkas genom påtryckning sluta likartade avtal rörande återförsäljarpriserna med olika tillverkare av en viss vara, varefter, sedan publicering skett, samtliga distributörer inom vederbörande delstat äro bundna att hålla samma priser.

I mer än hälften av de stater som legaliserat fabrikantbestämda återförsäljarpriser anses de genom avtal om sådan prissättning tillkomna priserna blott såsom minimipriser, d.v.s. de ange den gräns, under vilken dist-

ributörerna ej får sälja. Detta är ett ytterligare tecken på den roll distributörernas organisationer spelat för dessa lagars tillkomst: att vare sig fabrikant eller konsument som regel äro betjänta av att varorna i sådana fall säljas högre än det avtalade priset är tämligen uppenbart. För fabrikanten gäller detta bl.a. med hänsyn till det hans speciella intresse, för vars skydd dessa lagar främst föregivits ha tillkommit: genom att tillåta avvikelser uppåt från de avtalade minimipriserna står man ju i själva verket inför möjligheterna av sådana prisvariationer som påståtts minska ifrågavarande varors goodwill! - I en minoritet av staterna äro priserna att anse såsom absoluta, d.v.s. avvikelse får ej ske utan tillstånd från den fabrikant (grossist) med vilken avtal ingåtts, och sådan förändring blir då efter publicering bindande för samtliga distributörer av varan.

I övervägande antalet stater föreskrives ingen begränsning till viss person av rätten att avtala om återförsäljarpriser. Enligt sakens natur kan det här dock endast bli fråga om personer, som vid något tillfälle såsom ägare eller distributörer handhava varan. Särskilt anmärkningsvärt är emellertid, att man i dessa fall ej begränsat denna rätt till ägaren av å varan förefintligt märke. Denne kan sålunda mot sin vilja få finna sig i att hans vara blir föremål för sådana avtal. Härav följer även, att konflikter mellan olika grupper av sådana avtal om en och samma vara kunna tänkas. Härvid synes för de flesta stater gälla, att det högsta av dessa olika minimipriser skulle komma att bli bindande för samtliga distributörer. - I åtskilliga stater äger endast ägaren av varumärket, resp. innehavaren av å varan angivet namn eller ursprungsbeteckning eller av denne auktoriserad grossist fastställa minimipriser för återförsäljning.

Från skyldigheten att hålla fabrikantbestämda priser äro i samtliga stater undantagna återförsäljare som befinna sig i konkurs, ämnar upphöra att föra ifrå-

gavarande märke eller med hela sin rörelse eller vars lager av varan skadats eller undergått annan försämring. I vissa fall måste härvid orsaken till att gällande minimipris ej hålles publiceras eller meddelas vederbörande grossist eller fabrikant, som då i ett antal stater äger rätt att återköpa varorna till det pris för vilket återförsäljaren tidigare inköpt dem. I något mindre än hälften av staterna bortfaller vidare all skyldighet att tillämpa fabrikantbestämda återförsäljarpriser, därest varan individualiserande märke, namn eller ursprungsbe-teckning avlägsnas.

Överträdelse av lagstiftningen genom försäljning till lägre pris än det fabrikantbestämda betraktas blott i ett par stater såsom brott. Straffen äro härvid relativt obetydliga. Av större betydelse är, att den vars intressen skadats i sådant fall i de flesta staterna hos domstol kan söka förbud mot fortsatt försäljning till "underpris" samt även äger rätt föra skadeståndstalan. Det vill emellertid synas, som om sådana mål icke äro synnerligen vanliga. I detta sammanhang förtjänar nämnas, att organiserade åtgärder bland distributörer för att övervaka, att ingen underskrider i enlighet med dessa lagar tillkomna minimipriser mycket väl kunna tänkas bli olagligförklarade enligt Shermanlagen, då det ju i sådant fall skulle röra sig om "horisöntellt" samarbete mellan konkurrenter. Något mål, vari denna fråga ställes på sin spets, har dock ännu icke förevarit vid domstol.

Antitrustlagarna och exportsammanslutningar.

En av FTC:s första undersökningar, offentliggjord år 1916, gällde frågan om lämpligheten av att undantaga exportnäringsen från antitrustlagarnas tillämpningsområde och här tillåta en större grad av samarbete mellan olika företag än inom landet. Grundtanken bakom kommissionens som resultat av utredningen framförda förslag, vilket blev bestämmande för lagstiftningen i ämnet, var den att amerikanska exportörer i vissa fall kunde tänkas bli miss-

gynnade på utländska marknader i förhållande till där uppträdande konkurrenter från andra länder som icke voro bundna av antitrustlagar. I den mån kartellbildning och andra konkurrensbegränsningar accepterades på exportmarknaderna, vore det med andra ord "rimligt", och ett nationellt intresse, att amerikanska företag där lämnades stor frihet att bestämma formerna för sitt uppträdande. Det förutsågs dock, att vissa kvalifikationer i denna rätt skulle bli nödvändiga för att undvika ett äventyrande av antitrustpolitikens effektivitet på hemmamarknaden. Den s.k. Webb-Pomeranelagen av 1918 undantager på vissa villkor sammanslutningar (associations), som bildats med ändamål att uteslutande bedriva exporthandel, och som i praktiken verkligen också bedriver blott sådan handel, och deras verksamhet från antitrustlagarnas tillämpning. Ett av dessa villkor är, att sådana sammanslutningar icke inskränka konkurrensfriheten inom Förenta Staterna eller inkräkta på utanför dem stående amerikanska konkurrenters exportmöjligheter (is not in restraint of the export trade of any domestic competitor of such association). Ett annat är att de icke, vare sig i Förenta Staterna eller annorstädes, ingå avtal eller träffa åtgärder, som på ett konstlat sätt eller avsiktligen (artificially or intentionally) påverka priserna inom Förenta Staterna på de varuslag som de exportera, eller som medföra en väsentlig inskränkning av konkurrensfriheten inom landet. För att en sammanslutning skall kunna komma i åtnjutande av den i Webb-Pomeranelagen medgivna undantagsställningen, ställas slutligen vissa krav på publicitet rörande dess organisation och verksamhet. Den måste sålunda registreras hos FTC, med redovisande bl.a. av såväl styrelsemedlemmars och funktionärers som aktieägares eller medlemmars namn och adress samt bolagsordning eller stadgar liksom alla förändringar i dessa uppgifter. Den är vidare skyldig att tillställa FTC de ytterligare upplysningar rörande sin organisation, ekonomi, verksamhet, ledning och

sitt förhållande till andra sammanslutningar, företag och individer, som kommissionen kan finna önskvärda.

Närhelst FTC anser sig ha skäl att misstänka, att en sammanslutning ej längre fyller något av ovan nämnda villkor, är den av lagen ålagd att föranstalta om en utredning i detta hänseende. Skulle denna ge vid handen, att lagen överträtts, äger kommissionen anmoda sammanslutningen att vidtaga de åtgärder som erfordras för en återanpassning av dess verksamhet. Om sammanslutningen lämnar sådana "recommendations" utan beaktande, skall kommissionen överlämna ärendet till överåklagaren för handläggning på sätt denne finner lämpligt.

Webb-Pomeranelagens berättigande har vid upprepade tillfällen satts ifråga. Förutom det ur principiell synpunkt mindre tilltalande i att amerikanska rättssubjekt här medgivits att utomlands uppträda på ett sätt som icke kan accepteras i hemlandet har det förfäktats, ej minst bland ekonomer av facket, att man svårligen kan tänka sig fall, där icke samverkan på exportmarknaderna medför återverkningar, direkt eller indirekt, på den amerikanska hemmamarknaden, och att hela lagstiftningen sålunda lider av en inre självemotsägelse. Det förefaller icke osannolikt, att ett amerikanskt ratificerande av den föreslagna stadgan för en världshandelsorganisation kommer att aktualisera diskussionen om en revision av denna lagstiftning.

Sammanlagt ha 150 sammanslutningar vid olika tillfällen existerat under lagen. Antalet registreringar torde f.n. utgöra omkring 60. Kommissionen ägnade under lagens första tjugu år blott tillfällig uppmärksamhet åt dessa sammanslutningars verksamhet. Efter 1940 har läget härutinnan förändrats; omkring ett dussin sådana exportkarteller ha specialundersökts, varav ett par upplösts såsom oförenliga med lagen och andra ålagts att i vissa hänseenden omlägga sin verksamhet.

Antitrustpolitikens brister, dess betydelse och framtid.

Att den amerikanska antitrustpolitiken representerar det utan all jämförelse viktigaste försök att genom lagstiftningsåtgärder bevara ett maximum av konkurrens och frihet inom näringslivet som någonsin företags är uppenbart. Lika tydligt är å andra sidan, att den icke kan sägas vara ett fullkomligt medel för realiserandet av sitt syfte. Här skola i korthet vissa i officiella utredningar ofta påpekade materiella brister i lagstiftningen, liksom några svagheter i proceduren och själva tillämpningsverksamheten beröras.

Den svåraste materiella bristen i lagstiftningen har utan tvekan visat sig vara, att Claytonlagens § 7 icke riktar sig mot förvärv av ett företags anläggningar av ett annat konkurrerande företag. Fusioner av företag ha kunnat angripas endast, då de kommit till myndigheternas kännedom på ett så tidigt stadium att överlåtelse av anläggningar ännu ej kunnat ske eller genom anhängiggörande av mål på grund av Shermanlagens stadganden om "monopoliserande" eller "försök att monopolisera", vilket i allmänhet är förenat med större omgång och ställer vida högre krav på myndigheternas bevisföring än de av lagstiftaren förutsedda aktionerna enligt § 7 i Claytonlagen. Flertalet fusioner inom näringslivet ha på grund härav måst lämnas oantastade, trots att många av dem utan tvivel ägt rum i strid med antitrustlagarnas grundprinciper. På en viktig punkt har vägen här lämnats relativt fri för de krafter som tendera att öka graden av koncentration inom näringslivet. Som tidigare antytts föreligger emellertid i kongressen sedan någon tid lagförslag som åsyfta att råda bot på denna brist.

En patenthavare är av det allmänna tillerkänd en viss monopolrättighet. Det kan icke förutsättas, att denna är obegränsad: samhället kan icke rimligen finna sig väl tillrätta med att patenträttigheten utnyttjas

till så långtgående konkurrensbegränsningar, att andra vitala sociala intressen än patenthavarens allvarligt skadas. Den konflikt som här i vissa fall visat sig föreligga mellan patentlagstiftningen å den ena sidan och antitrustlagarna å den andra löstes ända in på trettio-talet i de flesta fall till patenthavarnas förmån. I brist på uttrycklig gränsdragning ansågo sig domstolarna med andra ord i allmänhet förhindrade att ingripa även mot sådana på patent baserade inskränkningar av konkurrensen som stodo i klar strid med antitrustlagarna. Här förelåg en källa till svaghet i antitrustpolitiken av sannolikt nästan lika allvarlig natur som den nyss diskuterade "luckan" i Claytonlagen. Det har tidigare antytts, att antitrustdivisionens intensiva kampanj mot patentmissbruken under de senaste tio åren åtföljts av en markerad förändring av rättspraxis. Domstolarna ha nu klart för sig nödvändigheten av att klarare skilja mellan legitima och illegitima konkurrensbegränsningar med stöd av patent och ha manifesterat en tydligt stigande villighet att draga denna gräns på ett sådant sätt att antitrustpolitikens effektivitet icke äventyras. Ur allmän rättssäkerhetssynpunkt - och, i belysning av den alltjämt pågående starka förskjutningen i rättspraxis, ej minst med hänsyn till skyddet av patenthavares berättigade intressen - synes det dock alltjämt vara önskvärt med en lagstiftningsvägen genomförd reglering av förhållandet mellan den ena och den andra politiken. Frågan har de sista åren vid flera tillfällen varit föremål för kongressens uppmärksamhet utan att man likväl ännu ansett sig finna en tillfredsställande lösning.

Diskussionen i avsnittet om fabrikantbestämda återförsäljarpriser å märkesvaror torde ganska tydligt ha givit vid handen, att lagstiftningen på detta område ej kan anses rätt väl förenlig med antitrustpolitiken i övrigt. Det slag av "fabrikprissättning" som medgives i de federala och delstatliga lagarna måste medföra en tendens till konkurrensbegränsning och därav följande

förstelnde av distributionens struktur inom de branscher (främst den kemisk-tekniska), där denna typ av prissättning vunnit starkare utbredning. Härtill kommer den påtagliga risken av att sådana "vertikala" prisavtal användas såsom täckmantel för priskarteller och andra inskränkningar i konkurrensen av "horisontell" typ, även om detta är uttryckligen förbjudet enligt såväl Miller-Tydingslagen som Shermanlagen själv. Frestelsen till sådana missbruk torde vara särskilt stark på grund av de praktiska svårigheter som måste göra sig gällande för de tillämpande myndigheterna - och kanske främst domstolarna - att härvidlag avgöra i vad mån en konkurrensbegränsning tillkommit på laglig eller olaglig väg. Oppositionen mot Miller-Tydingslagen (utan vilken delstatslagarna på grund av reglerna om "interstate commerce" vore av relativt ringa vikt) torde f.n. vara tämligen stark. Såväl administrationen som åtskilliga ekonomer samt representanter för konsumentorganisationer och de konkurrenskraftigaste distributörerna ha uttalat sig mot denna lagstiftning i vart fall i dess nuvarande utformning. Det förefaller icke osannolikt, att den alltsedan lagens genomförande livliga debatten i ämnet inom en ej avlägsen framtid bringas inför kongressen.

Liksom om Miller-Tydingslagen gäller om Webb-Pomeranelagen av 1918 rörande exportsammanslutningar, att den knappast kan anses väl förenlig med antitrustlagstiftningen i övrigt. Det har tidigare framhållits såsom möjligt att ett amerikanskt ratificerande av den föreslagna stadgan för en världshandelsorganisation kommer att aktualisera frågan om en revision av Webb-Pomeranelagen.

De straffsatser som ingå i antitrustlagarna torde icke i och för sig utöva starkare avskräckande verkan. Fängelsestraff har ytterst sällan kommit till användning. De bötesbelopp som utdömts ha stundom varit avsevärda rent siffermässigt, men i jämförelse med de

värden som berörts av de konkurrensbegränsningar, för vilka böterna utdömts, te de sig nästan genomgående som skäligen ringa. Ofta utgöra böterna blott en bråkdel av rättegångskostnaderna i målet. Av offentliga utredningar och enskilda sakkunniga har påyrkats dels en vidgad användning av fängelsestraffet dels införandet av alternativa regler i fråga om böterna, enligt vilka dessa på ett eller annat sätt kunde sättas i relation till de genom konkurrensbegränsningarna eller monopolmissbruken uppkomna vinsterna eller de deltagande företagens storlek.

Åtskilliga svagheter i de processuella reglerna för antitrustpolitikens tillämpning ha tidigare i förbigående påpekats. Här faller främst i ögonen förfarandet vid upplösning av monopolföretag enligt Shermanlagen.¹⁾ Detta var åtminstone under de första årtiondena präglad av stark formalism och påtaglig rädsla bland domstolarna att åstadkomma rubbningar inom berörda näringsgrenar. Att man på detta sätt mere såg till formen än bestående ekonomiska realiteter medförde, att upplösningsdekreten i många fall blevo tämligen ineffektiva. Under senare tid har härvidlag en ändring skett närmast till följd av att domstolarna mera villigt nyttjat ekonomisk och teknisk sakkunskap vid upplösningsbeslutens formulerande. Domstolarna ha även genom att i domen förbehålla sig rätt till övervakning och modifikation av tidigare beslut ända till den tidpunkt, då beordrad upplösning i praktiken verkställts, skaffat sig möjlighet att i efterhand kontrollera, att gynnsammare förutsättningar för konkurrens verkligen skapats. Genom en fortsatt utveckling i denna riktning torde man kunna undvika en del av tidigare missgrepp och öka effektiviteten i upplösningsförfarandet. Att lagstiftningsvägen i detalj reglera tillvägagångs-

---

1) Upplösning av karteller erbjuder vanligen relativt liten svårighet, då i sådana organisationer ingående företag som regel behålla både sin formella och ett avsevärt mått av sin reella självständighet.

sättet vid upplösning av monopolföretag torde däremot icke ha ifrågasatts. Härtill äro olikheterna i de enskilda fallen, då upplösning kan komma ifråga, alltför betydande.

I nära samband med nyss berörda problem liksom med frågan om effektivast möjliga tillämpning över huvud står det ofta framförda kravet på bättre efterhandskontroll av att av domstolarna, FTC och antitrustdivisionen gjorda förelägganden verkligen efterlevas, ej endast till bokstaven utan även till andan. Alltför ofta torde det ha inträffat, att konkurrensbegränsningar, mot vilka ingripanden skett, realiter kvarstått, ehuru vederbörande företag rent formellt efterkommit vad som begärts av dem. Såväl antitrustdivisionen som framför allt FTC har redan enligt bestående lagstiftning skyldighet att övervaka efterlevnaden av egna och domstolarnas beslut. Kravet på bättre kontroll av verkställigheten gäller icke ny lagstiftning utan fastmer en väsentlig ökning av dessa myndigheters ekonomiska och personella resurser.

Inom TNEC framhölls vid flera tillfällen, att en väsentlig brist i antitrustpolitiken med dess nuvarande utformning är att konkurrensbegränsningar i allmänhet kunna angripas först sedan de kommit till stånd. Mera konstruktivt vore att förhindra deras uppkomst. I detta sammanhang förordades en normalisering av det sedan länge inom FTC och divisionen tillämpade förfarandet att på begäran av näringsidkare uttala sig om legaliteten av en planerad åtgärd. Sådana uttalanden skulle då få för dessa myndigheter bindande karaktär. Man har emellertid hittills icke velat taga detta steg. Orsakerna härtill ha varit flera. Dylika uttalanden måste med nödvändighet få en viss prejudicerande verkan, vilket lätt kunde föranleda konflikter med domstolspraxis. Erfarenheten av hittills tillämpade informella förfarande ger vidare vid handen, att det ofta är utomordentligt svårt att i detalj förutse verkningarna på konkurrensen av en

viss tillämnad åtgärd. Slutligen torde även ha medverkat en rädsla att genom en normalisering på detta område indirekt införa en statlig övervakning av förhållandena inom näringslivet av i Förenta Staterna - med undantag för NIRA-perioden - under fredstid okänd omfattning.

Flera kongresskommittéer ha upprepat kravet på en bättre samordning mellan antitrustpolitiken och andra grenar av den allmänna ekonomiska politiken. I många sammanhang har man även sökt uppnå en sådan samordning. Särskilt under kriget framhölls ständigt, att man vid genomförande av priskontrollen och övriga statsingripanden med all kraft måste eftersträva att med dem oundgängligen förbundna inskränkningar i konkurrensen hölls vid ett minimum. På samma sätt sökte man genom särskild lagstiftning motverka, att försäljningen av statliga fabriker och överskottsmateriel efter kriget skedde på sådant sätt, att koncentrationen inom näringslivet ökades. Inom flera områden för vilka särskild lagstiftning gäller, t.ex. sjöfarten och rundradioväsendet, söker man genom speciella föreskrifter motverka uppkomsten av monopol. Alltjämt torde emellertid gälla, att mycket återstår att göra - t.ex. på jordbruks- och järnvägspolitikens områden - innan man nått optimum för sådan koordination.

För en utomstående betraktare synes vikten av en långtgående samordning av FTC:s och antitrustdivisionens verksamhet uppenbar. Den har emellertid särskilt tidigare varit långtifrån lika uppenbar för de båda myndigheterna själva, vilket utan tvivel varit till ömsesidig nackdel. Kommissionen har ej sällan underlåtit, att författningen likmätigt intressera sig för verkställigheten av domar i mål anhängiggjorda av divisionen. Den senare har intill senaste år aldrig formellt begagnat sig av sin lagenliga möjlighet att begära FTC:s synpunkter på utformandet av förslag till dom i antitrustmål. FTC har stundom varit ovillig att till divisionen utlämna även sådana uppgifter som företag frivilligt ingivit till

kommissionen. För närvarande torde en ej obetydlig grad av samverkan känneteckna förhållandet mellan de båda myndigheterna, men även härvidlag torde man vara långt ifrån önskvärt optimum av koordination.

Vissa påtagliga brister i antitrustdivisionens befogenheter och arbetssätt ha tidigare påpekats. Den allvarligaste av dessa är utan tvivel frånvaron av befogenhet att på det förberedande utredningsstadiet infordra uppgifter från berörda företag. FTC, som äger denna befogenhet, är icke berättigad att, innan mål anhängiggjorts, överlämna av kommissionen genom sådant föreläggande inhämtade upplysningar till divisionen. Flera kongresskommittéer ha yrkat på att befogenhet att begära relevanta uppgifter skulle tilläggas divisionen, hittills dock utan resultat.

En omfattande diskussion har inom och utom kongressen förts kring frågan, om det vore möjligt att ersätta den nuvarande på två myndigheter delade administrationen med en enhetlig och, i så fall, huruvida tillämpningen av antitrustlagarna borde anförtros åt en kommission (med möjlighet till överklagande vid domstol) eller direkt åt domstolarna. Starka skäl ha anförts för och emot såväl bibehållandet av nuvarande ordning som vartdera av övriga alternativ. Denna debatt kan ännu icke anses avslutad. För den bestående ordningen har ansetts tala bland annat att rättssäkerheten i fråga om t.ex. de stora upplösningssmålen kräver en direkt domstolsbehandling,¹⁾ medan å andra sidan domstolarna (och divisionen) icke gärna kunna lastas med den rutinbetonade administrationen av den mångfald ärenden av vanligen

---

1) Argumentet att domstolarna icke skulle besitta eller anlita erforderlig ekonomisk och teknisk sakkunskap för att kunna rätt bedöma sådana mål, måste med hänsyn till utvecklingen av praxis under senaste decennium numera sägas ha mist åtskilligt av sin tidigare styrka.

mindre principiell räckvidd som äro att hänföra till lagstiftningen rörande otillbörlig konkurrens. Regelmässigt har i samband härmed dock framhållits önskvärdheten av en intimare samverkan mellan divisionen och FTC.

Den historiska översikten av antitrustpolitikens utveckling torde otvetydigt ha givit vid handen, att den största bristen på detta område åtminstone under lagstiftningens femtio första år var otillräckligheten i fråga om resurser för den praktiska tillämpningsverksamheten. Man kan icke med ett anslag av några hundratusen dollars per år på alla områden motverka koncentrationstendenserna inom en ekonomi av en sådan omfattning som den amerikanska. Den starka ökningen av framför allt antitrustdivisionens resurser under senare år har medfört en mycket påtaglig förbättring av möjligheterna härvidlag, vilket ju även kvalitativt och kvantitativt klart visat sig i arbetsresultatet. En fullt effektiv administration torde emellertid förutom avhjälpan av tidigare berörda brister kräva en ytterligare avsevärd ökning av myndigheternas ekonomiska och personella resurser. I debatten har härvid talats om ytterligare åtminstone en fördubbling av nuvarande anslag och en här emot svarande utbyggnad av personalkadern inom divisionen och FTC.

Man kan fråga sig, om antitrustlagstiftningen verkligen givit några resultat av bestående värde. Så synes utan tvivel vara fallet. Det är visserligen riktigt, att många grenar av det amerikanska näringslivet företer en ganska höggradig koncentration av produktion eller distribution till ett relativt fåtal storföretag. Men alla tecken tyder på att denna centralisering skulle varit vida större, om dessa lagar ej funnits. Antitrustdivisionen har i synnerhet under de senaste tio åren ägnat särskild uppmärksamhet åt den politik som förts av de största företagen inom de olika branscherna. Man behöver i allmänhet icke länge samtala med chefen för

ett sådant företag om förhållandena i branschen, förrän man får ett klart intryck av i huru hög grad man som regel inom storindustrien är angelägen att undvika begagnandet av konkurrensmetoder som kunna vara tvivelaktiga ur antitrustlagarnas synpunkt.

Av än större betydelse har antitrustpolitiken varit i fråga om konkurrensbegränsningar genom organiserad samverkan mellan företag. Det torde knappast kunna be-
tvivlas, att kartellväsendet i Amerika fått en i jämförelse med förhållandena i Europa blygsam utbredning. Vad mera är: det stora flertalet amerikanska företagare torde vara personligen övertygade om att de flesta varianter av kartellartade konkurrensbegränsningar och monopolsträvanden äro såväl samhällsskadliga som på lång sikt till men för deras egna intressen. En liknande uppfattning är även den bland övriga samhällsgrupper gängse. Antitrustlagstiftningen har säkerligen verksamt bidragit till konserverandet och vidareutvecklandet av denna del av pionjärtidens liberala ideologi.

Antitrustlagarnas framtid torde sammanhänga med både den utländska och den amerikanska politiska utvecklingen. Så länge landet önskar bibehålla en samhällsorganisation företrädesvis baserad på enskild företagsamhet kommer denna lagstiftning säkerligen att betraktas såsom ett omistligt led i den ekonomiska politiken. Karakteristiskt är emellertid, att även i kretsar, där man önskar ett vidgat statsinflytande över vissa delar av näringslivet, antitrustlagarnas bibehållande sällan eller aldrig sättes i fråga. För alla grupper, från socialister till även mycket konservativa republikaner och sydstatsdemokrater, framstår det a priori såsom önskvärt att friast möjliga konkurrens råder på alla de områden, som äro undantagna från statsingripanden.